

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ENSTİTÜSÜ**

**ABD'İN BASRA KÖRFEZİ'NE YÖNELİK GÜVENLİK
POLİTİKALARI: ÇİFTE SÜTUN POLİTİKASINDAN ÇİFTE
KUŞATMA POLİTİKASINA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hafiz MAMMADOV

Enstitü Anabilim Dalı: Ortadoğu Çalışmaları

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Othman ALİ

ARALIK– 2017

Hafiz MAMMADOV tarafından hazırlanan
ABD'nin Basra Körfezine Yönelik Güvenlik Politikaları:
Çifte Sütun Politikasından Çifte Kusatma Politikasına adlı bu
çalışma jürimizce Yüksek Lisans Tezi olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Kabul (sınav) Tarihi: 01 / 12 / 2017

(Jüri Üyesinin Unvanı, Adı-Soyadı)

Kanaati

İmzası

Jüri Üyesi: Doç. Dr. T. KARDAŞ BAŞARILI

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Ötman Ali Başardı

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Haceriye Ate Başarılı

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

01 / 12 / 2017

Prof. Dr. Kemal İNAT
Enstitü Müdürü

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygu olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Hafiz MAMMADOV

01.12.2017

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	iii
TABLO LİSTESİ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: BASRA KÖRFEZİ’NİN ÖNEMİ ve KÖRFEZ’DE AMERİKAN ÇIKARLARI	4
1.2. Körfez’e Genel Bakış ve Körfez’in Önemi.....	5
1.2.1. Körfez’in Stratejik Konumu.....	6
1.2.2. Körfez’in Petrol ve Doğal Gaz Rezervleri.....	8
1.3. Körfez’de Amerikan Çıkar ve Hedefleri.....	11
1.3.1. Enerji Güvenliği.....	12
1.3.2. Ekonomik Çıkarlar.....	13
1.3.3. Müttefik Rejimlerin Himayesi.....	15
BÖLÜM 2: “ÇİFTE SÜTUN” POLİTİKASI ve ABD’NİN KÖRFEZ’E YERLEŞMESİ	20
2.1. İngiltere’nin Körfez’den Çekilmesi ve Bölgede Yeni Dönem.....	20
2.1.1. İngilizlerin Körfez’i Terketme Nedenleri.....	21
2.1.2. Körfez’de Yaranan Güç Boşluğu ve Bölgesel Etkileri.....	23
2.2. Richard Nixon’un Körfez Güvenlik Politikası: “Çifte Sütun” Politikası.....	26
2.2.1. “Çifte Sütun” Politikasının Uygulanması.....	27
2.2.2. İran’ın “Çifte Sütun” Politikasında Önemi.....	32
2.2.3. Suudi Arabistan “Çifte Sütun” Politikasında.....	35
2.2.4. Nixon Sonrası “Çifte Sütun” Politikasının İşleyişi.....	37

BÖLÜM 3: İRAN İSLAM DEVRİMİ SONRASI ABD’NİN KÖRFEZ’DE GÜVENLİK POLİTİKALARI.....	42
3.1. İran’da Şah Rejiminin Devrilmesi ve “Çifte Sütun” Politikasının Çöküşü.....	42
3.1.1. İslam Devrimi’nin İran-ABD İlişkilerine Etkisi.....	44
3.1.2. İslam Devrimi’nin Körfez’de Etkisi.....	49
3.2. Körfez’de Yükselen SSCB Tehdidi ve ABD’nin Yeni Güvenlik Politikası.....	51
3.2.1. “Carter Doktrini” ve Körfez Güvenliği.....	52
3.2.2. Ronald Reagan Döneminde Körfez’de Amerikan Varlığı.....	57
3.2.2.1. Reagan’ın SSCB Tehdidine Karşı Körfez Güvenlik Politikası....	58
3.2.2.2. İran-İrak Savaşı ve ABD’nin Tutumu.....	61
3.3. Soğuk Savaş Sonrası ABD’nin Körfez Güvenlik Politikası.....	66
3.3.1. Irak’ın Kuveyt’i İşgali ve ABD’nin Tutumu.....	67
3.3.2. “Çifte Kuşatma” Politikası.....	71
3.3.2.1. “Çifte Kuşatma” Politikası ve Irak.....	72
3.3.2.2. “Çifte Kuşatma” Politikası ve İran.....	74
SONUÇ.....	78
KAYNAKÇA.....	80
ÖZGEÇMİŞ.....	91

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AWACS	: Havadan Erken Uyarı ve Kontrol Sistemleri
Baas	: Sosyalist Arap Partisi
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BM	: Birleşmiş Milletler
BP	: Britanya Petrolleri
çev.	: Çeviren
ed.	: Editör
KİK	: Körfez İşbirliği Konseyi
RDJTF	: Hızlı Konuşlandırma Ortak Görev Gücü
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa Sayısı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
USREDCOM	: Amerika Birleşik Devletleri Hazırlık Komutanlığı
USCENTCOM	: Amerika Birleşik Devletleri Merkez Komutanlığı

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Körfez Ülkelerinin Kanıtlanmış Petrol Rezervleri.....10

Tablo 2: Körfez Ülkelerinin Kanıtlanmış Doğal Gaz Rezervleri.....10

Tezin Başlığı: ABD'nin Basra Körfezi'ne Yönelik Güvenlik Politikaları: Çifte Sütun Politikasından Çifte Kuşatma Politikasına

Tezin Yazarı: Hafız MAMMADOV

Danışman: Doç. Dr. Othman ALİ

Kabul Tarihi: 01.12.2017

Sayfa Sayısı: vi (ön kısım)+90 (tez)

Anabilimdalı: Ortadoğu Çalışmaları

Bilimdalı: Ortadoğu Çalışmaları

Dünyanın en zengin petrol ve doğal gaz bölgesi olarak bilinen Basra Körfezi, Amerikan dış politikasında önemli bir yere sahiptir. Britanya'nın 1971 yılında Körfez bölgesini tamamen terketmesinden sonra yaranan güç boşluğunu ABD doldurmuş ve Körfez'de yeni bir dönem başlamıştır. Soğuk Savaş döneminde Körfez'de Sovyet-Komünizmi tehdidine karşı Batı çıkarlarını savunan Amerikan yönetimi Soğuk Savaşın bitmesiyle bölgede Irak ve İran'dan farklı tehditler algılamış ve buyönde politikalar geliştirmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada Körfez güvenliğine yönelik ABD'nin uygulamaya koyduğu politikaların incelenmesi amaçlanmıştır. Başkan Richard Nixon döneminden Başkan Jimmy Carter dönemi de dahil ABD'nin Körfez'deki çıkarlarının korunması adına hangi güvenlik politikalarını uyguladığı ve bu politikaların değişme nedenleri ve sonuçları da çalışmada ele alınmıştır.

Bu çerçevede üç bölümden oluşan tezin ilk bölümünde Körfez'in önemi ve Körfez'de Amerikan çıkarları incelenmiştir. Tezin ikinci bölümünde Britanya'nın bazı nedenlerden dolayı Körfez'den çekilmesinden sonra ABD'nin Çifte Sütun politikası ile Körfez'de en etkili bölge dışı aktöre dönüşmesi ve bu politikanın İran İslam Devrimine kadar işleyişi ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise Körfez'de SSCB tehdidine karşı ABD'nin Carter Doktrini adı altında yeni güvenlik politikasını uygulamaya koyması, Körfez savaşları sırasında Amerikan yönetiminin tavrı, Başkan Ronald Reagan döneminde Carter Doktrini'nin geliştirilmesi ve SSCB'nin çökmesi ile Körfez'de Amerikan çıkarlarına yeni tehdit algılarının oluşması sonucu Başkan Jimmy Carter döneminde Çifte Kuşatma politikasının uygulanması irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: ABD, Basra Körfezi, Güvenlik Politikaları, İran

Title of the Thesis: Security Policies of the USA Towards the Persian Gulf: From Twin Pillars Policy to Dual Containment Policy

Author: Hafiz MAMMADOV

Supervisor: Assoc. Prof. Othman ALI

Date: 01.12.2017

Nu. of Pages: vi (front part)+90 (thesis)

Department: Middle East Studies

Subfield: Middle East Studies

The Persian Gulf, known as the world's richest oil and natural gas region, has an important place in American foreign policy. After Britain's completely withdrawal from the Gulf in 1971, the USA filled the power vacuum and began a new era in the Gulf. During the Cold War, the USA which advocated Western interests against the Soviet-Communist threats in the Gulf, perceived different threats from Iraq and Iran as a result of the end of the Cold War, and implemented policies towards these threats. In this study, it is aimed to examine the policies of the United States on the Gulf security. Starting from President Richard Nixon, including the period of President Jimmy Carter, the security policies of the United States for the protection of its interests in the Gulf, and the causes and consequences of changing these policies were discussed in the study.

Within this framework, the importance of the region and American interests in the Gulf were examined in the first chapter of the thesis which consists of three chapters. In the second chapter, transformation of the USA with the Twin Pillars Policy to the most effective non-regional actor after the withdrawal of Britain from the Gulf for some reasons, and the functioning of this policy until the Iranian Islamic Revolution were discussed. In the third chapter, it is aimed to analyze the implementation of Carter Doctrine against Soviet threat in the Gulf, the attitude of the American administration during the Gulf wars, the development of the Carter Doctrine during President Ronald Reagan's era, the emergence of new threat perceptions to American interests in the Gulf after the collapse of the USSR, and the implementation of the Dual Containment Policy by President Jimmy Carter.

Key Words: USA, Persian Gulf, Security Policies, Iran

GİRİŞ

Dünyanın en zengin petrol ve doğal gaz rezervelerine sahip bölgesi olarak bilinen Basra Körfezi, doğal rezervelerinin yanı sıra stratejik açıdan önemli konumda bulunması ile de dikkat merkezindedir. Körfez'e hakim olmak için 17. yüzyıldan itibaren Batılı devletler arasında başlayan güç mücadelesinden İngiltere galip ayrılarak, bölgede hegemonyasını 19. yüzyılın tamamı ve 20. yüzyılın yarısına kadar sürdürmüştür. Fakat, İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD ve SSCB gibi yeni küresel güçlerinin ortaya çıkması ile yaşanan uluslararası gelişmelerin yanı sıra İngilizlerin kolonilerini kontrol edememesi ve sömürge kurbanı olmuş halklar arasında özgürlük mücadelelerinin daha da hız kazanması İngiltere'nin eski nüfuzunu kaybetmesine yol açmıştır.

İngiltere Başbakanı Harold Wilson'un başta ekonomik sorunlar olmakla bazı nedenlerden dolayı 1968 yılında Basra Körfezi'ni üç yıl içinde terk edeceklerini ilan etmesi, bölgede yeni dönemin başlayacağını habercisi idi. İngilizlerin bölgeyi terketmeye başlamasıyla ortaya çıkacak güç boşluğunun SSCB tarafından doldurulacağından endişelenen ABD yönetimi, bölgesel çıkarlarını güvence altına almak için Başkan Richard Nixon döneminde Körfez'e yönelik "Çifte Sütun" (*Twin Pillars*) politikasını uygulamaya koydu. Daha önce ABD Başkanları Harry Truman ve Dwight Eisenhower döneminde Ortadoğu'da Sovyet Komünizmi tehdidine karşı bazı adımlar atılsa da Körfez güvenliğine yönelik belli bir politika izlenilmemiştir. Fakat 1969 yılında başkanlık görevine gelen Richard Nixon dış politikadaki öncelikleri arasında Körfez bölgesine yer veren ilk ABD Başkanı olmuştur. "Çifte Sütun" politikası çerçevesinde Nixon yönetimi bölgedeki SSCB destekli hükûmet ve gruplara karşı Körfez'in iki önemli ülkesi olan Suudi Arabistan ve İran'ı işbirliğine teşvik ederek her iki ülkeye silah satışı yapmaktaydı. Bu politikada Amerikan yönetiminin İran'a öncelik vermesi Suudi Arabistan'ın arka plana geçmesine neden olmuştur. "Çifte Sütun" politikası, Başkan Nixon'un halefleri Gerald Ford ve Jimmy Carter döneminde devam ettirilse de 1979 İran İslam Devrimi ile son bulmuştur.

İran İslam Devrimi ile Körfez'de önemli müttefikini kaybeden ABD yönetimi, SSCB'nin Körfez'e inme çabalarına karşı bölgeye yönelik bu defa "Carter Doktrini" adı altında yeni bir politika izlemiş ve Körfez'i ABD için "hayati" öneme sahip bölge olarak tanımlamıştır. Bu dönemde SSCB'nin Körfez'de daha aktif bir politika izleme

girişimi ABD tarafından büyük bir endişeyle karşılanmış ve bölgede Amerikan askeri varlığının artırılmasına yol açmıştır. Körfez'e yönelik bu yeni güvenlik politikasında Başkan Carter, Moskova yönetimine Körfez'e inmeme uyarısında bulunarak gerektiği takdirde ABD'nin askeri güç kullanacağını da altını çizmekteydi. Ronal Reagan dönemi ise Carter Doktrini'nin daha da geliştirilmesi, Körfez'de SSCB tehdidine karşı başarılı bir politikanın uygulanması ve bölgede 8 yıl süren İran-İrak savaşında ABD çıkarlarının korunması ile akıllarda kalmıştır.

Soğuk Savaşın sona vardığı bir dönemde Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle Körfez'de yeni bir kriz ortaya çıkmış ve bu kriz ABD'nin bölgedeki etkisinin daha da artmasına yol açmıştır. SSCB'nin çökmesiyle Amerikan yönetiminin, Körfez'de Irak ve İran'ı başlıca tehdit olarak algılaması bölgeye yönelik yeni bir politikanın uygulanmasını beraberinde getirmiştir. Başkan Bill Clinton döneminde uygulamaya konulan "Çifte Kuşatma" (*Dual Containment*) politikası ile ABD, Körfez'de bölgesel güvenlik açısından İran ve Irak arasındaki güç dengesi politikasına son vererek her iki ülkeyi bir politikayla "cezalandırmak" niyetindeydi. Başta ekonomik yaptırımlar ve diplomatik izolasyonla uygulanan bu politika Irak ve İran üzerinde farklı etkilere sahip olmuştur.

Tezin Amacı

Amerikan yönetimi uzun süredir Körfez'de en önemli etkiye sahip bölge dışı küresel güçtür. İster Soğuk Savaş döneminde isterse de Soğuk Savaş sonrasında Körfez'de yaşanan gelişmelerde ABD'nin doğrudan veya müttefikleri üzerinden dolaylı müdahalesini görmekteyiz. Bu kapsamda çalışmanın amacı Basra Körfezi'nin önemini, Körfez'de Amerikan çıkarlarını ve bölgedeki tehdit algılamalarından yola çıkarak Washington yönetiminin, Körfez güvenliğine yönelik uygulamış olduğu güvenlik politikalarını incelemektir.

Tezin Önemi

Bu çalışmayla ilgili Türkçe kaynakların yetersiz olması ve konunun Türkiye'de bir bütün olarak ele alınmaması araştırmanın önemini artırmaktadır. Körfez bölgesinin önemi ve ABD'nin bu bölgeye yönelik güvenlik politikaları konusunda bilgi sahibi olmak isteyenlere çalışmamızın faydalı olacağını düşünmekteyiz.

Tezin Yöntemi

Bu konu ile ilgili araştırma yapılırken çoğunluğu kitaplar olmakla, makale, rapor, haber ajansları ve arşiv belgelerinden yararlanılmıştır. Yani bu tez yazılı metinler üzerinden bir değerlendirilmede bulunarak yazılmıştır. Çalışmamızda ağırlıklı olarak İngilizcenin yanı sıra Türkçe ve Arapça kaynaklara da yer verilmiştir.

Çalışmamız giriş, üç ana bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş kısmında okuyucuyu konuya hazırlayan genel bilgilere yer verilmiştir. Birinci bölümde Basra Körfezi'nin stratejik konumu ve sahip olduğu doğal rezervlerin incelenmesinin yanı sıra bu iki etkenin ABD'nin Körfez politikasının oluşumundaki yeri araştırılmıştır. İkinci bölümde Körfez'de uzun süre varlığını sürdüren İngiltere'nin bölgeden çekilmesi ile Körfez'de ortaya çıkan Sovyet-Komünist tehdidine karşı ABD'nin "Çifte Sütun" politikası adı altında İran-Suudi Arabistan işbirliği üzerinden Körfez'e yerleşmesi irdelenmiştir. Son bölümde ise İran İslam Devrimi ile "Çifte Sütun" politikasının sona varması, SSCB tehdidine karşı uygulamaya konulan "Carter Doktrini", Körfez savaşları süresince ABD'nin bölge politikaları, SSCB'nin çöküşü ile Körfez'de ABD çıkarlarına yönelik yeni tehdit algıları ve bunun sonucu Başkan Bill Clinton döneminde hem Irak'ı hem de İran'ı hedef alan "Çifte Kuşatma" Politikası ele alınmıştır.

BÖLÜM 1

BASRA KÖRFEZİ'NİN ÖNEMİ ve KÖRFEZ'DE AMERİKAN ÇIKARLARI

ABD'nin Soğuk Savaş döneminde Basra Körfezi'ne yönelik uygulamış olduğu güvenlik politikaları ile almazdan önce zengin petrol ve doğal gaz rezervlerine sahip, doğuda Pakistan'dan batıda Mısır'a kadar uzanan Batı Asya'nın bir alt bölgesi olan Basra Körfezi'nin önemine ve ABD'nin bölgesel çıkarlarına değinmemiz konuyu daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır.

Petrol ve doğal gaz rezervleri bulunmazdan önce Körfez bölgesi önemli stratejik konumuyla bilinmekteydi. Batılı güçler arasında Basra Körfezi'ne ilk gelenler 1498'de Portekizliler olmuş ve ticari durak amacıyla 1514'te Körfez kıyısındaki Maskat ve Bahreyn'i ele geçirmişler.¹ Portekizlilerin Körfez üzerindeki kontrolü bir süre sonra kaybetmesi ile Umman yeniden Maskat'a sahiplenmiş ve Portekizlilerin bölgede etkisi kırılmıştır. Körfez'den dış dünyaya mal sevkiyatı yoluyla elde edilen ticari çıkarlar, zaman zaman bölge dışı devletlerin çatışmalarına neden olmuştur.²

17. Yüzyılda Körfez bölgesi, Doğu ve Orta Asya'ya giden ticaret yollarının güvenliğini sağlamak için Hollanda, Fransa ve Britanya gibi Batılı deniz güçlerinin ticari ve siyasi rekabet alanı olmuştur. Yaşanan bu rekabet sürecinden İngilizler galip ayrılmış ve kendi etkisini Körfez bölgesine kabul ettirmeyi başarmışlar. Özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrası İngilizler, Körfez'in Arap kıyısında önemli yerleri ele geçirmekle bu bölge üzerinde tam hegemonya kurmuş oldular. Şu bir gerçektir ki, Britanya, Körfez'deki bütün rakiplerini tasfiye etmeyi başarsa da İkinci Dünya Savaşı'ndan büyük kayıplarla çıkmış ve bölgede dengeler müttefiki ABD lehine değişmeye başlamıştır. İngiliz yönetimi bölgede yükselen Arap milliyetçiliği ve SSCB gibi bir dünya devinin Körfez bölgesinde daha önemli bir rol üstlenme çabası karşısında yalnız direnemeyeceğini görerek Batı çıkarlarını korumak ve kapitalist düzenin bölgede sosyalist düzene

¹ Melvin E. Page, "Persian Gulf", **Colonialism: An International Social, Cultural, and Political Encyclopedia**, Vol.2, Santa Barbara / California: ABC-CLIO, 2003, s. 465.

² Amir Sajedi, "Geopolitics of the Persian Gulf Security: Iran And the United States", **Islamic Policy Research Institute Journal**, Vol.9, No.2 (Summer 2009), s.77.

kaptırılmaması için ABD'nin bölgeye yerleşmesine ihtiyaç duymaktaydı.³ Bu dönemden itibaren Körfez bölgesi, Amerikan dış politikasının öncelikleri arasında yer almaya başladı.

1.1. Körfez'e Genel Bakış ve Körfez'in Önemi

Stratejik olarak çok önemli konumda bulunan Körfez bölgesi, Arap Yarımadasının doğusu ile İran'ın güneybatısı arasında kalan, kuzeybatıda Şatt-ül Arap deltasından güneydoğuda Hürmüz Boğazı ile Umman Körfezi'ne kadar uzanan Hint Okyanusuna bağlı bir körfezdür. 235.000 km² alanı kapsayan Basra Körfezi kıyısında 8 ülke var ve bu ülkeler Körfez ülkeleri olarak bilinmektedir. Bunlardan İran istisna diğerleri (Suudi Arabistan, Bahreyn, Katar, Irak, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, ve Umman) Arap devletleridir. Nüfus açısından baktığımızda bölgenin en kalabalık nüfuslu ülkesi İran, yüzölçümü açısından ise en büyük ülkesi Suudi Arabistandır. Zaman zaman mezhepsel çatışmaların yaşandığı bölgede Şiilik İslamın en büyük mezhepidir. Ortadoğu'nun bir parçası olarak Körfez bölgesi benzersiz bir jeopolitik model oluşturmaktadır. Böyle bir jeopolitik yapı, kültürel karışım temelinde oluşturulmuştur. Neredeyse üç bin yıllık tarih, bölgeyi dünyanın en eski ve en önemli yerlerinden biri haline getiriyor. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Ortadoğu, uluslararası boyutta dikkat merkezi haline gelmiş ve her zaman bölgesel ve küresel güçler arasındaki rekabete sahne olmuştur.

20. Yüzyılın başlarında Körfez bölgesi önemli değişim sürecinden geçmiştir. Özellikle, 1908 yılında İran'da petrol yatağının bulunması bu değişimin ilk sinyali olmuştur. İran'da İngiliz petrol imtiyazı 1909'da Anglo-Persian Oil Company (APOC) şeklinde yeni bir yapıya kavuşturuldu.⁴ Şüphesiz, İran'da petrol yatağının bulunması Körfez bölgesinin diğer ülkelerinde de büyük gelişmelerin yaşanmasına yol açmıştır. Körfez bölgesinde bulunan petrol yatakları, bölgeyi sadece İngiltere için değil, petrole ihtiyaç duyan diğer devletler için de cazip kılmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bölgede çok sayıda petrol yataklarının bulunması ve aynı zamanda yükselen Batı ekonomisinin ve endüstrisinin petrole olan talebinin daha da artması Körfez'in stratejik olarak bilinen önemine farklı bir önem katmış oldu.

³ Mustafa El-Şimri, *Askeratu-l-Halîc: El'Vucûdu'l-Askeriyyu'l-Emrîkiyyu fi'l-Halîc*, Kahire: El-Arabiyyu, 2013, s.16.

⁴ Mohammad-Reza Djalili ve Thierry Kellner, *İrânın Son İki Yüzyıllık Tarihi*, Reşat Uzmen (çev.), İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2011, s.50.

İslamın ortaya çıkışı Körfez bölgesinde gerçekleşmiş ve bölge İslam dünyasının merkezi olarak bilinmektedir. Bugün Körfez ülkelerinin etnik, kültürel ve dini yapısı derinden bölünmüştür. İkili ve çoklu ilişkilerde sağlam bir siyasi yapı görmek pek de mümkün değildir. Özellikle bölgenin en kalabalık nüfusuna sahip olan Şii İran ile Sünni Arap devletleri arasında yaşanan güç mücadelesi zaman zaman istikrarsızlığa neden olmaktadır. Körfez'in Arap Monarşileri için başlıca tehdit, Soğuk Savaş döneminde SSCB destekli komünist grup ve akımlar olsa da, İslam Devrimi sonrası İran'ın benimsediği politikalar ve Saddam rejiminin Kuveyt'i işgali yeni tehdit algılamalarının ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bundan dolayı kendi güvenliklerini sağlamak için Körfez Monarşileri bölge dışı aktörlerle alternatif ittifaklara yöneldiler. Bölgede zengin petrol rezervlerinin bulunması ve olası herhangi bir karışıklığın başta ABD olmakla birçok devletleri ciddi etkileyebileceğinden dolayı istikrarın sürmesi diğer devletlerin de çıkarımadır.

Dünyanın petrole olan ihtiyacını karşılamakta büyük payı olan ve aynı zamanda zengin doğal gaz rezervleri bulunan Basra Körfezi, Soğuk Savaş döneminde Batı ve Doğu blokunun rekabet içinde olduğu ve kendi etki alanına almak istedikleri en önemli bölgelerden biri olmuştur. Amerikan yönetimi Körfez'de çıkarlarını korumak için kimi zaman darbe, kimi zaman da doğrudan askeri müdahale yaparak durumu kendi lehine çevirmeye çalışmıştır. Körfez bölgesini bu kadar önemli kılan iki başlıca faktör vardır. Bu faktörlerden birincisi, bölgenin stratejik konumu iken, diğeri sahip olduğu zengin petrol ve doğalgaz rezervleridir. Bunların her birini ayrıca incelemek konuyu daha iyi anlayabilmemiz açısından faydalı olacaktır.

1.1.1. Körfez'in Stratejik Konumu

Küresel ulaşımda birinci derecede önemli sekiz merkezi boğazdan biri olan, Arap yarımadası ile Asya kıtasının güney Hint kuşağını ayıran ve hammadde açısından son derece zengin Basra Körfezi'ni Hint Okyanusuna bağlayan Hürmüz Boğazı bölgenin stratejik konumuna önemli katkı sağlamaktadır.⁵ Dünyada deniz yoluyla petrol nakliyesinin % 40'dan fazlası bu boğazdan geçiyor.⁶ Diğer yandan Basra Körfezi, bölgedeki sekiz ülkeyi Hint Okyanusuna bağlar. Aynı zamanda Körfez, büyük güçlerin

⁵ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, 109. Basım, İstanbul:Küre Yayınları, 2016, s.162.

⁶ Asghar Jafari-Valdani, "The Geopolitics of the Strait of Hormuz and the Iran-Oman Relations", **Iranian Review of Foreign Affairs**, Vol.2, No.4 (Winter 2012), s.11.

askeri alanlarda operasyonel bir bölge olarak daima dikkatini çekmiştir. Meşhur Amerikalı stratejisyen Nicholas Spkyman ileri sürdüğü Rimland Kuşağının (Kenar Kuşak Teorisi) anahtar noktalarından birisi olarak Hürmüz boğazını işaret etmiştir. Körfez ülkeleri, petrol ve ürünlerin ihracı ve ithalatı için Hürmüz boğazına bağımlıdırlar. Yüksek petrol harcamaları ve güvenlik endişeleri nedeniyle bölge petrolünün %20'si boru hatları ile ihraç edilmektedir. Sadece Suudi Arabistan ve Irak, bölge ülkeleri arasında petrol boru hatlarına sahiptir. Petrolü genel olarak boru hattı ile ihraç etme verimli bir yol değildir. Zira bu, petrol ihraç eden ülkeyi topraklarından boru hattı geçen ülkeye bağımlı hale getiriyor. Türkiye ve Suriye üzerinden Akdeniz'e petrol ihraç eden Irak'ın boru hatlarının her iki ülke tarafından 1983 ve 1991 yıllarında kapatılması bunun yaşanmış örneklerindedir. Bu görüşten hareketle, dünya enerji güvenliği, şüphesiz Basra Körfezi ve Hürmüz Boğazı'nın güvenliğine bağlıdır. Bölge ülkeleri arasında Körfez, İran için daha farklı bir anlam ifade etmektedir. İran'ın dünya pazarına petrol ihraç edecek boru hatlarının olmaması Körfez'e verdiği önemi artırmaktadır. Bunun yanı sıra ithalatının önemli kısmı ve petrol dışı ihracatının ezici çoğunluğunu Körfez hattını kullanarak hayata geçirmektedir.⁷

İkinci Dünya Savaşı döneminde de büyük öneme sahip olan Körfez, ABD'nin bölge stratejisi için askeri köprü rolünü oynamış, özellikle savaş sırasında SSCB'ye İran üzerinden yardım gönderilmesi açısından büyük önem taşımıştır. Haziran 1941 yılında Almanların SSCB'ye saldırısı üzerine ABD, Moskova yönetimine yardım gönderilmesi kararını almış, fakat Alman denizaltılarının iki ülke arasında ulaşım yolu üzerindeki Kuzey Denizi'ni kontrol altına almasından ve SSCB'nin kuzeyde yerleşen limanlarının kışın donmasından dolayı bu yardımlar Körfez üzerinden ulaşmıştır. ABD eski Başkanı Harry Truman, Körfez'in stratejik konumunu en önemli kara, hava ve su yollarının üzerinde yerleşen bir kavşak olarak tanımlamıştır.⁸

Diğer taraftan Körfez'in doğal adalar ve mercan kayalıkları ile zengin olması ve özellikle bu ada ve kayalıkların Körfez'in batı tarafında 130'dan fazla olması askeri açıdan ciddi avantaj sağlıyor. Hem bölgenin hem de petrol tankerlerinin güvenliği için

⁷ Pirouz Mojtahed-Zadeh, **Security and Territoriality in the Persian Gulf: A Maritime Political Geography**, Padstow: RoutledgeCurson Press, 2003, s.24.

⁸ El-Şimri, s.18.

sömürgeci güçlerin bu adaları kullanmaları büyük öneme sahip olmuştur. Ayrıca Basra Körfezi'nin yılın tamamında kullanışlı olması da gözardı edilmemelidir.

Basra Körfezi'nin önemi zaman geçtikçe daha iyi anlaşılmıştır. Körfez bölgesi önemli kuru ve deniz ulaşımı yolları üzerinde yerleşmektedir. Basra Körfezi'nden Fırat nehrini kullanarak Suriye ve Akdeniz'e, Dicle nehri ile Türkiye ve Karadeniz'e, doğal geçitlerle de İran, Hazar Denizi ve Rusya hattına ulaşmak mümkündür. Petrol devrimine kadar Batılı güçler arasında bölgede yaşanan rekabetin ana nedeni ticaret yollarını kontrol etmek, Körfezi kullanarak ürettikleri sanayi ürünlerini Yakın ve Ortadoğu'daki kolonilerine satabilmek ve Avrupa ile bu koloniler arasında ulaşım hattını garanti altına almak olmuştur.

Bölgede uzun süre yegane hegemon Batılı güç olan Britanya açısından bölgenin çok önemli stratejik anlamı vardı. Körfez, Britanya için Hindistan'daki kolonileri elde tutmak açısından bir savunma hattı olarak değerlendirilmiştir.⁹ 1947'de Hindistan'ın bağımsızlığını kazandıktan sonra Körfez'in önemi azalmamış, bilakis bölgede yeni petrol yataklarının bulunması ile daha da artmıştır. Petrol devrimi ile bölgenin doğal rezervlerle zengin olması göz önünde bulundurularak enerji alanında rekabet ön plana çıkmış ve Batılı petrol firmalarının bölgeye akını başlamıştır. Bölgede petrol yataklarının bulunması Körfez'de İngiltere-ABD rekabetinin ortaya çıkmasına neden oldu. Fakat bu bir gerçek ki, İkinci Dünya Savaşı sonrası Körfez'de İngiliz etkisi azalmaya başlamıştır. Savaş sonrası ortaya çıkan iki kutuplu dünya sisteminde kapitalist değerleri temsil eden ve ekonomik olarak İngiltere'den çok daha ileride olan ABD, Richard Nixon'un 1969 yılında Başkan seçilmesiyle Körfez'e yönelik daha aktif politika izledi.

1.1.2. Körfez'in Petrol ve Doğal Gaz Rezervleri

Basra Körfezi'ni dünyanın diğer bölgelerinden farklı kılan en önemli yanı bölgenin doğal gaz ve petrol ile zengin olmasıdır. Savaş gemileri de dahil olmak üzere uluslararası denizcilik endüstrisinin kömürden petrole geçiş yaptığı bir dönemde, önce

⁹ Fâris Turki Mahmud, "El-Ehemiyyetu'l-İstrâfîciyyetu li'l-Halîci'l-Arabiyyi fi'l-Harbi'l-Bêrideti", **El-Terbiye va'l-Ulûm**, Cilt.16, Sayı 4, (2009), s.94.

Bahreyn’de (1932), daha sonra Kuveyt’te (1937) ve Suudi Arabistan’da (1938) büyük petrol yataklarının keşfedilmesiyle birlikte Körfez’in önemi daha da artmıştır.¹⁰

Şüphesiz doğal gaz ve petrol modern dünyanın en önemli stratejik rezervlerdir. Her iki dünya savaşında doğal gaz ve petrol savaşan tarafların savaş makinelerinin yakıtı olan ihtiyaçlarının karşılanması açısından hayati öneme sahip olmuştur. Savaş sonrası dönemde, bu iki enerji kaynağının önemi giderek artmış, öyle ki neredeyse tüm dünya devletleri kendilerinin ekonomik ve sanayi kalkınma ihtiyacını hiss etmişler.¹¹ Her iki enerji kaynağı ile de zengin olan Körfez ülkeleri, yaptıkları satışlardan ciddi gelir elde ederek kişi başına düşen milli gelirden de büyük ilerleme kaydetmişler. Fakat bölge ülkelerinden olan İran’a yönelik ambargolar ve Irak’ta terör tehdidi, ülke içi istikrarsızlık gibi çeşitli nedenlerden dolayı sahip oldukları doğal rezervleri iyi değerlendirememişler. Petrol gelirleri Körfez bölgesinin ekonomik açıdan kalkınmasına da büyük katkıda bulundu. 1975 yılında varil başına 11 doların üzerine çıkamayan petrol fiyatları 1980 yılına gelindiğinde 35 dolar civarındaydı.¹² Körfez’de yaşanan istikrarsızlık ister İran-Irak savaşı olsun, isterse de Irak’ın Kuveyt’i işgali olsun dünya petrol fiyatlarını da etkilemiştir. Burada önemli bir istatistik olarak şunu ifade etmekte fayda var. British Petroleum (BP) tarafından ortaya konulan 2014 verilerinde kanıtlanmış dünya petrol rezervlerinin yaklaşık %47’si¹³ (798. 2 milyar varil petrol), doğalgaz rezervlerinin ise yaklaşık %42.5’i (79.3 trilyonm³) Körfez bölgesi ülkelerinde bulunmaktadır.¹⁴

Bugün Körfez’in uluslararası konumunu belirleyen en önemli yönü doğal rezervlerle zengin olmasıdır. Körfez’e kıyaslı olan ülkelerin tamamı petrol veya doğal gaz rezervlerine sahiptir. Suudi Arabistan, İran ve Irak’ta büyük miktarda hem petrol hem de doğal gaz yatakları bulunmaktadır. Vereceğimiz istatistiklerde bölge ülkelerinin sahip oldukları petrol ve doğalgaz rezervleri ve dünyadaki payına dikkat ettiğimizde Körfez bölgesinin ne kadar büyük öneme sahip olduğunu göreceğiz.

¹⁰ Mohammed El-Katiri, **United States-Gulf Cooperation Council Security Cooperation in a Multipolar World**, Carlisle/Pennsylvania: United States Army War College Press, 2014, s.5.

¹¹ Sayed Sadroddin Mousavi Jashni and Mohammad Nooralah, “Geopolitics of Development: A Study of the Impacts of IPI Pipeline on Regional Development”, **Geopolitics Quarterly**, Vol.5, No 3 (Winter 2009), s.86.

¹²BP, “BP Statistical Review of World Energy”, 62. Edition, June 2013, s.15.

¹³BP, “BP Statistical Review of World Energy”, 65. Edition, June 2016, s.7.

¹⁴BP, “BP Statistical Review of the World Energy”, 65. Edition, June 2016, s.21.

Tablo 1

Körfez Ülkelerinin Kanıtlanmış Petrol Rezervleri

Ülke	Milyar Varil	Dünyada Payı % ile
Suudi Arabistan	267.0	15.7
İran	157.8	9.3
Irak	143.1	8.4
Kuveyt	101.5	6.0
BAE	97.8	5.8
Katar	25.7	1.5
Umman	5.2	0.3
Bahreyn	0.1	-
Toplam	798.2	47

Kaynak:BP Statistical Review of World Energy, Haziran 2016, s.6.

Basra Körfezi'nin zengin petrol kuyularının yanı sıra, düşük üretim maliyeti, transitteki ucuzluk, kaliteli ham petrol ve yeni petrol kuyularının olasılığının yüksek olması gibi birkaç farklı avantajı da vardır. Körfezi önemli kılan nedenlerden biri de petrol kuyularının daha verimli ve zengin olmasıdır. Örneğin Körfez'deki her petrol kuyusunda 250.000 ile bir milyon ton arasında, Venezuela'da yaklaşık 20.000 ton, ABD'de ise 600 ton ham petrol var.

Tablo 2

Körfez Ülkelerinin Kanıtlanmış Doğal Gaz Rezervleri

Ülke	Trilyon m ³	Dünyada Payı % ile
İran	34.0	18.2
Katar	24.5	13.1
Suudi Arabistan	8.3	4.5
BAE	6.1	3.3
Irak	3.7	2.0
Kuveyt	1.8	1.0
Umman	0.7	0.4
Bahreyn	0.2	0.1
Toplam	79.3	42.5

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy, Haziran 2016, s.20.

Körfez'in sahip olduğu diğer önemli kaynak doğal gazdır. BP'nin 2014 verilerine göre, son yıllara kadar 32.4 trilyon m³ kanıtlanmış doğal gaz kaynağı ile dünyanın en fazla doğal gaz rezervine sahip ülkesi olarak bilinen Rusya Federasyonu'nu İran 34 trilyon m³ doğal gaz kaynağı ile geride bırakarak ilk sıraya yükseldi. Bunun yanı sıra Katar, 24.5 trilyon m³ kanıtlanmış doğal gaz rezervleri ile dünyanın doğal gaz açısından en zengin üçüncü ülkesi konumundadır.

Körfez bölgesi petrolde olduğu gibi doğalgazda da dünyanın en zengin bölgesidir. Bölgenin hem petrol hem de doğalgazla zengin olması Batılı güçlerin bölgede kendi çıkarlarına tehdit oluşturacak bir durum söz konusu olduğu zaman olaylara müdahale etmelerine yol açmıştır. Bu müdahaleler kimi zaman savaş, kimi zaman darbe biçiminde kendisini göstermiştir. Bunun en açık örneği, Batı'ya karşı sert tutumu ile bilinen ve İran petrollerini millileştirme kararı alan dönemin İran Başbakanı Muhammed Musaddık'ı devirmek için CIA ile İngiliz istihbarat örgütü MI6'nın 1952 sonunda hazırladıkları askeri darbe planıdır. Planlanan darbe 19 Ağustos 1953 yılında yapılmış, darbe sonrası Batı'nın desteklediği Muhammed Rıza Şah'ın yetkileri daha da artmış ve Anayasaya bazı sınırlamalar getirilerek bir az daha arka plana atılmıştır. ABD Başkanı Eisenhower darbeni desteklercesine yaşanan bu süreci kamuoyuna farklı yansıtarak bütün bunların İran halkının komünizme karşı tepkisinden ve monarşilerine derin sevgilerinden kaynaklandığını ileri sürmüştür.

Başta Suudi Arabistan olmak üzere, Körfez ülkeleri sahip oldukları petrol zenginliklerinin farkına varmış, zaman zaman bunu dış politikada etkin bir araç ve manevra alanı olarak kullanmışlar.¹⁵ İster Batılı güçlere karşı direnmede Arap tarihinin önemli bir sayfası olan Süveyş krizinin yaşandığı 1956 yılı olsun, isterse de İsrail'e karşı 1967 yılında yapılan Altı Gün Savaşı olsun Suudi yönetimi petrolü Batı'ya karşı silah olarak kullanmıştır. Ne var ki bir çok uluslararası şirket farklı kanallar kullanarak petrolü yerine ulaştırmayı başarmış ve uygulanan ambargolar beklenen sonucu vermemiştir. ABD'nin 1973 yılında Arap-İsrail savaşı sırasında alenen İsrail'e mali yardımda bulunması Suudi Arabistan ve diğer Körfez Arap ülkeleri petrol üretimini azaltmakla karşılık vermiş ve bunun sonucu olarak da petrol fiyatları aniden fırlamış ve Batılı devletlerin ekonomisine büyük kayıplar vermiştir. Bu konuyu ileriki bölümde daha detaylı biçimde ele alarak ABD'nin bu kriz sürecini nasıl atlattığına değineceğiz.

1.2. Körfez'de Amerikan Çıkar ve Hedefleri

ABD'nin Körfez bölgesi ile ilk diplomatik temasları 1920'lere dayansa da o yıllarda bölgede herhangi bir Amerikan çıkarları doğrultusunda atılımların yapılması söz konusu değildir ve Amerikan yönetimi için stratejik açıdan pek de önemli bir bölge olarak değerlendirilmemiştir. Amerikan yönetimi bölgedeki bağımsızlık mücadelelerini

¹⁵Özden Zeynep Oktav, **Basra Körfezinin Değişen Dinamikler**, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2011, s.74.

destekleyerek de bir nevi İngiltere'ye rakip olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD'nin Körfez'e bakış açısı değişmeye başlamış ve bu değişimde iki etkenin rolü olmuştur. Bunlardan ilki, Körfez petrolünün öneminin giderek artması, diğeri ise Soğuk Savaş'ın ortaya çıkması ile SSCB'nin bölgeye nüfuz edebileceği endişesiydi. Zira coğrafi açıdan Körfez bölgesinin ABD'ye nispette SSCB'ye daha yakın bir konumda olması bu endişenin en büyük nedeni idi. Buna rağmen Körfez'de ABD'nin etkisi Britanya'nın gölgesinde kalmış ve bu durum 1971 yılında İngilizlerin bölgeyi terk etmesi ile son bulmuştur. İngilizlerin Körfezi terk etmesinden sonra onların yerini Amerikalılar alarak bölgenin güvenliğine de bir nevi üstlenmiş oldular.¹⁶

1.2.1. Enerji Güvenliği

ABD'nin Körfez'de varolma nedenlerini başında enerji güvenliği geliyor. Gelişmiş Amerikan sanayi ekonomisinin enerjiye olan talebi hızla artmaktadır vebu talebin karşılanmasında Körfez bölgesini büyük öneme sahiptir. Körfez bölgesinden ABD'ye kesintisiz olarak petrol taşınması, ABD için hayati bir meseledir. Körfez petrollerine erişimin sağlanması ABD'nin "Grand Strategy" diye bilinen başlıca strateji öncelikleri arasında yer almaktadır.¹⁷ Burada değinmemiz gereken önemli bir konu da Körfez ülkelerinin dünya petrol pazarındaki payı 20. yüzyılın 70'lerinden itibaren azalmasıdır. Bunun başlıca nedeni Körfez ülkelerinde yerel petrol üretiminde yaşanan düşüş ve dünyanın diğer devletlerinde yeni petrol yataklarının bulunması ve ihracatlarını artırması olmuştur. Bunun yanı sıra doğalgaz ve diğer enerji kaynakları, petrolün dünya enerji pazarında ağırlığının azalmasına neden olan diğer önemli faktördür.¹⁸ Örneğin, 1977 yılında ABD'nin Suudi Arabistan'dan ithal ettiği günlük ham petrol bir milyon iki yüz iyirmi iki bin varil iken bu rakam 1985'te 132 bin varile kadar gerilemişti.¹⁹ 1991 yılında Körfez krizi ile Suudi petrolünün ABD'ye ihracatında büyük artış yaşanarak günlük ham petrol satışı bir milyon yedi yüz bin varili geçmiştir. Buna rağmen Amerikan ham petrol ithalatında Körfez bölgesinin konumu Soğuk Savaş sonrasında azaldığını söyleye biliriz. İstatistiklere göre 2016 yılında ABD'nin toplam ham petrol

¹⁶ Saeid Naji ve Jayum A. Jawan, "Role of the Persian Gulf's Oil in the US Geopolitical Codes during the Cold War Geopolitical Order", *International Journal of Humanities and Social Science*, Vol.1, No.5, (May 2011), s.209.

¹⁷ Robert J. Art, *America's Grand Strategy and World Politics*, New York: Routledge, 2009, s.190.

¹⁸ Şibli Telhami, *El-Mehâtir: Emrîke fi'l-Şarki'l-Evset Avâkibu-l-Kuvve va Hiyêr'ul-Selem*, Seir Ali Dib (çev.), Riyad: Mektebetu'l-Ubeykan, 2005, s.196.

¹⁹ U.S. Energy Information Administration, *U.S. Imports from Saudi Arabia of Crude Oil*, <https://www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=PET&s=MCRIMUSSA2&f=A> (4 Mart 2017).

ithalatının %18'ni Körfez ülkelerinden yapılmıştır. Aynı yıl ABD'nin petrol ithalatında Suudi Arabistan petrolü %11'lik bir paya sahiptir.²⁰ Halbuki, 1970'lerde sadece Suudi Arabistan'dan ABD petrol ihtiyacının %20'ni karşılıyordu. Bunun üzerine Çin Halk Cumhuriyeti bu durumu iyi değerlendirerek alternatif arayışına giren Körfez ülkelerinden en fazla ham petrol alan ülke konumuna yükselmiştir. ABD'nin Körfez bölgesinden ham petrol ithalatında yaşanan düşüslere rağmen Körfez bölgesini hiç bir zaman göz ardı etmemiştir.

Sonuç itibariyle Batı'ya petrolün kesintisiz ve uygun fiyata satılması ABD'nin Körfez'de izlediği politikaların başında gelmektedir. Bunun en açık örneklerinden birisi 1979 yılında SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesini, Körfez'de Amerikan çıkarları için bir tehdit olarak algılayan Jimmy Carter yönetimi, Basra Körfezi'nin ABD için "hayati önem" taşıdığını dile getirmesidir. Başkan Carter Körfez'de Amerikan enerji güvenliğine yönelik her hangi bir risk ortaya çıkarsa askeri güç kullanılacağını ifade etmesi Körfez'in öneminin bir başka ispatı idi. Körfez'deki SSCB tehdidine ABD Başkanları Jimmy Carter ve Ronald Reagan döneminde Körfez'e yakın bölgelere Amerikan savaş gemileri sevk edilerek karşılık verilmiştir. Bunun diğer örneğini ise Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesinden sonra ABD'nin başını çektiği Batılı koalisyonun olaylara müdahalesinde görüyoruz.

1.2.2. Ekonomik Çıkarlar

ABD'nin Körfez'deki çıkarlarının ikinci halkasını ekonomik çıkarlar oluşturmaktadır. Ekonomik çıkarlar arasında ABD'nin Körfez ülkelerine satılan silahlardan elde ettiği kâr ön plana çıkmaktadır. Körfez ülkeleri ister Soğuk Savaş döneminde isterse de Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin askeri techizat ve silah ihracatının önemli alıcıları arasında yer almıştır. Savunma bütçelerini her geçen yıl artıran Körfez ülkeleri silah satışı için vazgeçilmez bir bölgedir. Özellikle İslam Devrimi'nden önce SSCB tehdidine karşı bir siper rolünü oynayan İran'a, silah satışı caydırıcılık açısından büyük önem taşımıştır. Hem Soğuk Savaş dönemi hem de sonrası Körfez ülkelerine en fazla silah satışı yapan ülke ABD olmuştur. İslam Devrimi'ne kadar ABD'den Körfez ülkeleri içerisinde en

²⁰ U.S. Energy Information Administration, *How much petroleum does the United States import and export?*, <http://www.eia.gov/tools/faqs/faq.cfm?id=727&t=6> (4 Mart 2017).

fazla silah alan ülke İran olduğu halde, Devrim sonrası ilişkilerin çökmesi ile İran eski SSCB'ye daha sonra ise Rusya'ya yönelmiştir.

ABD Başkanı Richard Nixon döneminden itibaren başta İran olmakla Körfez'deki Amerikan müttefiklerine en son model silahlar satılmaya başlandı. Başkan Nixon, İran Şahı Muhammed Rıza Pehlevi'ye silah satışında nükleer silah istisna her hangi bir kısıtlama getirmemiştir. 1972'den 1979 İran İslam Devrimi'ne kadar ABD, İran'a değeri 11 milyar doların çok üzerinde olan silah satışı yapmıştır.²¹

Körfez'deki Arap Monarşileri silahlanmaya büyük önem vermektedirler. Bu ülkelerin tehdit algıları kimi zaman Irak, kimi zamansa İran olmuştur. 1979 yılında İran'da yaşanan İslam Devrimi ile ortaya çıkan tehdit algıları ve 1991 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgali, Körfez Arap Monarşilerinin savunma açısından İran ve Irak'tan çok geride kaldıkları endişesini ortaya çıkarmış ve bu ülkeler silahlanma yönünde ciddi paralar harcamışlar. Genel olarak Körfez ülkelerine satılan silahların yaklaşık %54'ü ABD menşeli silahlardır.²²

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra da başta Suudi Arabistan olmakla Körfez ülkeleri silah alımına ciddi para harcamayı sürdürmüştür. Son yıllarda Körfez ülkeleri silah alımında çeşitlilik arayışı içine girseler de ABD ilk sıradaki yerini korumaktadır. Bölgesel tehditlerin artmasıyla bu ülkeler, savunma yönelik de ciddi para harcamaları yaptılar. 2015 yılında Suudi Arabistan yönetimi 80 milyar dolar savunma harcamasıyla Fransa ve Britanya'nı da geride bırakarak dünyada savunmaya en fazla para harcayan dördüncü ülke olmuştur. Aynı yıl BAE'nin savunma harcamaları 23 milyar dolar civarında olmuştur.²³ ABD'nin Körfez ülkelerine ikili güvenlik anlaşmaları çerçevesinde sattığı silahlarla ilgili yeri geldikçe uygun bölümlerde daha detaylı biçimde ele alacağız.

Körfez ülkelerinin ABD'ye yaptığı yatırımlar da Amerikan yönetiminin bölgeye yönelik ekonomik çıkarlarında önemli yere sahiptir.

²¹ Christian Emery, **US Foreign Policy and the Iranian Revolution: The Cold War Dynamics of Engagement and Strategic Alliance**, New York: Palgrave Macmillan, 2013, s.35.

²² Carina Solmirano ve Pieter D. Wezeman, "Military Spending and Arms Procurement in The Gulf States", **Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) Fact Sheet**, Stockholm, October 2010, s.3.

²³ Mark Mazzetti, Helene Cooper, "Sale of U.S. Arms Fuels the Wars of Arab States", *The New York Times*, 18 Nisan 2015, https://www.nytimes.com/2015/04/19/world/middleeast/sale-of-us-arms-fuels-the-wars-of-arab-states.html?_r=0 (5 Mart 2017).

1.2.3. Müttefik Rejimlerin Himayesi

İster Soğuk Savaş döneminde isterse de sonrasında ABD, Körfez’de müttefik olarak gördüğü devletleri desteklemiş, zaman zaman askeri müdahalelerde de bulunmuştur. Soğuk Savaş döneminde Amerikan yönetimi, Sovyet Komünizmini Körfez’de en büyük tehdit olarak algılamış ve bölgedeki Amerikan hakimiyetini SSCB’ye kaptırmamak için bölgeye yönelik özel politikalar uygulamıştır. SSCB meydana çıktığı günden itibaren Ortadoğu’ya büyük önem vererek bölgede Batı etkisini azaltmak için büyük çaba harcamıştır. Moskova yönetiminin geniş anlamda Ortadoğu’ya, dar anlamda ise Körfez’e yönelik politikaları gizli olmamış ve etkisini artırmak için Batı kaşığı rejim veya gruplara desteğini esigememiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası alanda başlıca iki büyük güç olan SSCB ve ABD arasında yaşanan rekabet alanlarının başında Ortadoğu gelmekte idi. Şüphesiz Körfez bölgesinin de bu rekabette payı büyük olmuştur. Körfez bölgesinin SSCB sınırına yakın olması ve ABD’nin Körfez üzerinden de SSCB’yi kuşatarak saldırı ihtimalini gözardı etmeyen Moskova yönetimi, hem Körfez bölgesinden hem de Hint Okyanusundan ABD’yi tasfiye etmek niyetinde olmuştur. Meselenin diğer boyutu genelde Ortadoğu’da Batı etkisini azaltarak kendi saygınlığını daha da artırmak ve Körfez üzerinde Batı hegemonyasına son vermektir. Batı’nın Körfez petrolüne olan ihtiyacını iyi anlayan SSCB yönetimi, bununla da rakibini ekonomik açıdan sıkıştırmış olacaktı.

SSCB’nin bölgeye yönelik isteğini 1940 yılında dönemin Dışişleri Bakanı Vyacheslav Molotov şu sözlerle dile getirmişti: “Sovyetler Birliği’nin Ortadoğu’ya yönelik ilgisi Batum ve Bakü’nün güneyinden Körfez bölgesi de dahil bütün toprakları kapsamaktadır”.²⁴ SSCB’nin bu planı hayata geçirmek için güneye inme çabaları İkinci Dünya Savaşı’nın sonlarından başladı. 1945-1946 yıllarını kapsayan İran krizi, ABD ve SSCB arasında yaşanan Soğuk Savaş’ın ortaya çıkmasında ve rekabetin artmasında büyük role sahiptir. Kriz 1945 yılında İran’da Azeri Türkleri ile Kürtlerin hükûmet aleyhine ayaklanması ile başlamış ve İran’dan Azerbaycan bölgesi içinde özerklik talebinde bulunmuşlar. SSCB’nin Ortadoğu’da Batı etkisini yok etme arzusu bu ayaklanmalara destek vermekle kendisini daha açık bir biçimde gösterdi. İran hükûmeti,

²⁴ Mahmud, s.98.

Azerbaycan bölgesinde kontrolü yeniden sağlamak için ordu gönderse de Sovyet ordusu İran'ın kuzeyinde konuşlanmış ve böylece İran ordusunun bölgeye girişini engellemiştir.²⁵ SSCB'nin Ortadoğu'da güç kazanma çabalarından haberdar olan ABD yönetimi, Güvenlik Konseyinin 1946 yılındaki ilk toplantısında SSCB'den İran'ı terk etme talebinde bulunmuş ve bunun sonucu aykırı kararlar aynı yıl İran ordusu tarafından bastırılmıştır.

SSCB'nin Ortadoğu'da yayılcı politikalarını engellemek için ABD yönetimi de kendi planlarını uygulamaya koydu. ABD Başkanı Franklin Roosevelt'in görev başındayken vefat etmesinden sonra başkanlık görevine seçilen Harry Truman, selefinin aksine SSCB'nin Ortadoğu'da güçlenmesine karşı sert bir tutum içinde olmuş ve bu yönde bir politika izlemiştir.²⁶ Bunlardan ilki, Basra Körfezi'nin batısında Suudi Arabistan'da petrol kuyularına yakın bir yerde Zahran hava üssünü inşa etmek olmuştur. Ortadoğu'yu ve Körfez'i SSCB'ye bırakmaya niyetli olmayan Amerikan yönetimi savunma amaçlı diğer önemli adım olarak bölge ülkelerinden Türkiye, Irak, İran ve Pakistan'ı Bağdat Paktı'na katılmaya teşvik etmiş ve bunun finanse edilmesine de kendisi üstlenmiştir. Başkan Nixon döneminde ise ABD, Körfez güvenliğine yönelik Suudi Arabistan ve İran'ı Sovyet Komünizmi tehdidine karşı işbirliğine teşvik ederek "Çifte Sütun" politikasını uygulamıştır. Her iki ülkeye silah satışında bulunan Amerikan yönetimi, SSCB'nin Körfez'e inme çabalarına karşı bu politikayı devreye sokmuştur. Bu politika sayesinde SSCB'nin Körfez'de Batı etkisini kırarak Komünizm değerlerini bölgeye yerleştirme çabaları bir sonuç vermemiştir.

Genel olarak baktığımızda SSCB'nin Körfez'e inme politikası başarısızlıkla sonuçlandı. Ancak Sovyetler Birliği'nin 1979'da Afganistan'ı işgal etmesi, ABD tarafından rakibinin bölgede yeni genişleme politikası ve Amerikan çıkarlarına yönelik önemli bir tehdidi olarak algılanmıştır. Özellikle İran İslam Devrimi ile Körfez'de önemli müttefikini kaybeden ABD, Körfezde'ki Sovyet Komünizmi tehdidine karşı Başkan Jimmy Carter döneminde "Carter Doktrini" diye bilinen yeni bir politika uygulamıştır. Moskova yönetiminin Ortadoğu'da kendi etkinliğini artırmak için kullandığı en önemli silah bu ülkelerdeki komünist partilere destek vermesi idi. Örnek verirsek ideolojik

²⁵ Kristen Blake, **The U.S.-Soviet Confrontation in Iran, 1945-1962: A Case in the Annals of the Cold War**, Lanham: University Press of America, 2009, s.28.

²⁶ İsam Halil El-Salihi, "Tavaccuhûtu'l-Siyâsetu'l-Emrikiyyetu fi'l-Vatani'l-Arabiyyi 1945-1953", **Mecelletu'l-Edeb**, Sayı 97, (Haziran 2011), s. 13.

olarak Marksizm-Leninizm yanlısı olan, Batı çıkarlarına karşı SSCB çıkarlarına bağlı ile bilinen İran'da Tudeh Partisini, Afganistan'da ise Halkın Demokratik Partisini göstere biliriz.

Kendi çıkarlarına ters düşen iktidarlara karşı SSCB o ülkedeki milli etnik azınlıkları desteklemekten de kaçınmamıştır. Bunun en açık örneğini ise Moskova yönetiminin İran Kürtlerini devlet aleyhine mali, silah ve siyasi açıdan desteklemesinde görmekteyiz. Özellikle İran'daki Kürtler, İran Kürt Demokratik Partisi adı altında solcu düşünceleri benimseyerek yüzünü daha çok SSCB'ye dönmüş ve İslam Devrimi'nin yaşandığı dönemde Sovyetler Birliği'nden ve Tudeh partisinden destek almışlar. 1979 yazında Kürtler ile Devrim Muhafızları arasında silahlı çatışmalar ortaya çıkınca, Moskova, Kürt haklarına saygı duyulmasının önemine vurgu yaparak Tahran'ı politik çözümler aramaya ve zor kullanmamaya davet etti.²⁷

Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'ya nüfuz etmesi açısından izlediği taktiklerden biri de Moskova'ya yaklaşmak isteyen solcu milliyetçi grup veya iktidarlara sıcak bakmasıydı. Moskova yönetimi, özellikle Batı karşıtı Arap milliyetçiliğine askeri ve teknik açıdan yardımda bulunmuş, SSCB'ye sempati duyan kadroların yetiştirilmesi için eğitim misyonları hayata geçirmiştir. Buradan SSCB'nin kendi çıkarlarını korumak ve etkinliğini artırmak için üç önemli aktörü-komünistleri, ayrılıkçıları ve solcuları kullandığı sonucuna varmış oluruz. Sovyetler Birliği dağılma sürecine girdiği dönemde onun yerine ABD, Körfez'de ulusal çıkarlarına tehdit olarak İran ve Irak'ı görmüş ve buna göre politikalar uygulamıştır.

Körfez'deki Amerikan ulusal çıkarları gereğince ABD yönetimi Batı yanlısı rejimleri himaye etmiştir. Zaman zaman çeşitli yardım programları ile bu devletleri desteklemek ve savunma anlaşmaları ile bir nevi koruma altına almak da ABD'nin bölgede uyguladığı politikaların bir parçasıdır.²⁸ Körfez'deki Batı yanlısı rejimlerin ister siyasi, isterse de ekonomik ve sosyal açıdan ciddi değişimlere uğraması kargaşa ve istikrarsızlığa yol açacağı için Amerikan yönetimi bölgeye ciddi özen göstermiştir. ABD'nin Körfez'de çıkarlarına karşı tehdit olarak gördüğü rejimlere yönelik diğer

²⁷ Francis Fukuyama, "The Soviet Threat To The Persian Gulf", **The Rand Paper Series**, Santa Monica, Mart 1981, s.8.

²⁸ Beverley Milton-Edwards, **Contemporary Politics in the Middle East**, 3. Basım, Cambridge: Polity Press, 2011, s.264.

ülkelerle işbirliğine gitmesi hem kendi çıkarlarını hem de kendi müttefiklerini korumak adına atılmış olduğu bir adımdır. 1960'lar ve 1970'lerde bölgedeki ABD çıkarlarına yönelik tehdit olarak algılanan Irak'a karşı İran ile işbirliği içinde olması bunun sadece bir örneğidir. İslam Devrimi sonrası bölgede önemli bir müttefikini kayb eden ABD, İran ile ilişkilerinin çökmesi ile bu defa da İran'ı başlıca tehdit olarak algılamış ve İran-Irak savaşı sırasında Amerikan yönetimi, Irak'a daha yakın bir tutum sergilemiştir. Savaşın Körfez'e doğru kaydığı bir dönemde ABD, Körfez'deki çıkarlarını ve müttefiklerinin güvenliğini gözardı etmemiştir. Özellikle 1986-1987 yıllarında Kuveyt'in talebi üzerine petrol tankerlerinin güvenliği için ABD, Körfez'deki donanmasını daha da güçlendirmiş, hatta zaman zaman İran gemileri ile de çatışma içerisine girmiştir.²⁹

Kuweyt'in 1990 yılında Irak tarafından işgali, ABD'nin Körfez'deki önemli müttefikinin işgali anlamına gelmekteydi. Buna karşılık ABD ve İngiltere'nin başını çektiği çok uluslu koalisyon güçlerinin Çöl Fırtınası (Desert Storm) operasyonu ile Kuveyt Irak işgalinden özgürleştirildi.³⁰ Kuveyt'i özgürleştirmek için yapılan savaş bölgede Amerikan varlığının daha da artmasını beraberinde getirmiş ve Körfez İşbirliği Konseyi ülkelerinde ABD askeri üsslerinin güçlendirilmesine yol açmıştır.³¹ Körfez bölgesinde Amerikan askeri varlığının giderek yükselmesine bazı bölge ülkelerinde özellikle Suudi Arabistan'da İslami gruplar şiddetle karşı çıkmışlar.

Körfez'deki ABD varlığı aynı zamanda İsrail'in güvenliği açısından da büyük öneme sahiptir.³² ABD yönetimi, İsrail devleti yarandığı günden itibaren ona hem siyasi, hem de mali destek vermiştir. 1946 yılından 2013 yılına kadar İsrail'e 116. 2 milyar dolar mali destekte bulunmuş ki bu da İsrail'i ABD'den en fazla yardım alan ülke konumuna getiriyor.³³

²⁹John Alterman, "The Gulf States and The American Umbrella", **Middle East Review of International Affairs**, Vol.4, No.4 (December 2000), s.78.

³⁰Jeffrey R. Macris, **The Politics and Security of the Gulf: Anglo-American Hegemony and the Shaping of a Region**, New York: Routledge, 2010, s.226.

³¹Anoushiravan Ehteshami, **Dynamics of Change in the Persian Gulf: Political Economy, War and Revolution**, New York: Routledge, 2013, s.16.

³²Mohammad Abolfathi, Bahram Moradi and Ali Askar Rezai, "Persian Gulf Position in America's Geopolitical Point of View", **Journal of American Science**, Vol.8, No.12 (2012), s.818.

³³Jeremy Sharp ve Carla Humud, "U.S. Foreign Assistance to the Middle East: Historical Background, Recent Trends, and the FY2016 Request", **Congressional Research Service (CRS) Report**, Washington, Ekim 2015, s.2.

Amerikan yönetimi Ortadoğu'nun genelinde İsrail'in yalnızlaştırılmaması için de büyük çaba harcamıştır. İslam Devrimi ile İran'ın İsrail'e yönelik sert söylemleri, ABD'nin İsrail konusunda endişelerini artırmıştır. Birçok siyaset bilimcisine göre, ABD'nin Körfez'de askeri varlık nedenlerinden biri de İran tarafının sık sık dile getirdiği "İsrail haritadan silinmeli" gibi tehditlerine karşılık olarak atılmış bir adımdır. İsrail ile ABD arasında "özel ilişkiler" mevcut ve ABD için İsrail, Ortadoğu'da en önemli stratejik müttefik konumundadır. ABD yönetiminin İsrail'e askeri alanda sağladığı yardımlar da göz ardı edilmemelidir. İsrail'in bölgede nükleer silaha sahip olması, Bileşmiş Milletler'den İsrail aleyhine çıkacak kararların ABD tarafından veto edilmesi İsrail'in ABD tarafından ne kadar önemsendiğinin göstergesidir.

Sonuç olarak Körfez'deki çıkarlarını korumak için ABD'nin bölgedeki üstünlüyü kaptırmamaya büyük özen gösterdiğini görüyoruz. Başlangıçta Britanya ile rekabet içinde olan ABD daha sonra SSCB'ye ve onun bölgesel müttefiklerine karşı politikalar geliştirerek milli çıkarlarını koruma altına almaya çalışmıştır.

BÖLÜM 2

“ÇİFTE SÜTUN” POLİTİKASI ve ABD’NİN KÖRFEZ’E YERLEŞMESİ

Amerikan Başkanları John Kennedy ve Lyndon Johson dönemlerinde Körfez’de pasif olan ABD, Başkan Richard Nixon ile bölgenin öneminin farkına varmış ve yeni bir strateji izlemiştir. Amerikan yönetiminin Basra Körfezi güvenliğine yönelik ilk kapsamlı politikası olan “Çifte Sütun” politikasına giden süreci iyi anlamamız açısından bölgede uzun süre varlık göstermiş olan Britaniya’nın Körfez’den çekilme nedenlerini doğru anlamak gerekmektedir. Genel olarak Ortadoğu’da ve özellikle de Körfez’de zaman geçtikçe tutunmalarının imkansız olduğunu anlayan İngiliz hükûmeti, bölgeyi terk etmiş ve yaranan bu boşluğu ABD doldurmuştur. İngilizlerin Körfezi terketmeleri Başkan Nixon dönemine denk gelmiş ve Nixon ortaya çıkan güç boşluğunu bölgedeki müttefikleri üzerinden ABD’nin doldurmasını planlamıştır. Suudi Arabistan ve İran’ı Körfez güvenliği için işbirliğine teşvik eden Nixon yönetimi, bu iki ülke arasında da kısmi tercih yaparak İran’a daha çok önem vermiştir. Bu politikanın iki önemli sütunundan biri olan İran, bölgede büyük güç kazanırken, Suudi Arabistan İran’ın gerisinde kalmıştır. Nixon sonrası ABD Başkanları Gerald Ford ve Jimmy Carter, Körfez güvenliğine yönelik politikada değişime gitmeyerek İran İslam Devrimine kadar “Çifte Sütun” politikasını devam ettirmişler.

2.1. İngiltere’nin Körfez’den Çekilmesi ve Körfez’de Yeni Dönem

İngilizlerin Körfez’e ilk geliş amacı ticari pazar arayışı ve bölgede Avrupalı rakiplerinin üstünlüğünü yok etmektir. 1600 yılında İngiliz Doğu Hindistan şirketi kurulmuş ve buradan da İran ile ticari ilişkilere başlanmıştır. 1617-1618 yıllarında İran’ın Şiraz ve İsfahan şehirlerinde ilk İngiliz fabrikaları kurulmuş ve 1622 yılında Bandar Abbas’ta İngiltere kendisinin bölgedeki ilk ticari merkezini inşa etmiştir.³⁴ İngilizler Körfez’e yerleşmeye başladığı yıllarda Avrupalı diğer güçlerle; Portekizliler, Hollandalılar ve Fransızlarla rekabete girdiler. Portekizlilerin 17. yüzyılın ortalarına doğru Körfez’de

³⁴ J. E. Peterson, “Britain and the Gulf: At the Periphery of Empire”, Lawrence Potter (Ed.), **The Persian Gulf in History** içinde (277-295), New York: Palgrave Macmillan, 2009, s.278.

etkisini kayb etmeye başlaması İngiltere'nin bölgeye yönelimi ve ilgisini daha da artırmıştır. Batılı diğer güçlerin de bölgede etkisinin kırılmasıyla, İngiltere bölgede büyük avantaj kazanmıştır.

Britanya'nın Körfez'de başlıca çıkarlarından biri ticaret gemilerinin bölgede herhangi bir sorun veya engellemelerle karşılaşmamasıydı. Fakat 18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın başlarında Hürmüz boğazını kontrol eden Kavasim ailesi, İngilizlerle bazı sorunlar yaşamaktaydı. Bu aile başlıca gelir kaynağını boğazdan geçen gemilerden vergi almakla sağlıyordu. Britanya'nın bu vergiyi ödemeyi redd etmesi sonucu boğazdan geçen gemilerine Kavasim yönetimi tarafından baskınlar düzenlenmiş ve birçok İngiliz gemisi durdurulmuştur. Yaşanan bu olaylar İngilizler tarafından "korsanlık" olarak değerlendirilmiş ve 1820'de Britaniya Hindistanı'ndan donanma gönderilerek Rasu'l Heyme'deki Kavasimlere ait donanma yok edilmiştir. Bununla da bölgede İngiliz hegemonyası başlamış oldu.³⁵ İngilizlerin bölgeye bu deniz seferi biter bitmez Umman kıyısındaki bütün yöneticileri "Genel Antlaşma" adı altında korsanlıkla mücadele antlaşmasını imzalattı. Bu anlaşma ile Körfez'deki Arap yöneticiler 150 yıl daha İngiltere'nin bölgede varlığına yol açacak diğer anlaşmaları kabul etmiş oldular. Hiç şüphesiz bu anlaşmalardan en önemlisi Britaniya'nın Körfez'deki yöneticilerle "Deniz Savunma Antlaşmaları" imzalamasıdır ki, ilk imzayı atanlar da 1835 yılında Ebu Dabi, Dubai ve Kavasim liderleri olmuştur. İngilizler 1861'de Bahreyn, 1899'da Kuveyt ve 1916'da Katar'la aynı antlaşmayı imzalamıştır.³⁶

2.1.1. İngilizlerin Körfez'i Terketme Nedenleri

İkinci Dünya Savaşı'na kadar Körfez'de en önemli güç olan Britanya, savaşın bitmesi ile galip devletler sırasında yer alsa da savaştan ağır kayıplarla çıktı. 1947'de Hindistan'ın bağımsızlığını kazanması ve 1956 yılında Süveyş Krizi sonrası yaşanan dönüşümlere rağmen Britanya'nın Körfez'deki etkisi kırılmamıştı. Bu dönemde Britanya'nın Şerca'da ve Bahreyn'de birer ordu garnizonu ve Kraliyet Hava Kuvvetlerine ait birer merkezi bulunmakta idi. Ayrıca Bahreyn'de küçük bir deniz donanmasına da sahipti. Ebu Dabi yerel savunma güçleri, Umman askeri ve polis

³⁵James Onley, "Britain's Informal Empire in the Gulf, 1820-1971", **Journal of Social Affairs**, Vol.38, No.87, (Fall 2005), s.31.

³⁶ Onley, "Britain and the Gulf Shaikhdoms, 1820-1971: The Politics of Protection", **Center for International and Regional Studies**, Qatar, 2009, s.3.

güçleri Britanya tarafından idare ve finanse ediliyordu.³⁷ Bu askeri üssler Avrupa'daki İngiliz ordusu ile Hint Okyanusu arasında bağ kurmakla kalmıyor, Körfez'deki Britanya çıkarlarını da güvence altına alıyordu. Fakat bu politikada 1964 yılında İşçi Partisi'nin lideri, Harold Wilson'un Başbakan olmasıyla ciddi değişime gidildi. 1965 yılının başlangıcında partinin sağ kanat parlamento üyeleri Britanya'nın Asya'daki "kolonilerine" son vermeyi önerdiler. Wilson hükûmeti başlangıçta yapılan baskılara dirense de 1966 yılında gelecek senenin sonuna kadar Aden'deki İngiliz askeri üssünü kapatacaklarını duyurdu. Bu dönemde Britanya himayesinde olan Güney Arabistan Federasyonu'nun 1967 yılında çökerek Güney Yemen Halk Cumhuriyeti adını alması, bölgedeki İngiliz nüfuzuna önemli darbe indirmiş oldu. 1969 yılında yeni kurulan bu devlet ismini Yemen Halk Demokratik Cumhuriyeti olarak değiştirdi ve SSCB yönlü politikalar izlemeye başladı.³⁸ Bundan önce 1958 yılında Irak Devrimi ile Britanya bir süre sonra Irak'tan da çekilmek mecburiyetinde kalmıştı. O dönemde İngiltere'nin ekonomik sorunlardan dolayı çalkantılı bir süreçten geçmesi ve İngiliz poundunun ciddi değer kaybetmesi, İngiliz hükûmetinin bölgeyi terk etmesini hızlandırdı. 1967 yılında İngiliz poundu dolar karşısında 2.80'den 2.40'a kadar geriledi. İngiliz hükûmeti yaşamış olduğu ekonomik sorunları çözmek için Uluslararası Para Fonundan borç para aldı ve Fonun talebi doğrultusunda hükûmet harcamalarında ciddi kesintilere gitti.³⁹ Kemer sıkma politikalarının bir parçası olarak Wilson hükûmeti, İngiltere'nin Körfez, Singapur ve Malezya'dan 1971 yılının sonuna kadar çekileceği taahhütünde bulundu. Buna karşılık Ebu Dabi yöneticisi Şeyh Zeyd, bölgede İngiliz askeri varlığının bütün maliyetini karşılayabileceğini İngilizbüyükelçisine bildirerek Britanya'nın bölgeden çekilmemesi yönünde irade sergilemiştir. O dönem Britanya'nın Körfez'de askeri varlığının yıllık maliyeti 12 milyon pound değerindeydi. Bu maliyete rağmen Körfez ülkeleri İngiltere'nin enerji ihtiyacının yarısını karşılamaktaydı.⁴⁰

Sonuç itibariyle İngilizlerin Körfezi terk etme nedeni olarak 1967 yılının Ekim ayında Aden'i terk etme mecburiyetinde kalması ve İngiliz hükûmetinin ciddi ekonomik krizle

³⁷Shohei Sato, "Britain's Decision to Withdraw from the Persian Gulf, 1964–68: A Pattern and a Puzzle", **Imperial and Commonwealth History**, Vol.37, No.1, (March 2009), s.100.

³⁸Gregory Gause, **The International Relations of the Persian Gulf**, New York: Cambridge University Press, 2010, s.18.

³⁹ Scott Newton, "The Sterling Devaluation of 1967, the International Economy and Post- War Social Democracy", **English Historical Review**, Vol.125, No.515, (August 2010), s.912.

⁴⁰Roger Louis, "The British Withdrawal from the Gulf: 1967-71", **Imperial and Commonwealth History**, Vol.31, No.1, (2003), s.83.

yüzleşmesi gösteriliyor. İngiliz hükûmeti 1968 yılının Ocak ayında aynı zamanda Süveyş'in doğusunu terk edeceğini açıkladı.⁴¹ Wilson hükûmetinin ekonomik krizle baş edebilmesi için Güneydoğu Asya ve Körfez'deki bütün askeri birlikleri çekmek zorunda kaldığı fikri ağır bassa da bunu farklı yönde yorumlayanlar da var. Kimilerine göre de İşçi Partisinin hem Süveyş hem Körfez'den çekilme nedeni emperyalizm karşıtı ideolojiye sahip bir parti olmasından kaynaklanıyordu. Yani bu çekilme planlı şekilde idi ve vicdani bir sürecin sonucuydu.⁴²

2.1.2. Körfez'de Yaranan Güç Boşluğu ve Bölgesel Etkileri

Uzun süre Körfez ülkelerinin istikrarı ve rejimlerin güvenliğinde kilit rol oynamış olan Britanya'nın bölgeyi terk etmesi, sınır anlaşmazlıkları başta olmakla bazı sorunları da beraberinde getirdi. Ayrıca Sovyet Komünizmi tehdidi de Körfez ülkeleri yönetimlerini endişelendirmekteydi. Bölgede Britanya koruması altında olan ve sayıları 9'a varan küçük devletlerin de geleceğinin ne olacağı belli değildi. İngiliz hükûmeti bu küçük devletleri, federasyon yapısına sahip bir devlette birleşmeleri önerisinde bulundu. Aralarında uzun süredir var olan düşmanlığı bir kenara bırakarak Ebu Dabi ve Dubai emirleri kalıcı bir federasyon projesi için çaba harcamaya başladı. Körfez'in Arap ülkelerinden farklı olarak İran Şahı Muhammed Rıza Pehlevi, İngilizlerin bölgeyi terketmelerini Körfez'de, İran'ın konumunu güçlendirmek açısından büyük bir fırsat olarak görmüştür.

İngilizlerin bölgeyi terketmeye başladığı bir dönemde İran Şahı, Bahreyn'in tarihi olarak İran'ın parçası olduğu iddialarını dile getirmeye başladı. Özellikle Bahreyn'in tarihte fazla kesinti yaşamadan 400 sene boyunca İran tarafından idare edilmesi gerçeği bu iddiaların en önemli tarihi gerekçesiydi.⁴³ İran'ın bu iddialarına karşılık Suudi yönetimi, Bahreyn'i destekledi. Bununla da anlaşmazlıklar kendini göstermiş oldu. İran'ın, Körfez ülkelerine yönelik toprak iddialarına karşı Nixon yönetimi bu ülkelerin çok daha güçsüz hale gelmesini istemiyordu. Her şeyden önce ABD bölgedeki ticari çıkarlarını ve petrol üretimini göz önünde bulunduruyordu. ABD'nin o dönemde

⁴¹ Jonathan Kuiken, "Striking the Balance: Intervention versus Non-intervention in Britain's Oil Policy, 1957-1970", *Britain and the World*, Vol. 8, No.1, (2015), s.21.

⁴² Tore Petersen, *Decline of the Anglo-American Middle East 1961-1969*, Brighton: Sussex Academic Press, 2006, s.114.

⁴³ Mitchell Belfer, "Iranian Claims to Bahrain: From Rhetoric to Interference", *International Review of Social Psychology (RIPS)*, Vol.13, No.2, (2014), s.36.

Körfez ülkeleri ile ticari vergilerden elde ettiği yıllık geliri 2 milyon doların üzerindeydi. Diğer yandan bölgede ortaya çıkacak çatışmalar, en çok SSCB'nin işine yarayacağını da Amerikan yönetimi biliyordu. Çıkarlarını göz önünde bulundurarak bölgedeki sorunların çözümünde ABD yönetimi istekli görünüyordu. ABD'li yetkililerce Bahreyn anlaşmazlığının son bulması Körfez'de güvenliğin sağlanmasına büyük katkısı olacaktı.⁴⁴ Ayrıca o dönemde yeni yaranmakta olan Birleşik Arap Emirliği'ne (BAE) Bahreyn'in katılma ihtimaline karşı da İran tarafı sert tepki verdi. Yeni devletin merkezinin Ebu Dabi olmasından dolayı ortaya çıkan anlaşmazlıkların sonucu olarak Bahreyn bu birliğe katılmadı. Buna rağmen İran topraklarına da katılmayan Bahreyn 4 Ağustos 1971'de bağımsızlığını ilan etti.⁴⁵

Körfez bölgesinde Suudi Arabistan'ın da komşu devletlerle sınır anlaşmazlıkları vardı. Suudi yönetimi, 9 küçük Arap devletinin bir federasyon olarak birleşmesi fikrini desteklese de Ebu Dabi emirliği ile Buraymi vahası başta olmakla birkaç bölge tartışma konusuydu. Diğer yandan Suudi Arabistan Kuveyt, Irak ve Umman ile da sınırlarında sorunlar yaşamaktaydı.⁴⁶ Tarihsel olarak da Suudi Arabistan ve Yemen arasında Rübülhâli çölünün güney kısmının hangi devlete ait olması konusunda anlaşmazlıklar olmuş ve bu anlaşmazlıklar uzun süre devam etmiştir. İki ülke arasında belirlenmemiş bu sınırlar boyunca petrol arama çalışmaları iki taraf arasında zaman zaman gerilime de yol açmıştır.

Körfez ülkeleri arasında var olan sorunlar sadece bunlar değildi. 1961 yılında Britanya'nın Kuveyt'le himayedarlık antlaşmasının bitmesi ile Irak lideri Abdul Kerim Kasım, Kuveyt'in tarihen Irak topraklarının bir parçası olduğunu ileri sürmesine karşı Kuveyt yönetimi, İngiltere ve Arap ülkelerinden yardım talebinde bulundu. Kuveyt'in İngiltere ve Suudi Arabistan'dan destek almasının yanı sıra, Arap Ligi'ne kabul edilmesi bu iddiaların hayata geçmesini engelledi.⁴⁷ 1963 yılında Kasım'ın devrilmesi ile iktidara gelen yeni rejim Kuveyt'in bağımsızlığını ve egemenliğini tanısa da Kuveyt'e olan iddialar uzun süre devam etti. 1968 yılında Irak'ta Hasan el-Bekir ve Saddam Hüseyin'in iktidara gelişi ve bölgede İngiliz emperyalizmine karşı sert

⁴⁴ Geoffrey F. Gresh, **Gulf Security and the U.S. Military: Regime Survival and the Politics of Basing**, California: Stanford University Press, 2015, s.97.

⁴⁵ Mahmud Şâkir, **Mausûatu Tarîhi'l-Halîci'l-Arabiyyi**, Amman: Dâru-l-Usême, 2005, s.861.

⁴⁶ Krista Wiegand, "Resolution of Border Disputes in the Arabian Gulf", **Territorial and Maritime Studies**, Vol.1, No.1, (January 2014), ss.35-37.

⁴⁷ Michael Curtis, **The Middle East: A Reader**, New York: Transaction Publishers, 1986, s.53.

söylemleri Irak ve bölge tarihinde derin izler bıraktı. Zira bu yeni rejim İngiltere'nin Körfez'de önemli müttefikleri olan Arap Monarşilerini ve İran'ı tehdit eden tabirler kullanılmaktaydı. Irak yönetiminin özellikle İran'ın Huzistan vilayetine ve Kuveyt'e yeniden toprak iddialarında bulunması Britanya'nın bölgeden çekilmesinden sonra yeni çatışmaların kaçınılmaz olduğundan haber vermekte idi. Nitekim Britanya'nın Körfez'den tamamen çekilmesinden on sene geçmemiş İran-İrak savaşı patlak vermiş, daha sonra Irak'ın Kuveyt'i işgali gerçekleşmiştir.

Körfez'de gerilimi tırmandıran diğer önemli sorun ise İran ve BAE arasında yaşanan adalar krizi idi. İran yönetimi, Bahreyn iddialarından vazgeçse de Körfez'de Hürmüz boğazına yakın üç adaya olan iddialarından vazgeçmedi. Ebu Musa adası Şerca Emirliği ile İran arasında tartışma konusu iken, Ra's el-Heyme Emirliği ile tartışmalı adalar Büyük Tunb ve Küçük Tunb adalarıydı. İngiliz hükûmeti adalar konusunda Emirlikler'den yana tavır koysa da İran, bu adaları gerekirse askeri güç kullanarak sahipleneceğini söylemekten çekinmiyordu. 30 Kasım 1971 yılında Britanya'nın BAE ile himayedarlık antlaşmasının bitiminden bir gün önce İran ordusu her üç adayı ele geçirdi.

Burada önemli nokta olarak şunun altını çizmemizde fayda var. İngiltere'de hükûmetin Körfez'den çekilme kararını bütün kesimler olumlu karşılamadı. Muhafazakâr Parti, hükûmetin Süveyş'in doğusundan çekilme planını özellikle eleştiriyordu. Haziran 1970'te İngiltere'de iktidara gelen Muhafazakâr Parti, ilk önce bu tutumunu sürdürse de eğitim amacıyla askeri güçlerin bir kısmının kalması ve gerektiğinde bu güçleri kullanabilme şartına karşılık bölgeyi terk etti.⁴⁸ 1971 yılında son İngiliz birlikleri Körfez'den çekildi.⁴⁹ Bununla da İngiltere'nin Körfez'den çekilme süreci sona erdi.

İngiltere'nin Körfez'i terkedeceğini açıklamasından sonra bölgede yaranacak güç boşluğunu SSCB'nin doldurmasından endişelenen ABD, bu boşluğu Körfez'de İran ve Suudi Arabistan'ı işbirliğine teşvik ederek Başkan Nixon döneminde "Çifte Sütun" (Twin Pillars Policy) politikasını uygulamaya koymakla doldurmuş oldu.

⁴⁸Şâkir, s.860-861.

⁴⁹ William Taylor Fain, **American Ascendance and British Retreat in the Persian Gulf Region**, New York: Palgrave Macmillan, 2008, s.172.

2.2. Richard Nixon'un Körfez Güvenlik Politikası: "Çifte Sütun" Politikası

1969 yılında ABD Başkanı seçilen Richard Nixon, dış politikada ciddi değişimlere giderek farklı bir politikayı uygulamaya soktu. Başkan Nixon, İngiltere'nin 1971 yılında Körfez'i terk etmesinin ardından yaranan güç boşluğunu ABD'nin doldurmasını planlıyordu. Bu dönem Körfez'de komünist etkisinin yayılmasını engellemek ABD yönetiminin öncelikleri arasında yer almaktaydı. Nixon, Başkan seçildikten sonra dış politikada değişim sürecini başlattı. Başkan Nixon dış politikanın belirlenmesinde Henry Kissinger'in fikirlerinden etkilenmiş ve ABD milli çıkarlarına öncülük vermiştir. Kissinger'in 1969 yılında ABD Başkanının uluslararası güvenlik danışmanı görevine, 1973'de ABD Dışişleri Bakanı görevine üstlenmesi dış politikada ciddi değişimlerin yaşanmasına yol açtı. Başkan Nixon döneminde İngilizlerin Körfez'i terk etmesi, Arap-İsrail Savaşı, 1973 Petrol Krizi gibi bir çok önemli olaylar yaşanmıştır.

Başkan Nixon Temmuz 1969'da Guam adasında yaptığı resmi konuşmasında tarihe "Nixon Doktrini" ve ya "Guam Doktrini" olarak geçen ABD'nin yeni politika ve programlarını açıkladı. Başkan Nixon'un mesajı netti ve bu mesaj kısa deyimle "Daha fazla Vietnamlar'a hayır!"(No More Vietnams) anlamında idi.⁵⁰ Aynı yıl Kasım ayında ulusa seslenişinde 3 ana temaya değinen Başkan Nixon, Birleşik Devletler'in her şeyden önce uluslararası anlaşmalardan kaynaklanan tüm yükümlülüklerini yerine getireceğinin altını çizdi. Ayrıca Nixon, ABD'nin müttefik olarak gördüğü devletlere, ya da kendi güvenliği ve çıkarları açısından hayati öneme sahip ülkelere karşı her hangi bir nükleer tehdit ortaya çıkarsa, bu ülkelere yönelik nükleer koruma sağlayacaklarının sözünü verdi. Son olarak, nükleer saldırı dışında diğer saldırgan tutumlar karşısında Amerikan yönetimi, anlaşmalardan kaynaklanan yükümlülükleri yerine getirerek askeri ve ekonomik yardımda bulunacağına dikkat çekti. Fakat tehdit ve ya saldırı altında bulunan ülkenin kendi güvenliğini sağlaması için kendi insan gücünü kullanmalı olacaktı.⁵¹

Bu doktrin, ABD'nin Güneydoğu Asya'daki askeri taahhütlerini azaltmayı öngörüyor ve müttefiklerinin komünizm tehditine karşı kendi savunmalarını kendi askeri güçleri ile sağlamayı planlıyordu. Buna karşılık ABD, müttefiklerine askeri danışma, yardım ve

⁵⁰ John Girling, "The Guam Doctrine", **International Affairs (Royal Institute of International Affairs)**, Vol.46, No.1, (January 1970), s.48.

⁵¹ James Dornan, "The Nixon Doctrine and the Primacy of Détente", **The Intercollegiate Review**, Vol.9, No.2, (Spring 1974), s.83.

silahla katkıda bulunacaktı.⁵² Uygulamaya konulan yeni politikayla ABD artık komünist olmayan dünyanın polis gücü olmaktan daha çok silah deposu olmayı planlıyordu. Bu doktrinin bir parçası olarak ABD, Hindişin'den askerlerini geri çekecekti.

Başkan Nixon'un sık sık dile getirdiği terimlerden biri de "Vietnamlaştırma" yöntemi idi. Bu yöntemle göre ABD, Vietnam'da desteklediği müttefiklerle bir yerde savaşmak yerine, onlara gereken askeri eğitimi vererek her türlü ekonomik yardımda bulunacak ve askeri varlığını giderek azaltarak en sonda Vietnam'ı tamamen terk edecekti. Nixon'un Doğu Asya ve Pasifik İşlerinden sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Marshall Green, 1971 yılının başlarında yaptığı bir açıklamasında, "Nixon Doktrini"ni ABD dış politikasının, özellikle de Doğu Asya politikasının anahtar yönü olarak nitelendirmiştir. Green'e göre Birleşik Devletler, bu doktrinle yurtdışındaki sorumluluklarını azaltarak bölge halklarını bireysel ve topluca olarak kendi iç savunmalarını sağlamakta daha büyük bir role üstlenmeye davet ediyordu.⁵³ ABD, "Nixon Doktrini" çerçevesinde sadece Vietnam'da hareket etmemiş, Güney Kore, Filipinler, Tayland gibi komünist saldırganlığa maruz kalan Asya ülkelerinde de bu doktrini uygulamış, yani Amerikan askerlerinin sayında ciddi azalmaya gidilmiştir.

2.2.1. "Çifte Sütun" Politikasının Uygulanması

Nixon Doktrininin bir ayağı da Basra Körfezi'ni kapsamaktaydı. Körfez'de bu doktrin "Çifte Sütun" politikası olarak biliniyordu. ABD, Körfez'in güvenliğini sağlamak için İran ve Suudi Arabistan olmakla bölgenin iki önemli ülkesi üzerinden bu politikayı uygulamayı planlıyordu. Başkan Nixon, bölgenin polis "gücü olarak" İran'ın ve daha düşük düzeyde Suudi Arabistan'ın buna uygun olduğunu düşünüyordu. Güneydoğu Asya'da derin bir bataklığa saplanan ABD, Körfez'de aynı hataya düşmek niyetinde değildi. Körfez bölgesinde uygulanacak "Çifte Sütun" politikasının en önemli sütunu olarak İran görülmekteydi. Hem nüfusu, hem de silahlı kuvvetleri, İran'ı bölgede başlıca askeri güç olarak daha çok öne çıkmasını sağlıyordu. Bunun yanı sıra, İran Şahı Muhammed Rıza Pehlevi böyle önemli bir role üstlenmeği çok istiyordu. Suudi

⁵²Jeffrey Kimball, "The Nixon Doctrine: A Saga of Misunderstanding", *Presidential Studies Quarterly*, Vol. 36, No.1, (March 2006), s.59.

⁵³Yoshimitsu Miyakawa, "U.S. Foreign Policy and Asia in the 1970s: From the Nixon Doctrine to the Carter Doctrine", *Center for American Studies*, Vol.8, (1986), ss.62-63.

Arabistan ise hem mali kaynak açısından hem de İslam-Arap dünyasındaki etkisinden dolayı daha çok istikrarı sağlama görevine üstlenmiş durumdaydı.⁵⁴

ABD Başkanı, Dışleri Bakanı ve bir çok yetkili de İngilizlerin Körfez'den çekilmesinden sonra Körfez'in güvenliğini sağlamak adına iki önemli müttefiki olan İran ve Suudi Arabistan'ın yaranan güç boşluğunu dolduracaklarını ümit ettiklerini 1968 yılından dile getiriyordu.⁵⁵ Fakat burada İran ve Suudi Arabistan'ın üstleneceği roller tam olarak net değildi. Ekonomik ve askeri açıdan İran'ın Suudi Arabistan'dan daha ileride olması "Çifte Sütun" politikasının aktörleri arasında da dengenin olmayacağından haber veriyordu. İran'ın 1969 yılında gayri safi yurtiçi hasılası 9. 4 milyar doların üzerindeyken Suudi Arabistan'da bu, yaklaşık olarak 4. 4 milyar dolardı.

Britanya'nın Süveys'in doğusundan 1971 yılına kadar çekileceğini ilan etmesinden sonra Şah Muhammed Rıza Pehlevi, Körfez'in muhafızı olarak İngilizlerin yerine geçmeyi arzulamaktaydı. İngilizlerin Körfez'den askeri güçlerini çekeceğini açıkladığı bir dönemde ABD, Vietnam savaşında bataklığa saplanmıştı. Diğer yandan 1967 yılında "6 Gün" savaşı olarak bilinen Arap-İsrail savaşı, Amerikan karşıtı Arap milliyetçilerini, SSCB silahlarına yönelmeye iterek durumu daha hassas hâle getirmişti. İngiliz askerlerinin bölgeyi terk etmesiyle Mısır lideri Cemal Abdül Nasır devriminin Suudi Arabistan ve Körfez'deki diğer küçük monarşilere sıçrayabileceğinden endişelenen Amerikan yönetimi, bölgenin istikrarı için Batı yanlısı bir garantöre ihtiyaç duymaktaydı. Bu açıdan ABD için en doğru karar İran Şahı idi.

Hakikaten de Şah Muhammed Rıza Pehlevi, 1953 yılından itibaren büyük güç kazanmış, 1963 yılında Beyaz Devrime karşı çıkanları tasfiye etmiş, siyasi rakip olarak gördüğü bir çok Marksist, Milliyetçi ve İslamcıyı ya sürgüne göndermiş ya da hapse attırmıştı. Bunun yanı sıra İran Şahı, 1940'lar ve 1950'lerde yaşanan krizlerde kendisini yönlendiren yaşlı, ama iddialı ve soylu devlet adamlarını ve bakanları Batı'da eğitim almış daha genç teknokratlarla değiştirdi. Bunun başlıca nedeni Batı eğitimi almış bu teknokratlar, İran Şahına tehdit oluşturmuyorlardı. 1967 yılında Başkan Yardımcısı iken Nixon, İran ziyaretinde Şah Muhammed Rıza ile görüşü sırasında İran Şahının bölgede

⁵⁴John P. Miglietta, **American Alliance Policy in the Middle East, 1945-1992: Iran, Israel and Saudi Arabia**, Maryland: Lexington Books, 2002, s.56.

⁵⁵Ben Offiler, **US Foreign Policy and the Modernization of Iran: Kennedy, Johnson, Nixon and the Shah**, Nottingham: Palgrave Macmillan, 2015, s.126.

liderliğe oynamak istediğini sezmişti. İran Şahı, Nixon'a "ABD'nin başka bir Vietnam'a sahip olmasındansa kendini savunabilecek bir İran'a sahip olması daha iyi" sözlerini söylemiş, Nixon ise 1953 yılında görüştüğü Şah'ın yerine daha kararlı, istekli, güçlü ve kendine güvenen bir Şah kişiliği ile karşılaşmıştı.⁵⁶ Şah'ın bu önerisi sadece "tavsiye" niteliğinde değildi. Aynı zamanda İran Şahı, Ortadoğu'da özellikle de Körfez'de daha büyük etki ve güce sahip olabilmek için Amerikan desteğini arıyordu. Bu bağlamda Şahın ilk askeri hedefi Sovyet istilasına karşı caydırıcı olmak adına savunma niteliğinde idi. Fakat 1960'ların ortasında petrol serveti sayesinde İran ekonomisi ilerledikçe Şah Muhammed Rıza Pehlevi, kendisini bölgesel hegemon olarak görmeye başladı. İran Şahı, bölgede kendisine her hangi bir rakip görmemek için ABD desteğine büyük ihtiyaç duyuyordu.

1968 yılında Irak'ta aşırı ideolojilere sahip Arap Sosyalist Partisi olan Baas Partisi'nin darbe yaparak iktidara gelmesi İran Şahını endişelendirmekteydi. Irak'ta bu yeni iktidar Bağdat'ta kendi iktidarını sağlamlaştırmak ve İran'ın bölgesel üstünlüğü için İran Şahının istek ve heveslerine karşı Körfez'deki Arap milliyetçiliğini savunmak için askeri ve ekonomik açıdan yüzünü Moskova'ya döndü. Bu, aynı zamanda ABD ve Suudi Arabistan'da da endişeye yol açtı. Ayrıca Irak'ta Sovyet destekli bir rejimin, İran'da ise ABD destekli bir rejimin var olması Körfezi Soğuk Savaş'ın yaşandığı en önemli bölgelerden biri hâline getirmişti. İran Şahı, SSCB'nin doğrudan İran'a saldırmayacağını düşünüyordu. Şaha göre böyle bir adım, SSCB'yi Batı ile savaşa sürükleyebileceğinden Moskova yönetimi Irak'a destek vermekle daha çok bölgesel bir savaş planlıyordu. İran Şahı, bütün bu endişe ve kaygılarını 1969 yılında ABD'ye ziyareti zamanı ABD Başkanının Ulusal Güvenlik Danışmanı olan Kissinger'le görüşü zamanı dile getirdi.

İran'ın Körfez'de daha çok ön plana çıkmak arzusu 1969 yılında yeniden gündeme gelen Irak'la yaşadığı Şatt'ül-Arap sorunu ile daha da arttı. 1969 yılı Nisan ayında Irak tarafının Şatt'ül-Arap üzerinde egemenlik iddiası, yelkenli gemilerde İran bayrağının dalgalandırılmaması talebinde bulunması, aksi takdirde ise gemilerin durdurulacağı tehdidi iki ülke arasındaki gerilimi daha da tırmandırdı. Buna karşılık İran tarafı, gemiler durdurulduğu halde bunun savaş ilanı anlamına geleceğini ve misli ile karşılık

⁵⁶Roham Alvandi, **Nixon, Kissinger, and the Shah: The United States and Iran in the Cold War**, New York: Oxford University Press, 2016, ss.40-41.

vereceklerini Irak tarafına ilettiler. Gerilen bu ilişkiler karşısında İran, Körfez'in lider ülkesi olmak için ABD desteğinin önemini hissetmişti. Bağdat yönetimini zayıf düşürmek için hem İran Şahı hem de ABD yönetimi Irak'taki ayrılıkçı Kürt gruplara destek verdi. İran Şahı 1975 yılında İran ile Irak arasında imzalanan Cezayir Anlaşmasına kadar Irak'taki Kürt gruplara desteğini devam ettirdi.⁵⁷

Birleşik Devletler yönetimi de bölgeye müdahale etmeden İran ve Suudi Arabistan'ı desteklemekle Irak ve Sovyet tehdidini Körfez'de en düşük seviyeye indirmeyi planlıyordu. 23 Şubat 1970 yılında ABD başkanı Nixon'un İran Şahına gönderdiği mektubunda İran yönetimi ile Suudi Arabistan Kralı Faysal bin Abdülaziz arasında oluşan işbirliğini ABD yönetiminin memnuniyetle karşıladığını, Basra Körfezi'ndeki devletler arasındaki işbirliğinin karşılıklı çıkarlara ve özgür dünyanın çıkarlarına dayanması konusunda herhangi bir sorunun olmadığını altını çizerken ABD'nin İran'ın savunma kapasitesini yükseldilmesi için işbirliğine devam edeceğinin de güvencesini vermiş oldu.⁵⁸ 1970'in başlarında İran ve Irak arasında gerilim daha da tırmanınca Şah yönetimi, olası bir savaş halinde Amerikan hava kuvvetleri uzmanlarının İran'a gönderilmesini istese de ABD yönetimi buna olumlu cevap vermemiştir. Zira Nixon yönetimi İran'ın bölgede caydırıcı güç olmasını istese de Körfez'de yıkıcı bir savaştan yana değildi.

Başkan Nixon'un Ortadoğu ve Güney Asya İşlerinden sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Joseph Sisco, Körfez'e yönelik ABD çıkar ve politikalarını 1972 yılında sıralarken ilk önce bölgenin huzur ve emniyetini sağlamak için düzenli siyasi kalkınma ve bölgesel işbirliğinin Birleşik Devletler tarafından destekleneceğini ifade etti. Ayrıca dost ülkelerin içişlerine müdahale etmeden yerel yönetimlerin bağımsızlıklarını sürdürmelerine, barışın sağlanmasına, bölgesel kalkınma ve işbirliğinin gelişmesine ABD'nin katkıda bulunacağını altını çizdi. Sisco konuşmasında İran, Suudi Arabistan, Kuveyt ve bölgenin diğer küçük devletlerinin Körfez'in güvenliği için birbirleri ile sıkı işbirliğine teşvik edileceğine yer vererek "Nixon Doktrini" gereğince kendi güvenliklerini kendilerinin sağlayacaklarını dolayı yolla söylemiş oldu. Bunun yanı sıra ABD'nin, İran ve Suudi Arabistan Silahlı Kuvvetlerinin kendi savunmalarını ve bölgesel güvenliği sağlayabilmek için modernize edilmelerine yardımda bulunacağına

⁵⁷Emery, s.176.

⁵⁸ U.S. Department of State Archive, <https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/frus/nixon/e4/65034.htm> (23 Mart, 2017).

da değindi.⁵⁹ Konuşmanın bu kısmı büyük önem taşımaktaydı. Zira bölgenin iki önemli ülkesi olarak İran ve Suudi Arabistan'ın askeri açıdan hazırlanması “Çifte Sütun” diye tanımlanan Körfez’e yönelik politikanın temelini oluşturmaktaydı. Bu iki ülke, Körfez’in ve bölgedeki Amerikan milli çıkarlarının güvenliğini sağlamak açısından ABD’nin vekilleri olarak atanıyordu. Bu politika gereğince ABD’nin bölgedeki diplomatik varlığı daha da artırıldı. Ayrıca Bahreyn’de 25 seneye yakın var olan ve dost limanları ziyaret ederek bölgedeki Amerikan çıkarlarını simgeleyen küçük deniz birliği de varlığını sürdürdü. İran Şahı ise bölge dışı bir aktörün İngilizlerin çekilmesinden sonra Körfez’de yaranan güç boşluğunu tam doldurmasını istemiyor, İran’ın bölgenin jandarma gücü olmasının hayalini kuruyordu. 27 Ocak 1968 yılında İran Başbakanı Emir Abbas Hudeyda yaptığı bir basın toplantısında Körfez’e yönelik İran’ın tutumunu şöyle ifade ett: “İran bütün gücünü kullanarak Körfez’deki çıkarlarını koruyacak ve aynı zamanda bölgeye her hangi bir dış müdahale edilmesine de izin vermeyecektir.”⁶⁰

İngilizlerin geride bıraktığı boşluğu doldurmaya istekli olduğu ve gerekli askeri teçhizatı kendi gelirlerinden ödemek istediği için ABD, Şaha nükleer silahlar dışında silah satışında açık kart sunmaya hazırı. ABD’nin politikası “Çifte Sütun” olarak bilinse de Suudi Arabistan, İran’dan açık ara geride kalmaktaydı. İran o dönemin en gelişmiş silahlarını ABD’den satın alarak bölgede önemli bir güç haline geldi. İran 1969-1971 yılları arasında ABD’den yıllık 750 milyon dolar değerinde silah alırken 1971 sonrası ABD’den yıllık silah alımına 2 milyar dolardan fazla para harcadı. Sonraki yıllarda Şah, o dönem için büyük öneme sahip çok sayıda F-15 avcı uçaklarını da satın alması ile İran’ın askeri kapasitesini daha da artırmış oldu. 1973-1978 yılları arası ABD’nin toplam silah satışının üçte biri İran’a yapıldı.⁶¹ İran’ın bu kadar silah satın almasına karşılık “Çifte Sütun” politikasının İran ve Suudi Arabistan arasında hakiki bir plan çerçevesinde işlemesi aslında mümkün değildi. İran ve Suudi Arabistan arasında askeri alanda fark giderek açılmaya başladı.

Mayıs 1972’de Başkan Nixon ile İran Şahının görüşmesi sırasında Nixon, İran’a hayati öneme sahip silahları satacaklarının sözünü verdi. İran, ABD’den 1950-1972 yılları arasında silah alımına 1, 5 milyar dolar para harcamış, 1973-1979 yılları arasında bu

⁵⁹Emile A. Nakhleh, **The Persian Gulf and American Policy**, New York: Praeger, 1982, s.100.

⁶⁰Şâkir, s.860.

⁶¹ Mehran Kamrava, **International Politics of the Persian Gulf**, New York: Syracuse University Press, 2011,s.125.

miktarı 19 milyar doların üzerine kadar çıkarmıştı. Diğer yandan ABD'nin bölgenin küçük Arap devletlerinin güçlendirilmesine yönelik ciddi bir niyeti de yoktu. Suudi Arabistan, 1970'lerde İran'ın çok gerisinde kalmış, Nixon döneminde İran'a verilen önem Suudi Arabistan'a verilmemiş ve askeri alanda ciddi bir ilerleme kayd edememiştir. Sadece Başkan Jimmy Carter döneminde Suudi Arabistan yönetimi, Hava Kuvvetlerinin güçlendirmeye yönelik bazı kazanımlar elde ede bildi. Ama bu kazanımlar İran ile karşılaştırıldığında oldukça azdı ve bölgenin güvenliğinin sağlanmasında iki önemli aktörden biri olarak Suudi Arabistan'ın askeri açıdan gelişmesine büyük katkı sağlamıyordu.

İran'ın zaman geçdikçe silahlanmaya daha çok para harcamasının arkasında bazı nedenler yatmaktaydı. En önemli nedenlerinden biri 1972 yılında Irak ve Sovyetler Birliği arasında Dostluk Antlaşması'nın imzalanmasıydı. Ayrıca Irak yönetiminin İsrail'e karşı sert söylemleri de bir çok Arap devletinden destek almasına yol açmıştı. ABD'nin İran'ı silahlandırmasına karşı Irak yönetimi de petrol satışından elde ettiği gelirleri kitle imha silahları satın almaya harcadı.⁶²

İran Şahı savunma harcamalarında da ciddi artışa gitti. 1968-1969 yıllarında savunma bütçesine yönelik Şahın harcamaları 496 milyon olmazken, 1971-1972 yılları arası savunma bütçesi 1 milyar 23 milyon dolara çıkmış oldu. İran, ABD'nin yanı sıra İngiltere'den uçaksavar füzeler, İtalya'dan çok sayıda tank ve Fransa'dan tanksavar füzeler satın almıştı. Şah, 1971 yılında İngiltere'den o dönemin en son model tanklarından olan 800 adet "Chieftain" tankı satın alarak bölgedeki en önemli rakibi olan ve Sovyet yapımı tanklar kullanan Irak'ı geride bırakmış oldu. İran'ın askeri kapasitesini bu kadar yükseltmesi onu bölgenin caydırıcı askeri gücü olarak önem kazanmasına vesile oldu.⁶³

2.2.2. "Çifte Sütun" Politikasında İran'ın Önemi

İran'ın "Çifte Sütun" politikasında daha çok ön plana çıkma sebeplerine Vietnam savaşında ABD'nin yanında yer alması, Moskova'dan destek alan Irak rejimi ile rekabet içinde olması, Hindistan'a karşı ABD'nin müttefik olarak gördüğü Pakistan'ı

⁶²Kenneth Katzman, "Searching for Stable Peace in the Persian Gulf", **Strategic Studies Institute**, Pennsylvania, 2 February 1998, s.4.

⁶³Faisal bin Salman al-Saud, **Iran, Saudi Arabia and the Gulf: Power Politics in Transition**, New York: I. B. Tauris, 2003, s.74.

desteklemesi ve bütün bunlardan daha da önemlisi Umman'da Zufar isyanının bastırılmasında önemli rol oynamasını göstere biliriz. Ayrıca İran, Körfez bölgesinde “jandarma” rolüne üstlenebilecek en önemli ülke konumundaydı. Bunun yanı sıra Ortadoğu'nun genelinde Arapların ABD ve İsrail karşıtı bir görüşe sahip olmaları da ABD'nin İran'a daha çok önem vermesinin arka planında yatan nedenlerindendi. Diğer taraftan Suudi Arabistan'ın da bölgede önemli askeri güce sahip olan İran gibi bir devletle işbirliği içinde olmasına ihtiyaç duymaktaydı. Özellikle güneybatı komşusu olan Yemen'de süregiden iç savaştan kaynaklanan tehdit, Suudi makamlarını tedirgin etmekteydi. Mısır lideri Nasır'ın Yemen'de Suudi destekli Zeydi imamlığını devrip Cumhuriyet yanlılarını desteklemek için asker göndermesine karşı Suudi yönetimi de İmam destekçilerine para yardımıyla bulunarak cevap vermişti.

Mayıs 1967'de Mısır askeri güçlerinin Yemen'le sınıra yakın Suudi Arabistan bölgelerine saldırısı ile Suudi Arabistan sınır güvenliğinin zayıf ve güçsüz olduğu ve Mısır ordusuna karşı koyamayacağı ortaya çıkmış oldu. Suudi Arabistan yönetimi Şah'ın güçlenmesine şüphe ile baksa da, aslında Mısır'ı dengelemek adına İran'a büyük ihtiyaç duyuyordu. İran'ın askeri gücünün “Çifte Sütun” politikasının diğer ortağı olan Suudi Arabistan'dan çok ileride olması, İran Şahını karşı tarafa güvence vermeğe itmişti. Eylül 1969'da Rabat'daki İslam Zirvesi konferansında İran Şahı, iki ülke arasındaki güvenlik anlaşmasının uygulanması mümkün olmasa da, Suudi Arabistan'a kriz halinde istediği her türlü yardımı sağlayacağına dair Kral Faysal'a güvence verdi. Rabat konferansından sadece bir kaç ay sonra Güney Yemen ordusu Suudi Arabistan'a saldırması İran-Suudi Arabistan ilişkilerinin sıkışmasına yol açtı. Kral Faysal'ın İran'dan yardım istemesi üzerine İran Şahı, Yemenlileri püskürtmek için çok sayıda uçaksavar ve tanksavar füzeleri göndermeyi emr ederek bir nevi “Çifte Sütun” politikasının gerekliliğini de yerine getirmiş oldu. Bunun yanı sıra İran Şah'ı Kral Faysal'a İran Hava Kuvvetlerinin Suudi Arabistan'a olası Yemen saldırısına karşı hava koruması sağlayacağına dair de bir güvence verdi.⁶⁴ Fakat İran'ın daha fazla güç kazanması ve 1971 yılında Körfez'de BAE ile tartışmalı olan 3 önemli adayı ele geçirmesi İran ve Suudi Arabistan arasında tarihten gelen karşılıklı güvensizlik ve rekabeti yeniden canlandırdı.

⁶⁴ Roham Alvandi, s.358.

İran ile Birleşik Devletler arasında karşılıklı bağımlılık üzerinden yürütülen ilişkiler kabaca “petrole karşı silah” olarak özetlenebilir. 1969-1979 yılları arasında İran’dan Şah Muhammed Rıza Pehlevi, 23 milyar doları aşan silahlar sipariş ederken, Suudi Arabistan yönetimi ise İran’ın çok gerisinde kalmaktaydı. Böyle bir durumda bu iki ülkenin “Çifte Sütun” politikasının birer parçası olarak eşit derecede olması aslında söz konusu bile olamazdı. İran’ın 1970’li yılların başında 150.000’in üzerinde bir ordusu, güçlü Hava Kuvvetleri ve Deniz Kuvvetleri mevcuttu. Suudi Arabistan ise Körfezdeki önemli stratejik konumuna rağmen donanma limanına bile sahip değildi ve ordusu 30.000’ni geçmiyordu.⁶⁵

Birleşik Devletler’in yardımıyla Körfez’in en güçlü devleti olan İran, Batı’ya olan bağlılığını, 1973 yılının başında Umman’da bir Komünist isyanın bastırılmasına verdiği destekle bir daha ispatlamış oldu. Şah, İran’ın sadece ulusal ve bölgesel sorumluluklarının değil, aynı zamanda dünya petrol rezervlerinin % 60’ının koruyucusu olarak dünya çapında önemli rolü olduğunu dile getiriyordu. Bölgede Amerikan çıkarlarını tehdit edebilecek Umman’ın güney bölgesinde, Güney Yemen sınırında yerleşen Zufar eyaletinde çıkan isyan 1965 yılından itibaren giderek daha şiddetli çatışmalara dönüştü. Zufar isyanı olarak da bilinen bu Komünist ayaklanma başlangıçta Çin ve Güney Yemen, daha sonra ise SSCB yönetimi tarafından desteklenmekteydi. 1970 yılında isyancıların Zufar eyalet merkezi olan Selale şehrini ele geçirmesi ve Irak’ın desteği ile aynı yıl “İşgal altındaki Basra Körfezi’nin Kurtuluşu için Demokratik Cephe” adı altında Umman’ın kuzeyinde yeni bir cephe açması meselenin ciddiyetini gözler önüne serdi. Bu yeni cephe, Umman ve Irak arasında yerleşen bütün rejimleri devirmeyi hedefliyordu. Ayrıca isyancıların İran halkını da kendilerine katılmaya davet etmeleri Şah rejimi tarafından büyük bir tehdit olarak algılandı. İsyancıların faaliyetleri, Basra Körfezinin güvenliğini ve Hürmüz Boğazı yoluyla petrol ihracatını tehlike altına almaktaydı.⁶⁶ Umman Sultanı Kâbus bin Seyd’e bağlı ordu birlikleri isyanı bastıramayınca, İran Şahı bölgenin önemli aktörü olarak olaylara müdahale etmeye başladı ve Ağustos 1972 yılında askeri teçhizat, Eylül ayında ise helikopter sevkiyatında bulundu. Aynı yılın Kasım ayında Şah, Umman Sultanı’na Özel Kuvvetler Birimleri göndererek tavırını net bir şekilde ortaya koymuş oldu. 1973 yılında 1500 İranlı

⁶⁵ Michael T. Klare, **American Arms Supermarket**, Austin: University of Texas Press, 1984, s.115.

⁶⁶ Jafari-Valdani, s.20.

savaşçıdan oluşan birlik, Zufar'a gönderildi. İranlı askerlerin olaylara müdahalesi, isyancıların ilerlemelerinin durdurulmasında büyük paya sahipti. İran Şahının bir nevi kendi gücünü kanıtlamak için Umman'a asker sevkiyatı bir çok Arap devleti tarafından sert dille kınandı. İran ve Umman ise bu sevkiyatı yalanladı. Buna rağmen Şah rejimi, Sultan'a desteğini artırdı. Zufar'da İranlı asker sayısı 1975 yılına gelindiğinde 5000'ni bulmuştu. İran askerleri Sultan Kâbus'a bağlı ordu ile birlikte hareket ederek 3000 km² alanı isyancılardan temizleyerek onları geri püskürtebildi. Şah Muhammed Rıza Pehlevi 1977 yılından itibaren Umman'daki askerlerinin büyük kısmını geri çekse de İran İslam Devrimi'ne kadar bölgede az da olsa İran askeri varlığı sürdü. Zufar isyanı, Körfez'de Suudi Arabistan-İran işbirliğinin gelişmesinde büyük öneme sahipti.⁶⁷

2.2.3. “Çifte Sütun” Politikasında Suudi Arabistan

İran'ın bu kadar güçlenmesinde büyük pay sahibi olan ABD, Suudi Arabistan'ın da askeri kapasitesinin artırılacağı yönünde vaatlerde bulunmuştu. 1970 yılının başında dönemin ABD Dışişleri Bakanı William Rogers, Amerikan yönetiminin Suudi Arabistan Silahlı Kuvvetlerinin modernizasyonu dahil çeşitli alanlarda teknik uzmanlık yardımında bulunulacağına dikkat çekti. 1973 yılına gelindiğinde bu program ABD'nin Suudi Arabistan'ı savaş uçakları, hava savunma sistemleri ve diğer gelişmiş silahlarla temin etmeyi kabul etmesine kadar ilerledi. Bu dönem Suudi yönetimi, ABD'den F-4 avcı bombardıman uçağı satın almakta çok istekli idi ve Amerikan tarafı da bu uçakları satacağının sinyallerini vermişti. ABD'nin böyle bir karar alması İsrail yetkililerinin endişelerine neden oldu. Zîra İsrail, bölgede her hangi bir Arap ülkesinin böylesine gelişmiş uçak ve silahlara sahip olmasını istemiyordu ve olası savaş uçağı satışlarını engellemek istiyordu. Dönemin İsrail'in Washington Büyük Elçisi, ABD'nin Ortadoğu ve Güney Asya İşlerinden sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Joseph Sisco ve Kissinger ile yaptığı görüşmelerde uçak satışının acilen iptal edilmesi gerektiğini dile getirdi. Bunun yanı sıra İsrail diplomatları gazetecilere verdikleri demeçlerde uçak satışına karşı itirazlarını sık sık ifade ediyorlardı. İsrail'in bu itirazlarına rağmen ABD Dışişleri Bakanlığı, uçak satma kararını bir kez daha doğrulayarak bunu, bölge ülkelerinin “meşru güvenlik gereksinimleri” olarak gördüklerine dikkat çekti.

⁶⁷ James H. Noyes, *The Clouded Lens: Persian Gulf Security and U.S. Policy*, Stanford: Hoover Institution Press, 1982,s.22.

Amerikan-İsrail Kamu İşleri Komisyonu (AIPAC) bu satış kararına “Hayret içindeyiz” sözleri ile tepki gösterdi.⁶⁸

1973 sonbaharında İsrail-Arap savaşının patlak vermesi ABD ile Basra Körfezi’ndeki Arap monarşileri arasında gelişen ilişkilerin ciddi zede almasına neden oldu. OPEC, 1973 yılında tek taraflı olarak petrol fiyatlarını yükseltmesi ile bir varil petrol fiyatını 5.11 dolar olarak belirledi. Arap-İsrail savaşında ABD’nin İsrail’e destek vermesine karşılık OPEC’e üye olan Arap devletleri Aralık 1973’de hem Birleşik Devletler’e hem de Hollanda’ya petrol sevkiyatında ambargo uyguladılar. Batılı devletlerin ve ABD’nin büyük ekonomik kayba uğraması ile Amerikan yönetimi bölgeye askeri operasyonlar yapmayı düşünse de Sovyetler Birliği’nden algıladığı tehditler bunu yapmasında alıkoymuştur. Bunun sonucu da Batılı devletler petrol fiyatlarında yaşanan fiyat artışını güçsüzce engelleyememiş ve karşılık da verememişti.⁶⁹O dönemde, ABD altı milyonu ithal edilmek suretiyle günde on yedi milyon varil petrol tüketiyordu.

Savaş sırasında ABD’nin İsrail’e destek vermesine karşı SSCB yönetimi Suriye, Irak ve Mısır’a askeri ve ekonomik yardımda bulunarak Ortadoğu’da etkisini artırmayı planlıyordu. Ortaya çıkan bu tablo Amerikan yönetimini endişelendirmekteydi. Kissinger ilişkilerin düzeltilmesi için iki defa Suudi Arabistan’a Kral Faysal ile görüşmeye gitti. Petrol ambargosu Mart 1974’e kadar sürdü ve Suudi Kral yapıcı çabadan yana olduğunu açıkladı. Haziran ayında Başkan Nixon’un İsrail, Mısır, Suriye ve Suudi Arabistan’ı kapsayan ziyareti gerilen ilişkilerin yumşamasında önemli katkısı oldu.

ABD yönetimi, Suudi Arabistan’ı kayb etmek niyetinde değildi. Fakat bu bir gerçek ki, Arap ülkelerinin uygulamış olduğu petrol ambargosu ile petrol ihraç eden ülkelerin nasıl güce sahip olduklarını hem Batı hem de kendileri anlamış oldular. O dönem uluslararası pazara çıkarılan petrolün % 30’undan fazlası Körfez bölgesinin payına düşmekteydi. Japonya, ham petrole olan ihtiyacının % 90’nını, Batı Avrupa ise % 60’nı Körfez’den ithal ediyordu. Burada önemli bir istatistiğe dikkat çekmekte fayda var.

⁶⁸ Lewis Sorley, **Arms Transfers Under Nixon: A Policy Analysis**, Lexington: University Press of Kentucky, 1983, s.127.

⁶⁹ Paul Roberts, **The End of Oil: On the Edge of a Perilous New World**, New York: Houghton Mifflin Harcourt,2004,s.100.

Petrol ihraç eden ülkelerin toplam petrol kazançları 1972’de 23 milyar dolardan 1977’de 140 milyar dolara yükseldi.⁷⁰ İlerleyen süreçte ilişkilerin normalleşme aşamasına girmesiyle ABD “Çifte Sütun” politikasına kaldığı yerden devam etti. Başkan Nixon’un Ağustos 1974 yılında istifa etmesi ile başkanlık görevine gelen Gerald Ford döneminde Körfez’e yönelik yeni bir strateji veya doktrin uygulanmadı.

2.2.4. Nixon sonrası “Çifte Sütun” Politikasının İşleyişi

Ekim 1973’te başkan Nixon tarafından Başkan yardımcısı olarak atanan Gerald Ford, Ağustos 1974’te Nixon’un istifa vermesi ile başkanlık koltuğuna gelerek selefinin Körfez’e yönelik politikasında değişime gitmedi. Körfez’in güvenliği ve bölgedeki Amerikan çıkarlarının korunması yönünde uygulanan “Çifte Sütun” politikası Başkan Ford tarafından da devam ettirildi. Başkan Ford, Suudi Arabistan ile ilişkileri daha da ileriye taşımak için özel çaba harcadı. Zira Suudi yönetiminin silah satın almak konusunda İngiltere ve Fransa gibi Avrupa ülkelerine de yönelebileceğinden Ford yönetimi haberdardı. Bundan dolayı Ford yönetimi ekonomi, teknoloji, sanayi ve savunma alanlarında Suudi Arabistan ile işbirliğini artırma kararı aldı. Haziran 1974’te ABD ve Suudi Arabistan arasında Ekonomik İşbirliği Ortak Komisyonu ve Ortak Güvenlik İşbirliği Komisyonu kuruldu. Bu komisyonların kurulma amacı, Suudi Arabistan’ın ekonomik kalkınması ve savunma modernizasyonu için stratejiler geliştirmektir.⁷¹ Suudi Arabistan yönetimi de savunma harcamalarında artışa gitti. 1973 yılında savunma harcamaları 0.4 milyar dolar civarındayken, 1974 yılında 1.8 milyara, 1978 yılında ise 10.4 milyar dolara kadar yükseldi.

Gerald Ford, başkanlık makamına geldikten iki gün sonra İran Şahına bir mektup göndererek geçmiş politikalarda olduğu gibi ABD ile İran arasında yakın ilişkilerin devam edeceğinin güvencesini verdi. İran Şahı, yeni Başkandan böyle bir güvence almasının ardından ABD ile İran arasında ortak silah üretimi gerçekleştirilmesi için çaba harcamaya başladı. İran ile yapılan ilk ortak üretim sözleşmesi, Bell Model 215 helikopterinin birlikte üretilmesi için 8 Ekim 1974’te (bundan sonra müzakereler devam etmesine rağmen) bir mutabakat zaptı idi. Şahın, TOW ve Maverick füzeleri için bir

⁷⁰ Daniel Yergin, **The Prize: The Epic Quest for Oil, Money and Power**, New York: Simon and Schuster, 1991, s.634.

⁷¹ Rachel Bronson, **Thicker Than Oil: America's Uneasy Partnership with Saudi Arabia**, New York: Oxford University Press, 2006, s.126.

ortak üretim anlaşması imzalamak amacıyla 1974 ilkbaharına kadar uzanan çabaları olumlu bir sonuç vermedi. Her iki durumda da, Pentagon, İran'ın imalatı kolaylaştırmak için yeterli altyapıya sahip olmadığını tespit etti. Özellikle ABD ve İran arasında silah ticaretine önem veren Başkan Ford döneminde, Körfez'e yönelik her hangi bir devrim niteliğinde politika uygulanmamıştır. O dönem hem Dışişleri Bakanı hem de Ulusal Güvenlik Danışmanı olan Henry Kissinger, Başkan Ford ile 13 Mayıs 1975'te Oval Ofiste görüşmesi sırasında İran Şahının gelecek yıllarda iktidarda kalması durumunda, bölgesel güçler arasında kontrol edici bir güç olmasa bile Basra Körfezi'nde istikrarı sağlama açısından en önemli güç olacağına dair hiç bir şüphe olmadığını altını çizdi. Bunun yanı sıra Kissinger son bir kaç yılda İran'ı Körfez bölgesinde, diğer anti-komünist devletlerle özellikle de Suudi Arabistan ile olan işbirliğini yoğunlaştırmaya teşvik etmek, bölgeye yönelik Amerikan politikasında ana nokta olduğuna dikkat çekmiştir.⁷² Kissinger, kendisinin büyük katkısı ile ortaya çıkan “Çifte Sütun” politikasını, Başkan Ford döneminde de savunarak bu politikanın devam ettirilmesinin ABD için bölgeye yönelik en yararlı ve doğru politika olduğuna inanıyordu.

1976 yılının sonlarına doğru geldiğimizde, Ortadoğu'da ABD'nin stratejik çıkarları, İngilizlerin bölgeyi terketmeye başlamasından bu yana her zamankinden daha güvenli görünüyordu. Körfez'in her iki yakasında iyi silahlanmış Amerikan yanlısı Müslüman “muhafızlar” mevcuttu. Başkan Ford yönetimi daha çok Vietnam yıllarından ve 1960'ların sonundan itibaren Amerikada toplumsal ve kültürel karışıklıkların ön plana çıktığı bir dönemde toplumun “iyileştirilmesi” (*healing*) ile akıllarda kalmıştır. Başkan Nixon tarafından uygulanan “Çifte Sütun” politikası ve bu politika çerçevesinde İran'a verilen önem İran İslam Devrimine kadar devam etti. Başkan Ford döneminde de ABD'den silah satın alan İran Şahı, “Çifte Sütun” politikasının yine de en önemli aktörü olarak kalmaktaydı. İran'ın 1975 yılında savunma harcamaları 8.6 milyar, 1976 yılında ise 9.5 milyar dolar civarında olmuştur.

Şah Muhammed Rıza Pehlevi'nin önem verdiği meselelerden biri de İran'ı nükleer bir güç yapmaktı. Mart 1970 tarihli Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşmasını imzalayan ABD'nin, nükleer silah ulusu olarak, diğer ülkelere nükleer silah satışı yapmaması ve nükleer programlarını geliştirmek için yardımda bulunmaması

⁷² Douglas Little, **American Orientalism: The United States and the Middle East Since 1945**, Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2008, s.146.

gerekmekteydi. Aynı zamanda İran, bu anlaşma gereğince nükleer güce sahip olmayan bir devlet olarak nükleer silahları satın alamaz veya geliştiremezdi. Şah Muhammed Rıza Pehlevi 1974-1976 yılları arasında ABD ile nükleer enerji işbirliğini daha da artırdı.⁷³ Başkan Nixon ile çok iyi kişisel ilişkileri olan İran Şahı nükleer güç olma yolunda büyük çabalar harcamasına rağmen 1972 yılında Nixon, İran Şahına nükleer silahların yayılmasının yasak olduğunu ve her iki ülkenin bu yönde 1970 yılında bir anlaşma imzaladığını hatırlattı. Başkan Ford döneminde İran'ın nükleer güç olma arzusuna yeşil ışık yakılmasa da Ford, 1976'da nükleer reaktör yakıtından plütonyum elde etmek için ABD tarafından inşa edilen yeniden işleme tesisini Tahran'a satın alma ve işletme şansı sunan bir direktif imzaladı.⁷⁴

İnsan hakları konusunda çok daha hassas olan, 2 Kasım 1976 yılında yapılan başkanlık seçimlerini kazanan ve 20 Ocak 1977 yılında göreve başlayan Jimmy Carter, Amerikan çıkarlarını göz önünde bulundurarak İran Şahına reform konusunda baskı yapmamış ve "Çifte Sütun" politikasını sürdürmüştür.⁷⁵ Carter yönetimi Körfez politikasıyla ilgili sayısız olumlu brifingin yanı sıra, çok sayıda dış politika uzmanının bu politikaya sıcak bakması ile de statükonun iyi çalıştığına ikna olmuştu. ABD'nin böyle hayati ve hassas bir bölgede üstünlüğünü korumasına yardımcı olan bir politikayı gözden geçirmek ve değiştirmek için görünüşte hiçbir neden yoktu. Başkan Carter "Çifte Sütun" politikasını benimseyerek Körfez'de siyasi istikrarı ve Kremli'nin bölgede etkisini artırma çabasını önlemek adına ABD'nin İran Şahına verdiği desteği bir çok kez dile getirdi. 31 Aralık 1977'de Tahran'da Şahın Niavaran Sarayında verdiği ziyafette Başkan Carter, Şah yönetimini övmüş, Şah Muhammed Rıza Pehlevi'nin liderliğinde İran'ın, dünyanın sıkıntılı bölgelerinden birinde bir istikrar adası olduğunu söylemişti.⁷⁶

Carter, İran'ın gelecekteki askeri ihtiyaçlarını belirlemenin daha iyi bir yolunu ve bu ihtiyaçların en iyi nasıl karşılanabileceklerini araştırmak ve şekillendirmek umuduyla Mayıs 1977'de Tahran'a Dışişleri Bakanı Cyrus Vance'i gönderdi. Vance, Carter yönetiminin SSCB'nin Körfez'de nüfuzunu artırma fırsatlarını yok etmek için Şah rejimi ile yakından çalışmak istediğini ilettiler. Carter yönetiminin İran Şahına daha önce talep

⁷³Stephen McGlinchey, **US Arms Policies Towards the Shah's Iran**, New York: Routledge, 2014, s. 97.

⁷⁴Seyed Hossein Mousavian, **The Iranian Nuclear Crisis: A Memoir**, Baltimore: Carnegie Endowment for International Peace, 2012, s.51

⁷⁵Esra Pakin Albayrakoğlu, "ABD-Körfez İşbirliği Konseyi İlişkilerinde İran Faktörü", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt.8, Sayı.31, (Güz 2011), s.97.

⁷⁶Bernard Ryan, **Jimmy Carter: U.S. President and Humanitarian**, New York: Infobase Publishing, 2006, s.73.

ettiği çok sayıda F-16 savaş uçakları ve AWACS (Havadan Erken Uyarı ve Kontrol Sistemleri) elektronik gözetleme uçakları satabileceğini de ifade etti. Haziran ayında başlanğıcında İran'a 160 adet F-16 savaş uçağının 3 milyarlık ilk kısmının satışına izin veren yasa tasarısı Kongreden geçti. Fakat İran Şahı bu sayıyı yetersiz bulmaktaydı ve İran'ın savunma sisteminin en az 300 F-16 savaş uçağına ihtiyacı olduğunu altını çiziyordu. Aslında 1977 yılının ilk 6 ayı, İran Şahı için belirsiz bir dönem olmuştur. Fakat 1977 yazında Şah Muhammed Rıza Pehlevi 160 adet F-16 savaş uçağı satın almayı başardı ve aynı zamanda 7 AWACS sistemi satın almak için de müzakereleri sürdürüyordu. Şu bir gerçek ki, Kongreden gelecek itirazları öngören Carter yönetimi bu sistemleri İran'a satmakta çok da istekli görünmüyordu. 15 Eylül 1977 yılında Başkan Carter'in İran Şahı'na gönderdiği mektubunda İran'ın istediğı savunma ihtiyaçlarını kabul etmek yerine İran'ın silah alımının devam etmesinin daha geniş kapsamlı sonuçlarının değerlendirilmesi gerektiğini ifade etti.⁷⁷ Buradan da açıkça görüldüğü gibi Şah, Beyaz Saray'da Nixon ve Ford yıllarını nitelendiren siyasi kültürden farklı bir kültürle karşılaşmıştı.

Jimmy Carter başkanlık için yürüttüğü seçim kampanyalarında ABD'nin silah satışlarının azaltacağı sözünü vermiş ve Başkan seçildikten sonra da bu sözünü yenilemiştir. ABD yeni veya önemli ölçüde daha yüksek bir savaş kapasitesi yaratabilecek gelişmiş silah sistemlerinin üçüncü dünya ülkelerine ilk tedarik eden ülke olmayacaktı. Dahası, ABD silahlarına yönelik yurtdışı talebini azaltmak için Carter, Amerikalı diplomatları ABD'li silah firmalarına yabancı alıcılar sağlamak için yardım etmelerinden kaçınmalarına karar verdi. Fakat Başkan Carter, Ortadoğu'yu SSCB'ye kaptırmamak adına bölge ülkelerine silah satışını devam ettirmiştir.

Başkan Carter, "Çifte Sütun" politikasının zayıf kanatı olan Suudi Arabistan'a seleflerinden daha çok önem vermekteydi. Carter'in onaylamasıyla Nisan 1978'de Suudi Arabistan'a 60 adet F-15 savaş uçağı satıldı. Carter yönetimi, Ortadoğu'da en önemli müttefiki olan İsrail'in güvenliğini göz önünde bulundurarak İsrail'e 15 adet F-15, 75 adet F-16 uçakları sattı. Diğer yandan, İsrail ile barış sürecine doğru ilerleme ödülü olarak da Carter yönetimi, 50 adet F-5 uçağının Mısır'a satışını yaptı. Özellikle Suudi Arabistan'a silah satışı Kongrede İsrail lobisinin etkisi ile güçlü muhalefetle

⁷⁷McGlinchey, s.144.

karşılaştı. İsrail yönetimi de bölgenin Arap ülkelerine silah satışını kendi güvenliği açısından hoş karşılamamıştı. Aynı yıl ABD tarafından İran'a yaklaşık 3.5 milyar dolar, Suudi Arabistan'a 1,1 milyar dolar değerinde silah satıldı.⁷⁸

Amerikan yönetiminin Şah rejimini desteklemesine rağmen, Şah Muhammed Rıza Pehlevi'ye karşı protestoların İran geneline yayılmasıyla, 16 Ocak 1979 yılında Şah ülkesini terk etmek zorunda kaldı. Şah rejiminin devrilmesiyle ABD'nin Nixon döneminde uygulamaya koyduğu "Çifte Sütun" politikası da sonlanmış oldu. Zira yeni kurulan rejim Batı yanlısı bir rejim değil, tam tersine ABD'nin karşısında olan İslami (Şii) bir rejimdi. Şah rejiminin devrilmesi sonrası SSCB'nin yeniden Körfez'e inme umutları gündeme geldi. Körfez'deki çıkarlarının tehdit altında olduğunu gören Carter yönetimi de bölgeye yönelik yeni politikalar izlemeye mecbur kalmıştır.

⁷⁸ Yakub Halabi, **US Foreign Policy in the Middle East: From Crises to Change**, New York: Routledge, 2009, s.70.

BÖLÜM 3

İRAN İSLAM DEVRİMİ SONRASI ABD’NİN KÖRFEZ’DE GÜVENLİK POLİTİKALARI

Uzun yıllar Körfez’de Batı özellikle, Amerikan çıkarlarının korunması açısından büyük umutlar vad eden İran Şahı, 1979 Ocak ayında ülkeyi terk etti. Devrimin karizmatik lideri Ruhullah Humeyni’nin 1 Şubat 1979 tarihinde ülkeye geri dönmesi ile Şah rejimi çökmüş ve daha sonra İslam Cumhuriyeti ortaya çıkmıştır. Yeni rejimle ABD’nin bölgeye yönelik izlediği “Çifte Sütun” politikası da son bulmuş oldu. Bölgede aktif politika izlemeye başlayan SSCB’ye karşı ABD yönetimi yeni güvenlik politikası izlemek zorunda kaldı. Jimmy Carter Basra Körfezi’ni ABD için “hayati öneme sahip” olarak tanımlayarak “Carter Doktrini” adı altında Körfez güvenliğine yönelik yeni politika izledi. Bu doktrin Başkan Ronald Reagan döneminde geliştirilerek devam ettirildi. Soğuk Savaş’ın sona vardığı bir dönemde ise ABD yönetimi Körfez’de Sovyet tehdidi yerine İran ve Irak’ı koyarak “Çifte Kuşatma” politikasını uygulamaya koydu.

3.1. İran’da Şah Rejiminin Devrilmesi ve “Çifte Sütun” Politikasının Çöküşü

ABD başkanı Jimmy Carter 1977 Aralık ayında İran’a ziyareti sırasında Niavaran sarayında Şah’ın verdiği ziyafete katılarak yaptığı konuşmasında İran’ı dünyanın en sorunlu bölgelerinden birinde istikrar adası olarak tanımlamıştı.⁷⁹ Fakat bu “istikrar adasının ” içeriden çökmeye başladığını ABD yönetimi geç fark etmiştir.

İran’da devrimin nedenlerine kısa bir şekilde değinerek ABD yönetiminin devrime giden yolda ne gibi rolü ve ya hataları olduğunu incelememiz, “Çifte Sütun” politikasının çökerek yeni bir politikanın uygulanması zorunluluğunu anlamamıza yardımcı olacaktır. İran’da Şah rejiminin çöküşünün arkasında birkaç önemli neden yatmaktadır. Bunlardan birincisi Şah’ın halk üzerinde baskıcı bir rejim kurması idi. Muhammed Rıza Şah, kısa adı ile SAVAK olarak bilinen İran Ulusal İstihbarat ve Güvenlik Teşkilatı tarafından ayakta tutulan baskıcı bir rejim kurarak ülke içinde olan

⁷⁹McGlinchey, s. 144

muhafızları zor gücüyle susturma politikası izliyordu. Diğer yandan Şahın diktatörlük statüsünden dolayı siyasi politikalar ve kitle görüşleri uyumlu değildi. Örneğin, İranlıların çoğunun İsrail karşıtı tutumları vardı, ancak ABD'nin Şah üzerindeki etkisinden dolayı İran, İsrail'i bölgede müttefiki olarak görüyordu. Şahın siyasi gündeminin halkın iradesi ile çakıştığı bir başka özelliği de, sekülerleşme yoluyla İran'ın modernleştirilmesi idi. "Beyaz Devrim" (White Revolution) adı altında altı bölümden oluşan ve ABD'den esinlenen başarısız reform programı devrime giden yolun en önemli kilometre taşlarından birisi olmuştur. Reform programında yer alan toprak reformunun yanı sıra kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınması İran'da bir çok ulema tarafından sert dille eleştirildi. "Beyaz Devrim" reform programı John Kennedy yönetiminin baskısı altında hazırlanarak uygulamaya konuldu.⁸⁰ Bu programın bir parçası olarak Şah, gayrimüslimlerin siyasi aday olmalarına izin veren yeni bir seçim yasası çıkardı. ABD'li liderler aslında bu reform planının başarılı olmasını istiyorlardı. Zira bu adımlar, Şahın liberalizm görüntüleri sunmasına yardımcı olacak ve bu da muhtemelen onu daha popüler hale getirecekti. Özellikle, toprak reformu başlangıçta köylüler arasında Şahın popülaritesini yükseltti. Fakat başta ulema sınıfı olmak üzere geniş toprak sahipleri toprak reformuna karşı çıkmaktaydılar. Her şeyden önce bu reform, ulema sınıfının gelirlerini tehdit etmekteydi.⁸¹

1963 yılından itibaren İran Şahına muhalif tavırları ile ön plana çıkmaya başlayan Humeyni'nin daha çok eleştirdiği konu zaten sahte olan seçimlerde kadınların oy kullanma hakkına sahip olması ve toprak reformu değil de Şahın ABD'ye hizmet ederek İsrail ile iyi ilişkilere sahip olmasıydı.⁸² Bunun yanı sıra Humeyni Şahın İran toplumunu seküler bir yapıya kovuşturma çabalarını sert dille kınamaktaydı ve bu da 1963 yılında iki defa tutuklanması ile sonuçlandı.

İran'da yüksek enflasyon oranının da Devrime giden yolda önemli payı olmuştur. 1976 yılından itibaren küresel petrol talebinde düşüşün yaşanması fiyatların gerilemesine ve beklenen petrol gelirlerinin azalmasına yol açtı. İran ekonomisini etkileyen bu olumsuz durum 1977 ve 1978 yıllarında da devam etti. 1978 yılında petrol

⁸⁰ Ahmad Ashraf, "From the White Revolution to the Islamic Revolution", Saeed Rahnama and Sohrab Behdad (Ed.), **Iran After the Revolution: Crisis of an Islamic State** içinde (21- 45), New York: I.B.Tauris, 1996, s.21.

⁸¹ Heather Lehr Wagner, **The Iranian Revolution**, New York: Infobase Publishing, 2010, s.42.

⁸² Nikki R. Keddie ve Yann Richard, **Modern Iran: Roots and Results of Revolution**, 2. Basım, New Haven: Yale University Press, 2006, ss.146-147.

sanayisi işçilerinin grevlere başlamalarından bir kaç ay önce İran'ın günlük petrol ihracatı 4.4 milyon varildi. 1978 sonunda ise bu rakam sadece birkaç yüz bin varil civarındaydı.⁸³ Greve katılan işçiler ülkenin iletişim, ulaşım ve Şah rejiminin zenginliğinin en önemli kaynağı olan petrol üretimi gibi kilit alanları felçe uğrattı. Petrol fiyatlarında yaşanan düşüşler de Şahın ABD'den silah satın alması yönünde olan hırslarını engelleyememişti.

İran'da Amerikalılara geniş yetkiler verilmesi de halkın Şaha olan gazabında önemli paya sahipti. 1962 yılında Şah, Amerikalıların İran mahkemelerince yargılanmalarına karşı koruma hakkı vermesi başta Humeyni olmakla, ulemanın ciddi itirazlarıyla kaşılaştı. Humeyni'ye göre bu mevzuat İran'ın yozlaşmasına yol açan Amerikan nüfuzunun bir örneğiydi ve Şahın kararını sert dille eleştirerek Şah rejiminin ülkeye hiyanet ettiğini dile getiriyordu.⁸⁴

İran Şahının ABD'ye dayanarak ulema sınıfının eleştirilerini gözardı etmesi İslam Devrimi ile sonuçlandı. Amerikan yönetiminin kendi çıkarları için Şahın hareket ve eylemlerini görmezden gelmesi sadece Şah rejiminin değil, aynı zamanda "Çifte Sütun" politikasının da sonunu getirmiş oldu.

3.1.1. İslam Devrimi'nin İran -ABD İlişkilerine Etkisi

1978 yılındaki İran'daki ayaklanma ve yaşanan iç kargaşa boyunca Amerikan yönetimi, Şahı iktidarda tutmak için askeri yardım ve teçhizatla desteklemeye devam etti. Bunun yanı sıra Beyaz Saray'ın çağrısı ile Şah, ülkedeki ayaklanmaları reform yoluyla da bastırmaya çalıştı. Yaklaşık 1.500 siyasi tutsak Şahın emri ile serbest bırakıldı ve aynı zamanda 1979'da parlamento seçimleri yapılacağı sözü verildi. Fakat Şahın reformları Humeyni taraftarlarına göre ülkenin sorunlarını çözmek için çok geç atılmış bir adımdı. Amerikan yönetimi ise birçok nedenden dolayı Humeyni'ye karşıydı. Zîra Humeyni'nin Batı ile arasına mesafe koyacağı yönde verdiği sözler onun temel platformlarındandı. İran'da devrimcilerin iktidara gelmesi halinde başta petrol olmak üzere ekonomik ilişkilerde değişime gidilmesi Amerikan çıkarlarına Körfez'de indirilmiş önemli bir darbe olacaktı.

⁸³ Manouchehr Ganji, **Defying the Iranian Revolution: From a Minister to the Shah to a Leader of Resistance**, Westport: Praeger Publishers, 2002, s. 4.

⁸⁴ Jacqueline. S. Ismael and Tareq. Y. Ismael, "Social Change in Islamic Society: The Political Thought of Ayatollah Khomeini", **Social Problems**, Vol. 27, No. 5, (June 1980), s.610.

ABD'nin Humeyni hükûmetine karşı çıkmasının bir başka nedeni, İran'daki Komünist Partisi'nin (Tudeh) devrimci hareketi desteklemesiydi. Komünistleri kendisi için ciddi bir tehdit olarak gören Şah Muhammed Rıza Pehlevi, Tudeh Partisini yasaklasa da parti üyeleri Humeyni'nin hükûmet kurması durumunda onunla çalışmaya hazır olduklarını dile getirmiştiler. Komünist partinin bu açıklamaları şüphesiz Amerikan yönetiminin bölgesel politikasına zıtt bir açıklamaydı. ABD, Tudeh Partisini SSCB'nin nüfuz alanını yayabilecek potansiyel bir tehdit olarak algılamaktaydı. Bu nedenle, Amerikalı liderler, İran'da Sovyet nüfuzunu engellemek ve İran'ın kontrolünü elinde tutmağı başlıca “görevleri” olarak görüyordular.

1978 ve 1979 yılının başında ABD Dışişleri Bakanlığı sürekli olarak İran Şahı'na destek mesajları gönderdi. Aslında ABD yönetimi, bu iç ayaklanmaları öngörememişti. Örneğin, Ağustos 1977'de ABD istihbarat servisi CIA, Şah'ın 1980'li yıllarda İran'ın hayatında aktif bir katılımcı olacağı ve İran'ın siyasi davranışında köklü bir değişiklik olmayacağına dair altmış sayfalık bir çalışma ortaya koymuştu. Bir yıl sonra, Abadan kentinde Sinema Rex'te yüzlerce kişinin öldüğü bir yangının çıkması Şah rejimine karşı protesto gösterilerinin artmasına yol açtı. Eylül 1978'in başlarında Şah, Tahran'daki protestoculara sert müdahalede bulunma emrini vererek sıkıyönetim ilan etti. “Kara Cuma” diye tarihe geçen olaylarda yüzlerce protestocunun öldürülmesi ayaklanmaların tüm İran'a yayılmasında bir dönüm noktası oldu. 8 Eylülde yaşanan “Kara Cuma” gününde ordu tarafından protestocular üzerine açılan ateş sonucu en az sekiz yüz kişi hayatını kaybetti.⁸⁵Bu olaylara rağmen, Eylül 1978 sonlarında CIA, Şah'ın “önümüzdeki on yıl boyunca aktif olarak iktidarda kalması bekleniyor” diye bir rapor hazırladı.

Ayaklanmalar İran geneline yayıldığı bir dönemde de ABD yönetimi, Körfez'deki en önemli müttefikini yalnız bırakmayı düşünmüyordu. Carter yönetimi 4 Ocak 1979'da, ABD Avrupa Komutanlığı Başkomutanı General Robert E. Huyser'i İran'a gönderdi. Huyser'in görevinin amacı, İran ordusunu istikrara kavuşturmak ve Şah rejimine destek vermeye teşvik etmektir. ABD desteğine rağmen devrimciler, İran'ın bir çok şehirlerinde grevlere devam etti. Huyser görevinin sonuna doğru, Şahın başarısız olacağını ve Humeyni taraftarlarının iktidarı devralacağını anladı. Sonuç olarak, güvenlik endişesi

⁸⁵Betty Glad, **An Outsider in the White House: Jimmy Carter, His Advisors, and the Making of American Foreign Policy**, New York: Cornell University Press, 2009, s.167.

duyan Huyser geri döndü ve Başkan Carter'e Humeyni ile olumlu bir iletişim kurmalarını önerdi.

Amerikan yönetiminin Şah'a bu kadar destek vermesi, Devrimin başarıyla sonuçlanmasından sonra ABD'ye öfkeli olan Humeyni taraftarlarının eylemlerinde sert karşılık buldu. 16 Ocak 1979 yılında Şah ve ailesi İran'ı terk etmesiyle 4.5 milyon İranlı bunu kutlamak için sokaklara akın etti. 31 Ocak'ta Humeyni yaklaşık 14 yıl süren sürgünün ardından İran'a döndü. Humeyni'nin dönüşü ile taraftarları, Devrimin kontrolünü tam olarak ellerine aldılar. Dini lidere büyük yetkiler tanıyan yeni Anayasa hazırlandıktan sonra 1979 İlkbaharında yapılan referandumla İran İslam Cumhuriyeti olarak ilan edildi.⁸⁶ İslam Devrimi İran'da ciddi ideolojik değişikliklere neden oldu ve ABD-İran ilişkileri kırılma dönemine girdi.

Humeyni, kendisinin başını çektiği bu Devrim hareketine ABD'nin karşı olduğunu biliyordu. Bu nedenle, Amerikan yönetimi ile olumlu ilişkilere şiddetle karşı çıktı. Humeyni, ABD'yi İran'ın kaynaklarını ve paralarını sömürmekle suçladı. Amerikan sömürüsü nedeniyle İranlıların bu Devrimi kanları pahasına yapmaya mecbur kaldıklarını sık sık dile getirmekteydi. Birçok ABD'li lider, Humeyni'nin radikal görüşleri nedeniyle İranlıların Devrim tutkularının azalacağını ve ılımlı reformcuların iktidara geleceğini varsaymaktaydı. Ancak, bu senaryo hiç bir zaman gerçekleşmedi. Humeyni, hükûmetini kurarken ABD'li yetkililer SSCB'nin İran'ı etkilemesine veya İran'ı devralmasına engel olmak için ona karşı olumlu bir diplomatik önlem almaları gerektiği sonucuna varmıştı. Zira Devrim sürecinde, başını İslami akım (İslamcılar, Marksist-İslamcılar, demokrat İslamcılar) ve Marksist-Leninist akımın (Fedai, Tudeh, Troçkizm destekçileri) çektiği farklı ideolojiler Şahın gitmesi için bir cephede yer almışlardı.⁸⁷ ABD'yi endişelendiren de SSCB'nin Marksist-Leninist gruplara destek vererek İran'a nüfuz edebileceği idi.

Devrimin ilk gününden itibaren Humeyni'nin ABD'yi sert dille eleştirmesine rağmen Başbakan Mehdi Bazargan dış politikada daha realist yaklaşım politikasını takip ediyordu. Bazargan'ın geçici hükûmeti ile Humeyni'nin ısrarla savunduğu İslami ilkeler

⁸⁶ John Coatsworth ve Diğerleri, **Global Connections: Politics, Exchange, and Social Life in World History**, Vol.2, Cambridge: Cambridge University Press, 2015, s.473.

⁸⁷ Homa Katouzian, "The Iranian Revolution at 30", **The Middle East Institute Viewpoints Special Edition**, Washington, 2009, s. 21.

arasındaki çelişki çok geçmeden ortaya çıkmış oldu. Bazargan hükûmeti, uluslararası düzenlemelere saygı göstermeye ve devrimci koşullar nedeniyle zarar gören devletlerle, özellikle de ABD ile İran ilişkilerini iyileştirmek için diğer ülkelerdeki müdahaleci politikalardan kaçınmaya çalıştı. Ancak dış politikanın realist yaklaşımı başarısız oldu ve ABD'nin İran büyükelçiliğine yapılan saldırı ve yaşanan rehine krizi ile bu yaklaşım sonbulmuş oldu.⁸⁸ Humeyni'ye göre, Doğu'nun tüm sorunları, Batılı devletlerden özellikle de, ABD'den kaynaklanıyordu. Humeyni İran'ın yaşamış olduğu kriz ve sorunları da ABD kaynaklı olduğununun altını çizerek eleştirilerinin dozunu artırmaya başladı.⁸⁹ Bu eleştiri ve suçlamalardan dolayı bu iki ülke arasındaki tutum ve eylemler sürekli olarak kötüye gitti.

Humeyni İran'daki iki Amerikan istihbarat toplama merkezini kapatmakla ABD etkisini kırmayı hedefliyordu. Bu merkezlerden biri İran-SSCB sınırında Bender Şah yakınındaydı. Diğer merkez ise Kabkam'da kurulmuşdu. Humeyni bu tesisleri kapattığından, ABD liderleri Orta Asya'daki Sovyet füze deneme alanlarını artık gözetleyemiyordular. İran'ın dış politikasındaki bu değişim sırasında Amerikanın askeri gelişmeleri hakkında SSCB önemli bilgiler elde etti.Örneğin Sovyet liderleri, F-14 Tomcat savaş uçağının kitapçıklarını ve görsellerini, A1M-54A Phoenix füzelerinin ve Hawk uçaksavar füzesinin örneklerini elde etti. Bu dönem SSCB'nin İran üzerinde yükselen etkisi şüphesiz Carter yönetimini endişelendirmekteydi. Her şeyden önce Şah döneminde sürgüne gönderilen Komünistlerin, İran'a geri dönmesine izin verildi. Humeyni aynı zamanda güç dengesi açısından ABD'ye karşı Moskova yönetimini kullanmayı da göz ardı etmedi. SSCB'nin İran'ın kuzeydoğusunda istihbarat toplama merkezi kurmasına izin veren Humeyni, Moskova yönetiminden askeri danışmanlık için yardım talebinde bulundu. Ayrıca Humeynirejimi İran'ın ithalatında SSCB'nin payını %4'ten %9'a çıkararak ticarete de Batı'ya alternatif arayışı içine girdi.⁹⁰

Humeyni liderliğindeki İran, petrol satışında da kesintiye giderek petrol fiyatlarının yükselmesine neden oldu. Bununla da ABD petrol rafineri şirketleri, OPEC'in ham

⁸⁸Fakhreddin Soltani, "Foreign Policy of Iran after Islamic Revolution", *Journal of Politics and Law*, Vol. 3, No.2, (September 2010), s.199.

⁸⁹Randa M. Slim, "Small-State Mediation in International Relations: The Algerian Mediation of the Iranian Hostage Crisis", J. Bercovitch ve J. Rubin (Eds.), *Mediation in International Relations: Multiple Approaches to Conflict Management* içinde (206-232), London: The MacMillan Press, 1994, s.212.

⁹⁰Galia Golan, *Soviet Policies in the Middle East: From World War Two to Gorbachev*, Cambridge: Cambridge University Press, 1990, s.188.

petrolü için yaklaşık varil başına 30 dolar ödemeli oldu. Bu fiyat önceki yılın iki katına ve 1970’de ödenen fiyatın yaklaşık on katına eşitti. Fakat Humeyni’nin ABD’ye yönelik adımları bununla da sınırlı değildi. Humeyni rejimi, Şah döneminde imzalanan milyarlarla dolar değerinde olan ABD’den silah alımını iptal etti.⁹¹ Atılan bu adımlar iki ülke arasındaki ekonomik politikalarda aşırı bir değişime işaret ediyordu. Amerikan yönetiminin de Humeyni rejimini muhalifleri infaz etmek, suikastler düzenlemek gibi birçok konuda sert kınaması ikili ilişkilerin çökmesinde önemli nedenlerdendi. Fakat Şah rejiminin muhaliflere uygulamış olduğu sürgün ve şiddet politikaları karşısında Amerikan yönetimi, her hangi bir ciddi uyarıya ya tavsiyede bulunmamıştı.

22 Ekim 1979’da İran’ın devrik Şahı Muhammed Rıza Pehlevi’nin, Amerikan Başkanı Jimmy Carter tarafından kanser tedavisi için ABD’ye kabul edilmesi Tahran-Washington ilişkilerinin çökmesine yol açan diğer önemli faktördü. Bu süre zarfında, İslamcılar ve sol gruplar, Şahın İran’a geri verilmesini talep ederek, yargılanıp idam edilmesini dile getiriyorlardı. Özellikle, 1953 darbesinden sonra İran hakkında ABD’ye karşı büyük bir öfke meydana gelmişti. Sonuç olarak, genç İslamcı üniversite öğrencileri, Şah’a sığınma hakkı veren Amerikalılara yanıt olarak ABD elçiliğini basmayı planladı.⁹²

4 Kasım’da çoğunluğu üniversite öğrencisi olan bir grup, Tahran’daki Amerikan Büyükelçiliğine baskın yaparak 52 ABD vatandaşını esir aldı. Bu rehine krizi 444 gün sürdü ve Carter’in başkanlığının lekelenmesine yol açtı. Humeyni’nin desteği, bu krizin bu kadar uzun sürmesinin ana nedeni oldu. Her şeyden önce Humeyni ve onun yanında yer alan din adamları, Amerikan yönetiminin Tahran’daki ABD büyükelçiliği aracılığıyla yeni rejimi indirmeye gayret gösterdiği inancı içinde idiler. Bundan dolayı Humeyni yaşanan rehine krizini desteklemekteydi.⁹³ Amerikan vatandaşlarını geri gönderilmesi için Humeyni, ilk barış önerisi olarak ABD’nin geçmişteki sömürü için özür dilemesini, İran Şahının teslim edilmesini ve İran’ın dondurulmuş varlıklarını talep etti. Fakat Amerikan yönetimi bu teklifi reddetti. Carter yönetiminin planladığı rehinelere

⁹¹William Branigin, “Iran Cancels Arms Orders with U.S.”, *The Washington Post*, 10 Nisan 1979, <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1979/04/10/iran-cancels-arms-orders-with-us/34686382-1b03-4a8d-a65c-f6e0468e21a1/> (12 Nisan 2017).

⁹² UTMUN Crisis Committees, **Iran Hostage Crisis**, Toronto, 2014, s. 5, <https://static1.squarespace.com/static/533e6b7de4b0d84a3bd7c4be/t/53b422aae4b0740b33f16dea/1404314282598/Iran+Hostage+Crisis.pdf>

⁹³Keddie, s.248.

kurtarma operasyonunun da başarısızlıkla sonuçlanması Başkan Carter'in ülke çapında itibarına gölge düşürmüştü. Amerikan yönetimi böyle bir rehine krizini beklemiyordu. Zira Amerikan tarihinde hiç bir zaman böyle bir olay yaşanmamıştı. Rehine krizi ABD'nin uluslararası arenda itibar ve saygınlığını da zedelemiş oldu. Başkan Carter 1982 yılında yaptığı bir açıklamada yaşanan bu olayı "tarihi adet ve geleneklerden uzak bir olay" olarak tanımladı.⁹⁴

Rehine krizi Carter'in ikinci kez Başkan seçilmesi için yürüttüğü kampanyasına büyük zarar verdi ve başkanlık yarışını Ronald Reagan'a kaybetmesine yol açtı. Rehine krizi, ABD'nin yeni Başkanı Reagan'ın görevine başlamasından çok kısa süre sonrasına bırakıldı. Yaşanan rehine krizi ABD ve İran arasındaki diplomatik ilişkilerin kopmasına neden oldu ve 1980 yılında Başkan Carter'in talimatıyla İran'a yönelik ilk yaptırımlar uygulandı.

3.1.2. İslam Devrimi'nin Körfez'de Etkisi

İslam Devriminin başarıyla sonuçlanması Amerikan yönetimini tedirgin ettiği kadar Körfez'deki müttefiklerini de endişelendirmişti. Devrimden sonraki ilk on yıl içinde, özellikle de yeni rejimin ana dış politika ilkelerinin oluşturulduğu bir dönemde, ideolojik temelli devrimin etkisi dış politikada net bir şekilde kendini göstermekteydi. Devrimin hemen ardından dış politikaya yön verecek iki slogan dile getirmeye başladı. Bu sloganlardan ilki olan "ne Doğu ne de Batı, yalnız Müslüman ülkeleri!" sloganının dış politikaya tam olarak yansıtılmadı. Zira Humeyni iktidarı, ABD'ye karşı sert bir politika izlese de Avrupa, Japonya, SSCB ve Çin'le olumlu ilişkileri sürdürmekte kararlıydı. Dış politikanın ikinci ana hattı olan ve özellikle de Körfez Arap monarşilerini endişelendiren "Devrimi ihraç politikası" tamamen ideolojik temellere dayanmaktaydı. Humeyni liderliğindeki yeni rejim, İran'da yapmış olduğu İslam Devrimini Ortadoğu'nun genelinde yeni devrimlere yol açacağı kanaatindeydi. Ayetullah Humeyni'ye göre Devrimi ihraç etmek siyasi istikrar ve ekonomik gelişmeden daha önemliydi.⁹⁵ Humeyni kendisini sadece bir devletin başı olarak

⁹⁴ David Patrick Houghton, *US Foreign Policy and the Iran Hostage Crisis*, Cambridge: Cambridge University Press, 2001, s.15.

⁹⁵ Eva Patricia Rakel, "Iranian Foreign Policy since the Iranian Islamic Revolution: 1979-2006", *Perspectives on Global Development and Technology*, Vol. 6, No.1, (June 2007), s.167.

görmekle kalmıyor, aynı zamanda uyguladığı politikaları tüm İslam cemaati (ümme) adına olduğunu savunuyordu.

Humeyni'nin kullandığı politik dil Körfez ülkeleri tarafından büyük bir tehdit olarak algılanmaktaydı. Bahreyn ve Irak'ta yönetici sınıfının Sünni olmasına rağmen halkın çoğunluğunun Şii olması, her iki ülke yönetimini ciddi endişelendiriyordu. Ayrıca Suudi Arabistan ve Kuveyt'de de gözardı edilemeyecek sayıda Şii nüfusun olması, Humeyni'nin söylemlerinin Körfez bölgesinde karşılık bulabileceğinden haber vermekteydi. İran'daki İslam Devrimi Bahreyn, Irak, Lübnan, Suudi Arabistan gibi birçok ülkedeki Şii aktivistler için bir ilham kaynağı oldu. Devrimin başarıyla sonuçlanmasından sonra başta Suudi Arabistan olmakla Körfez Arap Monarşileri yeni rejimle "iyi geçinmeği" planlasalar da Humeyni'nin Devrimi ihraç etme politikası bu planın hayata geçmesi önünde en büyük engeldi. Çok geçmeden Humeyni rejimi, Suudi Arabistan'ı devrimi yaymak için bir odak noktası olarak hedef aldı. Humeyni genç takipçilerini ve diğer Şii'leri, kendisinin tanımladığı üzere gerçek İslam rejimi olan İran'a verdikleri desteği göstermeye teşvik etti. Örneğin, Humeyni devrimci mesajlarını yıllık Hacc ibadetini yerine getirmek amacıyla dünyanın farklı yerlerinden gelen milyonlarca müslümana yaymak için protestolar düzenlenmesi yönünde talimat verdi. Humeyni'nin Körfez ülkeleri halklarına devrim yapma çağrısı Kuveyt'te de büyük yankılar bulmuştu. İslam devrimini Kuveyt'te yaymak amacıyla Humeyni'nin buradaki temsilcisi, kendi akrabası olan Abbas Muhri ciddi propaganda çalışması yapıyordu. Fakat Kuveytli yetkililer onu önce haps etmiş daha sonra İran'a göndermişlerdi. Humeyni'nin aynı şeyi Bahreyn'de Hadi el-Mudarrisi ve Sadık el-Ruhani üzerinden yapma planı da başarısızlıkla sonuçlandı.⁹⁶

İran İslam Devrimi sonrası bölgede yaşanan ve uzun süre arkasında derin izler bırakan olayların başında İran-Irak savaşı gelmektedir. Humeyni'nin devrimci söylemleri kendisini Arap dünyasının lideri olarak gören Saddam yönetimi tarafından hoş karşılanmamış ve sonraki süreçte 1980-1988 yıllarını kapsayan iki ülke arasında yıkıcı bir savaşa yol açmıştır. Savaş sırasında Kuveyt ve Suudi Arabistan yönetimleri İran'a göre kendilerini daha yakın hissettikleri Saddam'ın yanında yer almış, Irak yönetimine mali destekte bulunmuşlar.

⁹⁶David Commins, **The Gulf States: A Modern History**, New York: I.B.Tauris, 2014, s.235.

Körfez bölgesinin iki önemli gücü olan İran ve Irak'a göre askeri kapasiteleri çok daha geride olan Körfez'in Arap Monarşileri 26 Mayıs 1981'de BAE'nin başkenti Abu Dabi'de altı Körfez ülkesinin devlet başkanları arasındaki toplantı sonrasında (Suudi Arabistan, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Bahreyn ve Umman) Körfez İşbirliği Konseyi'nin kurulduğunu ilan ettiler. Birçok uzmana göre bu konsey, Körfez ulusları arasındaki paylaşılan değerlerin ve ortak bağların bir ifadesi olmaktan daha ziyade Körfez bölgesini 1970'ler ve 1980'lerde etkileyen dış gelişmelere ve zorluklara bir cevap olduğunu belirtiyor. Bu dış etkilerin başında ise İran İslam Devrimi ve İran-İrak savaşı gelmekteydi.⁹⁷

3.2. Körfez'de Yükselen SSCB Tehdidi ve ABD'nin Yeni Güvenlik Politikası

1979 yılında İran'da Şah rejiminin devrilmesi Amerikan yönetimin Ortadoğuda önemli bir müttefikini kayb etmesi anlamına geliyordu. Bunun yanı sıra Şubat 1979'da Güney ve Kuzey Yemen arasında kısa süreli de olsa savaşın patlak vermesi ve bu savaşın SSCB'nin desteklediği Güney Yemen'in üstünlüğünde devam etmesi Körfez'de ABD çıkarlarının tehlikeye girdiğinin başka bir göstergesi idi. Fakat Amerikan yönetimini tedirgin eden başlıca neden SSCB'nin 1979 Aralık ayında Afganistan'ı işgal etmesiydi. Bu dönemde SSCB'nin Körfez'e yönelik stratejik adımları, Amerikan yönetimin bölgede elini zayıflatmaya yönelikti. 1980 yılında İran ile Irak arasında yıkıcı bir savaşın patlak vermesi de Körfez bölgesinde hem Amerikan çıkarlarını hem de bölgesel güvenliği tehdit eden önemli bir faktör oldu. Körfez'de değişen dengelerden dolayı ABD Başkanı Jimmy Carter, bölgedeki Amerikan çıkarlarını korumak için yeni güvenlik politikasını uygulamaya koydu. Bu güvenlik politikası tarihe "Carter Doktrini" olarak geçti. Körfez'e yönelik bu yeni güvenlik politikasında Başkan Carter, Moskova yönetimine, Körfez bölgesine inmeme uyarısında bulunarak gerektiği takdirde ABD'nin askeri güç kullanacağını da altını çizmekteydi. Carter sonrası Başkan seçilen Ronald Reagan Körfez güvenliğine yönelik daha kararlı adımlar attı. Reagan yönetimi Körfez'de Amerikan çıkarlarının korunması için hem SSCB tehdidine karşı hem de İran ve Irak arasındaki yıkıcı savaştan kaynaklan tehditlere karşı önlemler alarak bölgedeki ABD askeri varlığını daha artırdı. Savaş sırasında İran'ın Körfez'de Kuveyt tankerlerine saldırması ABD'nin olaylara müdahalesi ile sonuçlandı.

⁹⁷ Omar Said Al-Hassan, "GCC's Formation: The Official Version", Jamal Abdullah (Ed.), **Gulf Cooperation Council's Challenges and Prospects** içinde (9-22), Qatar: AlJazeera Center for Studies, 2014, s. 9.

3.2.1. Carter Doktrini ve Körfez Güvenliği

Her şeyden önce ABD'yi Körfezde yeni güvenlik stratejisi uygulamaya iten nedenlerin başında İran'da ABD müttefiki Şahın devrilmesi ve SSCB'nin Afganistan'ı işgali durmaktaydı. Başkan Nixon döneminden bölgede uygulanan "Çifte Sütun" politikasının en önemli aktörü olan İran Şahının devrilmesi ile Amerikan yönetimi Körfezdeki diğer müttefiki Suudi Arabistan'ın bölgesel güvenliğe üstlenemeyeceğini biliyordu. ABD, Körfezde SSCB destekli komünist grupların harekete geçmeleri üzerine 1979 yılında Suudi Arabistan'a F-15 savaş uçaklarını gönderdi.⁹⁸ Fakat Sovyet tehdidinin Körfez'de de hissedilmesi ABD yönetimini bölgede yeni güvenlik politikası uygulamaya zorunlu bırakmıştı. Carter yönetimini asıl endişelendiren mesele Afganistan'ı işgal eden SSCB'nin İran'da yaşanan iç karışıklık ve devrim süreci üzerinden komünistlere destek vererek İran'da etkinliğini artırabileceği idi. Başkan Carter bir konuşmasında Körfez'in önemini bu sözlerle dile getirerek Moskova yönetimine de uyarıda bulunuyordu :

"Bizim için hayati çıkarıya sahip belli bölgeler var ve bizim bu çıkarlarımıza Sovyetler Birliği saygı göstermelidir. Bu bölgelerden biri Körfez bölgesi ve Arabistan yarımadasıdır. ABD hem kendi çıkarlarını hem de müttefiklerinin çıkarlarını bütün gücüyle koruyacaktır."⁹⁹

Ortadoğu'nun genelinde yaygın olan zorlu süreci Carter'in Ulusal Güvenlik Danışmanı Zbigniew Brzezinski, Aralık 1978 yılında krizler kavsi (the arc of crisis) olarak tanımlamaktaydı. Brzezinski'ye göre Hint Okyanusu kıyısı boyunca yaşanan istikrarsızlığa ABD'nin müdahale etmesi gerekmekteydi. Brzezinski bölgede jeopolitik diyalogun geliştirilmesi ve askeri varlığın artırılması yönünde açıklamalar yapıyordu. Diğer taraftan SSCB yönetimi, Afrika Boynuzu'nda da aktif bir politika izlemekteydi. Etiyopya'da devrimci hükûmetin SSCB'ye yaklaşması ABD'nin endişesinin yersiz olmadığını göstermekteydi. ABD Savunma Bakanı Harold Brown da Şubat 1979 yılında yaptığı açıklamasında Amerikan yönetiminin askeri güç kullanmak dâhil bölgedeki çıkarlarını savunacağını açıkça ifade etti.¹⁰⁰ Bu dönemde İran Şahının ülke kontrolünü

⁹⁸USA International Business Publications, **US Saudi Arabia Diplomatic and Political Cooperation Handbook**, Washington, 2003, s.57.

⁹⁹Jimmy Carter, **Keeping Faith: Memoirs of a President**, Arkansas: University of Arkansas Press, 1995, s. 259.

¹⁰⁰Charles Kupchan, **The Persian Gulf and the West**, New York: Routledge, 2011, s. 85.

tamamen kaybederek iktidarı Humeyni taraftarlarına bırakması ABD'nin Körfez'de elini çok zayıflattı. Bölgedeki müttefiklerine güvence vermek amacıyla Şubat 1979'da Savunma Bakanı Brown, Mısır, Suudi Arabistan ve Ürdün'ü ziyaret ederek Amerikan yönetiminin bölgesel tehditlere karşı müttefiklerine savunma desteği vereceğinin altını çizdi. ABD Milli Güvenlik Konseyi genel sekreteri Fritz Ermarth, bölge ülkelerinin geleceğinin “belirsiz ve tehditkâr” hale geldiğini savunmaktaydı. Ermarth, bu ülkelerin ABD politikaları konusunda bir güvensizlik hissi içinde olduklarına dikkat çekerek ABD'nin bölge müttefiklerini de kapsayacak yeni bir güvenlik çerçevesinin oluşturmasını öneriyordu.¹⁰¹

SSCB'nin bölgede giderek daha aktif bir politika izlemesine karşı Carter yönetimi bazı adımlar atarak yanıt verdi. Bunun ilk aşaması olarak Amerikan yönetimi SSCB'nin Afganistan politikasına karşı direnç hareketına destek vermeyi karara aldı. 6 Nisan 1979'da Brzezinski başkanlığında Özel Koordinasyon Kurulu CIA'ye, Afganistan'da ABD tarafından desteklenen isyancılar için dolaylı mali yardımdan silah desteğine kadar uzanan kapsamlı bir plan geliştirmek için talimat verdi. Üç ay sonra Başkan Carter, Afgan mücahitlere nakit para ve askeri olmayan malzemelerle yardım edilmesini onayladı. Carter ve Reagan yönetimi, on yıl boyunca, Sovyet yanlısı Cumhurbaşkanı Babrak Karmal taraftarlarına, onun gibi düşünen halefi Muhammed Necibullah'a ve 100.000 kişilik bir Sovyet ordusuna karşı savaşmak için Müslüman direnişine yaklaşık 3 milyar dolar değerinde yardımda bulundu.¹⁰²

Başkan Carter 23 Ocak 1980 yılında yaptığı açıklamada Körfez'in ABD için önemine değinerek, bölgedeki SSCB tehdidinde dikkat çekti. Konuşmasında SSCB'nin Afganistan'ı işgali ile Sovyet askerlerinin Hürmüz Boğazına yaklaştığına ifade eden Carter, Moskova yönetiminin Ortadoğu petrolünün serbest dolaşımı için ciddi bir tehdit oluşturan stratejik bir konumu etkisi altına almaya çalıştığına da yer verdi.¹⁰³ Başkan Carter, tarihe “Carter Doktrini” diye geçen Körfez'e yönelik yeni güvenlik politikasının da sinyalini bu sözlerle vermiş oldu:

¹⁰¹ Henrik Bliddal, “Reforming Military Command Arrangements: The Case of the Rapid Deployment Joint Task Force”, **The Letort Papers**, Cumberland, Mart 2011, s. 20-21.

¹⁰² Little, s.152.

¹⁰³ Michael T. Klare, “Petroleum anxiety and the militarization of energy security”, Daniel Moran ve James Russell (Ed.), **Energy Security and Global Politics: The Militarization of Resource Management** içinde (39-62), Abingdon: Routledge, 2009, s.47-48.

“Konumumuzun kesinlikle açık ve net olmasına izin verin: Herhangi bir dış güç tarafından Körfez bölgesinin kontrolünü ele geçirme girişimi, ABD’nin hayati çıkarları için bir saldırı olarak görülüyor ve bu tür bir saldırı, askeri güç de dâhil olmak üzere gereken bütün yollarla geri püskürtülecektir”¹⁰⁴

Bu açıklama ile Başkan Carter, Körfez’deki Amerikan çıkarlarını korumak adına yeni bir stratejinin resmi olarak uygulanacağını ilan etti. Bu strateji her şeyden önce Körfez’de Sovyet tehdidine karşı alınan bir önlemdi. Tam adı İngilizcede “Rapid Deployment Joint Task Force” (RDJTF) olan yeni strateji (Türkçe karşılığı: Hızlı Konuşlandırma Ortak Görev Gücü) ile Amerikan yönetimi, hayati çıkar dediği Körfez bölgesini Sovyet tehdidinden savunmak adına askeri güç de dâhil bütün seçenekleri kullanacağını da göstermiş oldu. Bu yeni stratejinin altyapısı “Rapid Deployment Force” (RDF) olarak bilinmektedir ve 1979 yılında planlanmaya başlanmıştır. Fakat bölgeye yönelik uygulanacak politika çerçevesinde sevkedilecek askeri birliklerin tam olarak hangi kuruma bağlanacağı ve işleme mekanizmi konusunda uzun süre tartışmalar yaşandı. Bu tartışmalar özellikle, Brzezinski ile Savunma Bakanı Harold Brown arasında geçmekteydi. Körfez’e yönelik yeni güvenlik politikasının başlıca olarak 3 hedefi vardı. Bunlardan ilki, Birleşik Devletler’in ve müttefiklerinin petrole erişimini sağlamak, ikincisi İsrail’in güvenliğini garanti altına almak, üçüncüsü ise bölgede Sovyet etkisini azaltmaktı.

18 Şubat 1980 yılında Brown, tartışmalı bir şekilde yeni terfi alan Korgeneral Paul Kelly komutasında Hızlı Konuşlandırma Ortak Görev Gücü karargahının açılması ve 1 Mart’tan itibaren faaliyete geçmesi yönünde emir verdi. General Kelley’nin karargahı, RDJTF gerçekte sahaya inerek bir operasyon yürütmedikçe Florida’daki MacDill Hava Üssünde Readiness Command’ın (USREDCOM) başında bulunan General Volney Warner’in komutasında kalacaktı. RDJTF sahaya indiğinde Kelley, Müşterek Kurmay Başkanları vasıtasıyla Ulusal Komuta Makamı’nın (National Command Authority) doğrudan komutasına girecekti. Çok geçmedi ki, Kelly ve Warner arasında nihayetinde RDJTF’nin kimin kontrolüne verileceği yönünde tartışmalar gündeme geldi. Bu da, aslında ABD’nin hem askeri hem de siyasi kanatında Körfeze yönelik yeni stratejisinde anlaşmazlıkların bir türlü son bulamadığını göstermekteydi. RDJTF için komuta

¹⁰⁴ John M. Deutch, *The Crisis in Energy Policy*, Massachusetts: Harvard University Press, 2011, s.165.

düzenlemelerinin belirsiz formülasyonu göz önünde bulundurulduğunda her iki general de komutanın kendilerinde olması için ciddi bir rekabete girmek için fırsat buldular. İlerleyen süreçte Warner, Savunma Bakanını ortaya çıkan komuta zincirinin belirsizliğinden dolayı protesto etti.¹⁰⁵ Ayrıca bir çok Amerikalı yetkili RDJTF'nin ya tamamen ayrı bir emir komuta zincirinden oluşmasını ya da USREDCOM'a birleştirilmesini önermekteydi.

Mart 1980 tarihinde ABD Savunma Bakanı Yardımcısı Graham Claytor, 10 bin kişilik Deniz Piyade Amfibi Tugayı ve birkaç savaş uçağı filosu için yeterli teçhizat ve malzameyle donatılmış yedi adet kargo gemisinin Hint Okyanusuna gönderileceğini ifade etti. Bu dönemde Amerikan yönetimi SSCB ordusunun Kuzeybatı İran'a komşu Transkafkasya'da askeri tatbikatlar ve diğer alışılmadık faaliyetleri hakkında istihbarat almıştı. Buna karşı Amerikan yönetimi dış politikadaki çalışmalarına hız vererek bölge ülkeleri ile üs tesisleri konusunda müzakereler başlattı. 1980 yılının ortalarına kadar Kenya, Somali ve Umman ile anlaşmaya varıldı, Mısır ile resmi bir sözleşme imzalanmasa da Mısır yönetimi işbirliği sözünü verdi. Bu anlaşmalarla bazı yerel tesislerin ABD tarafından kullanımına izin veriliyordu. Bu tesisler, Amerikan kuvvetleri için donanma limanları, uçak pisti, konaklama noktaları ve arz depoları sağlamaktaydı. Aslında bu anlaşmalar ABD'ye sınırlı kazanımlar sunmaktaydı ve buna karşılık Washington yönetimi, önemli askeri ve ekonomik yardım vaadinde bulunmuştu. RDJTF'nin kullanacağı üslerin bulunduğu noktalar bu şekildeydi; 1) Kenya'da Mombasa şehrinde havaalanı ve liman tesislerini, bunun yanı sıra başkent Nairobi ve Nanyuki bölgesinde de havaalanları tesislerini; 2) Aden'in karşı tarafında bulunan limanlara ve havaalanlarına sahip, Somali'nin başkenti Mogadişu şehrinde ve Berbera bölgesindeki tesisleri ; 3) Mısır'da Ras Banas'da liman ve havaalanı, aynı zamanda Etzion bölgesinde bir havaalanı tesisini; 4) Körfez'in girişinde, Umman'da ise Haşab ve Sib adalarında liman ve havaalanı tesislerini kullanabilecekti. Bunun yanı sıra ABD'nin Umman'ın Selale, Zumreit ve Masira şehirlerinde de havaalanlarına erişimi mevcuttu. Son olaraksa, ABD Hint Okyanusunda San Diego adasında bulunan stratejik üssünde askeri varlığını devam ettiriyordu.¹⁰⁶

¹⁰⁵Bliddal, s.41.

¹⁰⁶Miglietta, s.260.

Bu üç sözleşmeden en önemlisi Hürmüz Boğazına yakınlığı nedeniyle Umman ile yapılan sözleşmeydi. Buna karşılık Umman'a 100 milyon dolarlık askeri yardım edildi. Ancak sözleşme ABD üzerinde önemli sınırlamalar getiriyordu. Örneğin, 1981 sonlarında, "Bright Star" olarak adlandırılan bir RDJTF tatbikatında Omanlı yetkililer, orada konuşlandırılan RDJTF birimlerine ciddi kısıtlamalar getirdi. ABD Deniz Piyadeleri Çıkarma Kuvvetlerinin Arap Denizi kıyısının sadece dört miline nüfuz etmesine ve en fazla 30 saat boyunca Umman bölgesinde kalmasına izin verildi. Bölgede ABD'nin sorun yaşadığı diğer ülke ise Kenya oldu. Kenya'nın ABD'ye kullanıma verdiği liman tesislerinin ve belirli hava alanlarının karşılığında ABD yönetimi Kenya'ya 44 milyon dolarlık askeri yardım ve aynı zamanda gemi sevkiyatı sağladı. Fakat Temmuz 1980 yılında 1.800 Amerikan askerinin bölgede küçük bir askeri tatbikata başlamak isteğini Kenya tarafı reddetti. ABD, aynı zamanda anlaşmadan dolayı Somali hükûmetine 40 milyon dolar değerinde askeri yardım sözü vermişti. Mısır'da Sedat hükûmetinin Amerikan askerleri için kısıtlı kullanma hakkı tanıdığı Ras Banas'daki tesislerinin geliştirilmesi için ABD'nin en az 200 milyon dolar harcama yapması gerekmekteydi. ABD bölgeye yerleşse de bu, ciddi harcamalara mâl oldu. yaptı.¹⁰⁷

ABD bölge ülkeleri ile yapılan anlaşmalar sonucu askeri tatbikatlarına başladı. Şüphesiz Arabistan yarımadasına yakın bölgelerde yapılan bu tatbikatlar SSCB'ye bir nevi uyarı niteliğini taşıyordu. ABD'nin bölgede askeri tatbikatları ilk zamanlar felaketlerle sonuçlanmaktaydı. Hızlı Konuşlandırma Birliğinin bölgedeki ilk büyük testi olarak bilinen ABD-Mısır Hava Kuvvetlerinin yapmış olduğu Kasım 1980 tatbikatları 13 Amerikalının hayatına son veren C-141 nakliye jetinin kazasıyla trajik bir başlangıç yapmış oldu.¹⁰⁸ Aynı yıl bölgenin diğer ucunda, Pentagon tarafından kiralanan yedi yük gemisi, Hint Okyanusunda Diego Garcia'daki Amerikan üssüne M-60 tankları, 155 milimetrelik obüsler ve 12,000 amfibi deniz tugayı için malzeme ve mühimmatlar tedarik etmeye başladı. Bunun yanı sıra ABD 7. Amfibi Deniz Tugayı savaşa hazır ilan edildi. Florida Elgin Hava Üssünde, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana en büyük havadan manevra olan , Fort Bragg'da konuşlandırılan 18. Hava Kuvvetlerinden 2400

¹⁰⁷ David Isenberg, "The Rapid Deployment Force: The Few, the Futile, the Expendable", **Cato Institute Policy Analysis**, Washington, 1984, s.5.

¹⁰⁸ Toni Donina, "Crash of Big Cargo Plane Mars U.S.-Egyptian Effort", *The Washington Post*, 11.14.1980. https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1980/11/14/crash-of-big-cargo-plane-mars-us-egyptian-effort/bb33fd8d-1b7a-443c-9844-69fa8e0b4d8f/?utm_term=.0c331245010c (24 Nisan 2017).

paraşütçü deneme testlerine tabi tutuldu. Geniş çaplı askeri tatbikatların yapılmasının diğer nedeni ABD de yaklaşan başkanlık seçimleriydi. Bir çok siyaset uzmanına göre, SSCB'nin genişleme politikası karşısında ciddi bir adım atmamakla eleştirilen Carter, yeniden Başkan seçilmesi için ABD çıkarlarının korunması adına “bir şeyler yaptı” algısını Amerikan halkında yaratmayı planlıyordu.¹⁰⁹

ABD'nin Körfez'e yakın bölgelere askeri sevkiyat yapması yalnız Sovyet tehdidinden kaynaklanmamaktaydı. Başkan Carter aynı zamanda İran-İrak savaşından dolayı Körfez tanker yollarının tehlikeye girmesinden endişe ediyordu ve buradan da kaynaklanan her hangi bir tehdide bölgede konuşlandığı askeri güçle cevap vereceklerinin altını çiziyordu. Başkan Carter yönetimi, Körfez'e yönelik tehditlere karşı Bahreyn ve Kuveyt'le de askeri işbirliğini artırmaya gayret gösterdi. Fakat atılan bu adımlara rağmen, Başkan Carter döneminde Afganistan'ın SSCB tarafından işgali, Amerikalı diplomatların Tahran'da rehin alınması gibi dış politikada yaşanan bazı olumsuzluklar, Carter'in ikinci kez Başkan seçilme önünde ciddi bir engeldi. Ayrıca yüksek enflasyon, işsizlik, benzin sıkıntısı gibi bir çok ülke içi sorunlar da Carter'in elini seçimlerde iyice zayıflattı. 1980 yılında yapılan başkanlık seçimlerinde Ronald Reagan açık arayla kazandı. Seçimlerde Reagan toplam oyların % 50.7'ni yani, 44 milyon oy alırken , Carter'in oyları % 41'de, bir diğer deyişle 35.5 milyon oyda kaldı ve Ocak 1981'de Reagan görevine başladı.¹¹⁰

3.2.2. Ronald Reagan Döneminde Körfez'de Amerikan Varlığı

Başkan seçildikten sonra dış politikada Reagan'ın öncelik verdiği meseleler arasında Körfez büyük öneme sahipti. Başkan Carter döneminde Körfez bölgesinde etkinliğini kaybeden Amerikan yönetimi yeni Başkan Reagan ile bölge güvenliğine yönelik bir az daha farklı strateji izledi. Caspar Weinberg'i Savunma Bakanı olarak atayan Reagan, SSCB'ye karşı sert bir tutum sergileyeceğini göstermiş oldu. Reagan, Weinberg'in “güç sayesinde barış” (Peace through Strength) düşüncesini benimsemiş ve bunu ABD'nin resmi savunma politikası haline getirmişti. Bu strateji ile ABD bölgede askeri üstünlüğünü tam olarak pekiştirmeyi, bölgedeki müttefiklerinin saygısını ve desteğini

¹⁰⁹ Joe Stork, “The Carter Doctrine and US Bases in the Middle East”, **MERIP Reports**, No. 90, Washington, 1980, s. 3.

¹¹⁰ Kenneth Walsh, “The Most Consequential Elections in History: Ronald Reagan and the Election of 1980”, *U.S. News*, 25 Eylül 2008, www.usnews.com/news/articles/2008/09/25/the-most-consequential-elections-in-history-ronald-reagan-and-the-election-of-1980 (25 Nisan 2017).

tekrar kazanmayı hedefliyordu. Weinberg bu konuda her şeyden önce askeri modernizasyon programının hayata geçirilmesi gerekliliğine vurgu yapıyordu. Başkan Reagan bu öneriyi kabul etmiş ve hatta modernizasyon programının maliyetten bağımsız olarak ve mümkün olan en kısa sürede ilerlemesi gerektiğini ifade ediyordu. Uluslararası politikayı inceleyen Reagan yönetimi, Moskova yönetiminin Angola, Afganistan, Küba, Nikaragua, Etiyopya'ya açıldığını ifade ederek ABD'nin mümkün olduğunca en kısa bir sürede gücünü yeniden kazanması gerektiğinin altını çiziyordu.

3.2.2.1. Reagan'ın SSCB Tehdidine Karşı Körfez Güvenlik Politikası

RDJTF'nin kapasitesinin artırılması için süren çalışmalar 1981 ve 1982 yılında da devam etti. 1982'de RDJTF'ye dahil olan birimler bunlardı: 82. Hava İndirme Tümeni, 101. Hava Saldırı Tümeni, 24. Mekanize Piyade Tugayı, Komando ve Özel Kuvvetler Birliği, 7. Amfibi Tugayı, 4. ve 11. Hava Kuvvetleri Taktiki Savaş uçakları filosu, Deniz Kuvvetlerinden ise üç Uçak Gemisi Görev Grubu, bir Susütü Taarruz Grubu, beş filo Denizaltı Savunma Devriye uçakları ve bir Amfibi Görev Grubu.¹¹¹

Daha önce RDJTF'nin tam olarak kime ve hangi kruma bağlı olacağı konusunda yaşanan tartışmalara son vermek de Savunma Bakanı Weinberg'in öncelikleri arasındaydı. 1981'de Weinberger, Kara Kuvvetleri Kurmay Başkanı, Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanı ve Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanından ibaret Müşterek Kurmay Başkanlarına RDJTF'nin üç yıldan beş yıla kadar veya daha kısa sürede ayrı bir birleşik komuta dönüştürülmesi için bir plan sunmaları yönünde bir talimat verdi. Sonuç itibariyle RDJTF, Ocak 1983'te USREDCOM'dan çıkarılmış ve doğrudan ABD Savunma Bakanlığına bağlı birleşik bir komut olan ABD Merkez Komutanlığına (USCENTCOM) dönüştürülmüştür.¹¹² Burada da başlıca tehdit olarak Sovyetler Birliği algılanmaktaydı.

Bu yeni yapı ileriki yıllarda ABD'nin hem Afrika, hem de Güneybatı Asya'da yapacağı askeri operasyonların temelini oluşturmuş ve bölgeye yönelik Amerikan politikalarının uygulanmasında büyük öneme sahip olmuştur. 1991 yılında Irak'ta "Çöl Fırtınası Operasyonu" (Desert Storm), 1992-1993 yıllarında Somali'de yapılan "Huzur

¹¹¹ Paul Davis, "Observation on the Rapid Deployment Joint Task Force: Origins, Direction, and Mission", **The Rand Paper Series**, Santa Monica/California, Haziran 1982, s.3.

¹¹² Thomas L. McNaugher, **Arms and Oil: U.S. Military Strategy and the Persian Gulf**, Washington: The Brookings Institution Publishing, 1985, s.14.

Operasyonu” (Provide Relief), Afganistan’da 2001 yılından başlayan “Kalıcı Özgürlük Operasyonu” (Operation Enduring Freedom), 2003 yılında Irak’ta başlatılan “Irak’a Özgürlük Operasyonu”(Operation Iraqi Freedom) gibi ABD’nin çıkar operasyonları için sorumluluklar USCENTCOM tarafından planlanarak uygulamaya konulmuştur.¹¹³

Her şeyden önce Reagan yönetimi, Carter tarafından başlatılan güvenlik çerçevesini sağlamlaştırmaya çalışmaktaydı. CENTCOM’un uygulamaya konulması sonucu ABD’nin müttefik olarak gördüğü ülkelere desteği artırıldı. İran’ın kaybedilmesi ve başkanlık görevine gelmezden 4 ay önce başlayan İran-İrak savaşı, Reagan yönetimini başta Suudi Arabistan olmakla Körfez’deki diğer müttefikleri ile olan bağlarını daha da güçlendirmeye itti. Reagan Körfez’de en önemli müttefiki olan Suudi Arabistan’ın bir İran’a dönüşmemesine büyük özen gösteriyordu. Özellikle, İran-İrak savaşının patlak vermesinden sonra Körfez’in diğer ülkelerinin askeri kapasitelerinin bu iki ülkenin gerisinde olmasından dolayı Reagan yönetimi, müttefiklerinin güvenliğine her zamankinden daha büyük önem vermekteydi. Zira bu ülkeler, hem Sovyet tehdidi hem de İran-İrak savaşının daha geniş alana sıçrama tehdidi ile karşı karşıya kalmışlardı.

Reagan yönetimi Suudi Arabistan Hava Kuvvetlerinin kapasitesinin artırılması yönünde büyük destek verdi. Bölgesel çıkarların yanı sıra Reagan’ın Suudi ailesi ile de olan olumlu kişisel ilişkileri Amerikan desteğinde önemli paya sahipti. 1981’de Suudi Arabistan’ın hava savunmasını geliştirmek amacıyla dört adet E-3A AWACS uçağı talebi üzerine, kongre muhalefetine üstesinden gelmek için Reagan yönetimi gayretle çalıştı. Ayrıca bu dönem silah satışından ABD’nin elde edeceği kâr da göz ardı edilmemelidir. Suudi Arabistan’ın ABD’den satın almak istediği AWACS uçakları dahil askeri teçhizatın fiyatı yaklaşık 8,5 milyar dolardeğerindeydi.¹¹⁴ Reagan yönetimi aynı yıl Suudi Arabistan’a 400 uçaksavar roket ve 200 adet omuzdan atılan Stinger füzeleri sattı. Körfez sularında Mayıs 1984’te İran-İrak arasında tanker savaşlarının başlaması ile de Başkan Reagan, Kral Fahd’ı arayarak Körfezde petrol tankerlerini korumak için ABD güçlerinin hazır olduğunu ilettili.¹¹⁵ Birleşik Devletler’in Suudi Arabistan’a AWACS uçaklarını satmasıyla Suudi yönetimi kendi güvenliğini sağlamak

¹¹³ Steven A. Williamson, **MacDill Air Force Base**, Charleston: Arcadia Publishing, 2011, s.124.

¹¹⁴ Charles Mohr, “Saudi Awacs Deal Passes \$8 Billion”, *The New York Times*, 22 Ağustos 1981, <http://www.nytimes.com/1981/08/22/world/saudi-awacs-deal-passes-8-billion.html> (27Nisan 2017).

¹¹⁵ Lori Lyn Bogle, **The Cold War: National security policy planning from Truman to Reagan and from Stalin to Gorbachev**, Vol:2, New York: Routledge, 2001, s.293.

adına bu sistemi “denemekten” çekinmemiştir. Suudi hava sahasını ihlal eden İran’a ait iki adet F4 savaş uçağı Suudi Arabistan Hava Kuvvetlerince Körfez üzerinde vurulmuştu.¹¹⁶

Reagan yönetimi, Körfez’de önemli konuma sahip Umman’la da ilişkilerini daha ileri seviyeye taşıma gayreti içindeydi. Umman’a bağlı Masira adasında ABD yönetimi, 143 milyon dolar harcayarak adadaki uçak pistinin uzunluğunu 12. 000 metreye kadar çıkarmış, genişliğini ise aynı anda 5 uçağın rahat bir biçimde hareket edebileceğı bir hâle getirmişti. Genel olarak, Körfez Monarşileri ABD desteğı olmaksızın Irak ve İran’dan kaynaklanan tehditlerle baş edemeyeceklerini bildikleri için ABD’ye büyük ihtiyaç duymaktaydılar. Bunun yanı sıra KİK çerçevesinde kendi aralarında işbirliğinin artırılması gerektiğinin de fakındaydılar.

SSCB’yi bölgede durdurmak amacıyla Reagan yönetimi sadece Körfez ülkeleri ile değil, müttefik olarak gördüğü diğer Ortadoğı ülkeleri ile de görüşmelere başladı. Bu ülkelerden Türkiye ve Pakistan daha çok caydırıcı güce sahip ülkelerdi. Kasım 1982’de ABD ve Türkiye, sadece birtakım Türk havaalanlarının modernleştirilmesi konusunda değil, aynı zamanda Muş ve Batman’da da lojistik amaçlı kullanılacak olan iki yeni havaalanı inşa edilmesini de içeren anlaşma imzaladı. Uzun menzilli bombardıman uçakları ve kargo uçakları için yeterli uzunluk ve genişliğe sahip olan bu havaalanları, USCENTCOM’u Basra Körfezi’nin kuzeyinden 700 mil uzaklığa koyma kapasitesine sahip olacaktı. Bu aynı zamanda, SSCB’nin Körfez’e inme çabaları karşısında büyük caydırıcılığa sahipti. Körfez’e yakın bölgede yerleşen Pakistan’a da Reagan yönetimi askeri desteğini artırdı. SSCB’nin Afganistan işgali sonrasında Amerikan desteğinin Afgan mücahitlere iletilmesinde Pakistan’ın başlıca aktör olması, onun ABD yönetiminden daha büyük ekonomik ve askeri destek almasına neden oldu. Reagan yönetimi Pakistan’a 40 adet F-15 avcı uçaklarının satışını da kapsayan yaklaşık 3.2 milyar dolar değerinde beş yıllık ekonomik ve askeri yardım sözünü verdi.¹¹⁷

Reagan yönetiminin Carter yönetimine göre müttefiklerine destek verme ve SSCB’ye karşı caydırıcı adımlar atma konusunda daha kararlı olduğunu görüyoruz. Reagan,

¹¹⁶ “Saudi F15 Fighters Down 2 Iranian Jets Over Persian Gulf”, *The Washington Post*, 6 Haziran 1984, <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1984/06/06/saudi-f15-fighters-down-2-iranian-jets-over-persian-gulf/dfb341e4-384d-4cd1-a0ac-dd5d2152518b/> (28Nisan 2017).

¹¹⁷ Bogle, s.295.

Carter Doktrinini daha işlek hale getirerek kapasite artırımına gitmiştir. Başkan Reagan'ın Körfez'e yönelik öncelikleri arasında iki mesele ön plana çıkmaktadır. Bunlardan birincisi Riyad yönetimine büyük destek vererek her türlü tehdide karşı onun yanında olacağını ifade etmesiydi. Diğer önemli mesele, Reagan yönetiminin, Humeyni rejiminin Körfez'de nakliye işlemlerini durdurmaya yönelik tehditkar açıklamaları karşısında ABD Silahlı Kuvvetlerinin Hürmüz Boğazını açık tutmaya yönelik hazır olmaları talimatıydı.¹¹⁸

3.2.2.2. İran - Irak Savaşı ve ABD'nin Tutumu

20. Yüzyılın en uzun süren konvansiyonel savaşı olarak tarihe geçen İran-İrak savaşı 22 Eylül 1980 tarihinde Irak ordusunun saldırıya geçmesiyle başladı. İki ülke arasında sınır çatışmaları Haziran 1979 yılında başlasa da bu çatışmalar 1980 yılında kanlı savaşa dönüşmüştür. Saddam rejiminin savaşa başlamasının bir kaç önemli nedeni vardı. Her şeyden önce Irak yönetimi, Humeyni'nin İslam Devrimini ihraç politikasının Irak üzerindeki etkisini sınırlamak niyetindeydi. Bunun yanı sıra Irak için büyük öneme sahip Şatt-ül Arap üzerindeki denetimi ele geçirmeyi planlayan Saddam rejimi, İran sınırları içerisindeki Huzistan (Ahvaz) Araplarının da özgürlüklerini kazanmalarını istiyordu. Irak içinde ciddi muhalifetle karşı karşıya kalan Saddam Hüseyin, İran ile savaşı başlatarak ülke içi ulusal birliği sağlayacağını düşünüyordu.¹¹⁹ Savaşa başlayan taraf olan Irak yönetimi, 1988 yılında savaşın bitmesiyle 90 milyar dolar civarında borç bataklığına saplanırken İran yönetimi bu yıkıcı savaşa 85 milyar dolar para harcadı.¹²⁰ İran-İrak savaşı en az yarım milyon insanın hayatını kayb etmesine neden oldu.¹²¹

İran-İrak savaşının başladığı bir dönemde ABD Başkanı Carter, rehine krizinden dolayı ülkesinde ciddi eleştirilerle karşı karşıya kalmaktaydı. Savaşın başından itibaren ABD yönetiminin bu savaşta hiç bir tarafın galip ayrılmamasının yani, bölgede güç dengesinin devam etmesi politikasını izlemiştir. Rehine krizine rağmen Carter yönetimi İran'da ciddi bir istikrarsızlığın ortaya çıkmamasından yanaydı. Irak'ın özellikle, çoğunluğu Arap olan Huzistan bölgesini işgal etmesi ve İran'ın bölünme ihtimalinin her

¹¹⁸ Harold H. Saunders, "The Iran-Iraq War: Implications For US Policy", Thomas Naff (Ed.), **Gulf Security and The Iran-Iraq War** içinde (59-81), Washington: The National Defense University Press, 1985, s.65.

¹¹⁹ Tayyar Arı, **Irak, İran, ABD ve Petrol**, 2. Basım, İstanbul: Melisa Matbaacılık, 2007, s.404.

¹²⁰ Dilip Hiro, **The Longest War: The Iran-Iraq Military Conflict**, New York: Routledge, 1991, s.4.

¹²¹ Dan Smith, **The State of The Middle East: An Atlas of Conflict and Resolution**, 2. Basım, Brighton: Myriand Editions, 2008, s.85.

şeyden önce SSCB'nin işine yarayacağını Carter yönetimi iyi bilmekteydi. Bundan dolayı Ekim 1980'de ABD Dışişleri Bakanı Edmund Muskle, İran'ın tamamen Irak tarafından işgaline tarafsız kalmayacaklarını dile getirmiştir. Ayrıca Carter'in İran'ın Körfez'deki güç dengesi açısından önemli olduğunu ifade etmesi de ABD'nin bölgede bir tek güçlü devlet istemediğinin ve dolayısıyla güç dengesi politikasını savunduğunun en önemli göstergesiydi.¹²²

Ronald Reagan'ın Ocak 1981'de Başkan seçilmesi ile de Carter döneminde Körfez'e yönelik uygulanan denge politikası devam ettirildi. Mart 1982'de ABD istihbaratı, Irak'ın çöküşün eşiğinde olduğunu, İran köktendinci rejiminin Körfez'e ve büyük petrol rezervlerine egemen olacağı yönünde hem Washington yönetiminin hem de bölge ülkelerinin endişeleri olduğuna dikkat çekmekteydi.¹²³ İran'ın mezhepsel açıdan bir Şii kimliğine sahip olması ve Irak nüfusunun çoğunluğunu Şii olması, İran'ın savaştan galip çıkması halinde Irak'ta Şiiilerin iktidara geçerek ikinci bir İran olmasına yol açabileceğini hesaba katan Reagan yönetimi, Saddam'a destek vererek dengeyi korumaya çalışmıştır. 1982'den itibaren Irak yönetimine hem ABD, hem de Suudi Arabistan ve Kuveyt başta olmakla birçok Arap ülkesi silah ve para desteği sağladı. Diğer taraftan Amerikan yönetimi, 14 Aralık 1983'de İran'a silah satışı yasağı getirdi. ABD, silah ticaretiyle bağı olan tüm devletleri, İran-Irak savaşı için müzakereli bir sona erdirmek için İran'a silah aktarmayı durdurmaya çağırdı.¹²⁴ Savaşın şiddetlendiği ve İran ordusunun toparlanarak ilerlediği bir dönemde bu kararın alınması İran'a önemli bir darbeydi. ABD'li yetkililer Saddam rejimini hem Şii aşırıcılığına karşı hem de Ortadoğu'nun ABD yanlısı Kuveyt, Suudi Arabistan ve Ürdün gibi devletlerdeki rejimlerin düşüşüne karşı bir siper olarak görmekteydiler. Savaş sırasında Irak'a yapılan ABD istihbaratının ve lojistik desteğinin de büyük önemi vardı. Irak ordusu İran'a karşı kimyasal silahlar kullanmaktaydı ve Saddam rejimi bu silahları Batılı devletlerden satın almıştı. Hem Ronald Reagan döneminde, hem de halefi George H. W. Bush döneminde

¹²² Arı, s. 419.

¹²³ Seymour Hersh, U.S. "Secretly Gave Aid to Iraq Early in Its War Against Iran", *The New York Times*, 26 Ocak 1992, <http://www.nytimes.com/1992/01/26/world/us-secretly-gave-aid-to-iraq-early-in-its-war-against-iran.html?pagewanted=all> (1 Mayıs 2017).

¹²⁴ Stuart Schaar, "Irangate: The Middle Eastern Connection", Hooshang Amirahmadi (Ed.), **The United States and the Middle East: A Search for New Perspectives** içerisinde (177-211), Albany: State University of New York Press, 1993, s.188.

Irak'a, zehirli kimyasallar ve ölümcül biyolojik virüsleri içeren birçok kimyasal silahlar satıldı.¹²⁵

1984 yılında yapılan başkanlık seçimlerini yeniden kazanarak ikinci kez Başkan seçilen Ronald Reagan, İran'a yapılan silah satışı ile de adından uzun süre söz ettirdi. ABD'nin İran'a silah satışının arkasında duran asıl neden yaşadığı rehine krizi idi. İsrail ordusunun 1982'de Lübnan'a müdahalesine cevap olarak Humeyni rejimi de Lübnan'da Şii gruplara destek vererek Hizbullah'ın ortaya çıkışına zemin hazırladı. İran destekli Şii gruplar kısa sürede Lübnan'da Amerikalılara yönelik intihar saldırılarını başlattı. Aynı zamanda ülkedeki Amerikalıların kaçırılmasına imza atan Hizbullah'a baskı yapmak amacıyla ABD yönetimi İran ile pazarlık yapmaya mecbur kaldı. Mayıs 1985'de ABD istihbarat raporu İran ile ilişkilerin yumuşatılması yönünde bir öneri sundu. Dışişleri Bakanı George Shultz ve Savunma Bakanı Caspar Weinberger bu öneriye katılmasa da CIA Başkanı Casey ve Ulusal Güvenlik Danışmanı McFarlane bu önerini destekledi. Devrimin önemli isimlerinden olan Haşimi Rafsancani'nin de İran'ın ABD silahlarını satın alabileceğini söylemesi Irak ile süren yıkıcı savaştan kaynaklanmaktaydı.¹²⁶ İran tarafı Hizbullah'a baskı yaparak Amerikalı rehinelere serbest bırakılmasını sağlayacak, karşılığında ABD'den silah satın alabilecekti. Ağustos 1985 yılında Başkan Reagan bu planı onayladı ve silahlar İsrail aracılığıyla İran'a sevk edildi.¹²⁷

Hiç şüphesiz İran-Irak savaşın önemli bir parçasını çatışmaların Körfez'e sıçramasıyla tanker savaşları oluşturmaktaydı. Tanker savaşları, birçok ülkenin petrol nakliyesini tehdit ettiğinden küresel güçlerin dikkatini üzerine çekmiştir. Aslında tanker savaşları İran ve Irak arasında ekonomik yıpratma ve siyasi yıldırma kampanyasıydı. Körfez'de tanker savaşları 1981 yılında Irak'ın saldırısıyla başlamış ve 1984 yılına kadar bu saldırılar neredeyse tektarafli olmuştur. Fakat 1984 yılında Irak, saldırılarına daha da artırmış, özellikle Körfez'in güneyinde Hark adasındaki petrol yükleme merkezine hizmet eden gemilere saldırarak coğrafi kapsamını genişletmiştir. Bu dönemden itibaren

¹²⁵ Michael Dobbs, "U.S. Had Key Role in Iraq Buildup", *The Washington Post*, 30 Aralık 2002, <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2002/12/30/us-had-key-role-in-iraq-buildup/133cec74-3816-4652-9bd8-7d118699d6f8/> (1 Mayıs 2017).

¹²⁶ David Menashri, "Iran: Doctrine and Reality", Efraim Karsh (Ed.), **The Iran-Iraq War: Impact and Implications** içinde (42-58), New York: Palgrave Macmillan, 1989, s.54.

¹²⁷ Lisa Klobuchars, **The Iran-Contra Affair: Political Scandal Uncovered**, Minneapolis: Compass Point Books, 2008, ss.58-59.

İran tarafının da saldırılara başlamasıyla tanker savaşı iki yönlü bir eylem haline geldi. Eylül 1980'den 1984 yılının Şubat ayına kadar Irak tarafının tanker ve gemilere yönelik gerçekleştirdiği 23 saldırıya İran 5 saldırı ile karşılık verdi. Fakat 1984'de İran tarafı da Körfez'de tankerlere yönelik saldırıları yoğunlaştırdı. Sadece 1984 yılında Körfez'de ticareti hedef alan tanker ve gemilere yapılan Irak güçlerinin saldırısı 37 iken, İran saldırıları 17'ye yükseldi.¹²⁸

İran, Irak'ın mali destekçilerine, özellikle Suudi Arabistan ve Kuveyt'e giden gemilere saldırarak yanıt vermeye başladı. Bu dönemde Körfez'de ABD'nin müttefik olarak gördüğü Arap ülkelerine yönelik tehdide karşı Amerikan yönetimi, merkezi Suudi Arabistan'da bulunan KİK ülkelerinden oluşan Yarımada Kalkanı Gücü'nün askeri kapasitesini güçlendirerek yanıt verdi. Aynı zamanda Suudi Arabistan, Körfez'in kuzey kısmındaki açık deniz petrol tesisleri üzerinde "Fahd Hattı" olarak bilinen bir hava savunma bölgesi kurdu. Daha önce de değindiğimiz Suudi Arabistan'ın hava sahasını Haziran 1984'de ihlal eden iki İran uçağının düşürülmesi bu savunma hattının kurulmasından sonra oldu. Tahran yönetiminin 1983 yılında İran gemilerine yönelik saldırılardan dolayı Körfezi kapatacaklarını ve dünyanın hiç bir ülkesinin Körfez petrolünü kullanamayacağı tehdidi ABD yönetiminin bölgede önlem almasına iten başlıca nedenlerdendi. Körfez'deki çıkarları gözardı etmeyen Amerikan yönetimi, Ekim 1983'de iki bin mürettebatı ile beraber 3 savaş gemisini Körfez'in kapatılması tehdidine karşı Hint Okyanusunda konuşlandırdı.¹²⁹ Diğer taraftan İran güçleri Körfez sularında Irak'a giden yük gemilerini silah ve savaş malzemeleri götürebilecekleri endişesi ile kontrol etmeye başladı.

Eylül 1986'dan itibaren, Körfez'de İran hava saldırıları Kuveyt gemilerine ve Kuveyt limanlarına yön alan tankerlere odaklandı. Bunun başlıca nedeni Kuveyt'in savaşta Irak'a ciddi mali destekte bulunmasıydı. Bir sonraki otuz bir saldırının yirmi sekizi Kuveyt tankerlerine veya Kuveyt'e giden tankerlere yönelikti.¹³⁰ İran Hava Kuvvetlerinin Kuveyt'i hedef almasına karşı Kuveyt yönetiminin bölge dışı ülkelere yardım talep etti. Kuveyt yönetimi tankerlerin güvenliği için hem SSCB'ye hem de ABD'ye yönelerek Kuveyt tankerlerinde o ülkelerin bayraklarının dalgalandırılması

¹²⁸ Efraim Karsh, **The Iran-Iraq War**, New York: Rosen Publishing, 2002, s.48.

¹²⁹ Rob Johnson, **The Iran-Iraq War**, New York: Palgrave MacMillan, 2011, s.145.

¹³⁰ David Crist, "Gulf of Conflict: A History of U.S.-Iranian Confrontation at Sea", **The Washington Institute for Near East Policy**, Washington, 2009, s.2.

talebinde bulundu.¹³¹ Körfez’de SSCB’nin güç kazanmasını istemeyen Reagan yönetimi, Mart 1987’de 11 Kuveyt petrol tankerinin ABD bayrağı altında yüzmesine izin verdi. Aynı zamanda tankerlere ABD savaş gemileri eşlik edecekti. ABD savaş gemilerinin Körfez’e girmesi ile çok sayıda mayının İran güçleri tarafından Körfez’e yerleştirildiği ortaya çıkmış oldu.¹³² İran’ın Körfez’e mayın döşemesine karşı ABD, bölgede mayın temizleme faaliyetlerine başladı. Amerikan yönetimi Körfez sularının mayınlardan temizlenmesi için İngiltere, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Batı Almanya’dan destek talebinde bulundu. İngiltere’nin 1980 yılından itibaren Körfez’de devriye görevi yürüten iki fırkateyni bulunmaktaydı. Fransa ise Hint Okyanusunda donanmaya sahipti. ABD’nin yardım talebine Batı Almanya istisna diğer ülkeler olumlu yanıt vererek destek gönderdiler. Körfez’de Avrupa ülkelerine ait mayın temizleme gemilerinin sayısı 30’a ulaştı.¹³³

Amerikan yönetimi İran tehdidine karşı USCENTCOM’a bağlı savaş gemilerini kullanmaktaydı. Temmuz 1987’de Kuveyt’e ait yük gemisi olan el-Rekkah ismini Bridgeton olarak değiştirdi ve ABD bayrağı altında Körfez’de yüzmeye başladı. ABD’nin Körfez’de İran saldırılarına karşı, Kuveyt gemilerini koruma operasyonu tarihe “Operation Earnest Will” olarak geçti.¹³⁴ Amerikalılara göre İran Hava ve Deniz Kuvvetleri güçsüzdü ve ABD’nin refaketinde Kuveyt’e ait bir tankere kasıtlı olarak saldırı yapması pek de mümkün görünmüyordu. Ayrıca ABD, Körfez’deki gemilerin güvenliği için savaş uçaklarını da devreye soktu. Fakat İran yönetiminin Körfez’i mayınlayarak izlemiş olduğu strateji Amerikalılara ciddi zorluklar yaşattı. ABD Deniz Kuvvetleri refaketinde Körfez’de yüzen Bridgeton gemisinin mayına çarpması bunun ilk işareti oldu. Yaşanan bu olayı İran tarafı “Amerika’nın siyasi ve askeri prestijine telafi edilemez bir darbe” olarak nitelendirdi.¹³⁵

İran’ın Körfez’i mayınlama eylemleri USCENTCOM’u daha sert adımlar atmaya itti ve Körfez’de İran-ABD tansiyonunu yükseltti. Fakat İran tarafı, mayınlama operasyonlarına

¹³¹ Cameron R. Hume, **The United Nations, Iran, and Iraq: How Peacemaking Changed**, Bloomington: Indiana University Press, 1994, s.86.

¹³² Margaret Wachenfeld, “Reflagging Kuwaiti Tankers: A U.S. Response in the Persian Gulf”, **Duke Law Journal**, Vol.37, No.1, (1988), s.174.

¹³³ Steve A. Yetiv, **America and the Persian Gulf: The Third Party Dimension in World Politics**, Westport: Praeger Publishers, 1995, s.87.

¹³⁴ Nadia El-Sayed El-Shazly, **The Gulf Tanker War: Iran and Iraq's Maritime Swordplay**, New York: St. Martin’s Press, 1998, s.292.

¹³⁵ Alan Cowell, “A Kuwaiti Tanker Under U.S. Escort Hits Mine in Gulf”, *The New York Times*, 25 Temmuz 1987, <http://www.nytimes.com/1987/07/25/world/a-kuwaiti-tanker-under-us-escort-hits-mine-in-gulf.html> (6 Mayıs 2017).

devam etmenin yanı sıra Kuveyt'i tekrar hedef aldı. Başkan Reagan, İran Devrim Muhafızlarının Körfez'deki operasyonlarına İran'a ait Rostom petrol platformunu yok etmek suretiyle sınırlı bir misilleme emri verdi. Buna rağmen 14 Nisan 1988'de daha bir Amerikan gemisinin mayına çarpması, Reagan yönetimini daha iki İran petrol platformasını yok etmeye itti. 18 Nisanda ABD Deniz Kuvvetleri Körfez'de İran Deniz Kuvvetleri ile çatışmaya girmiş, sonuç olarak 6 İran savaş gemisinin vurulmasına karşı 1 ABD helikopteri İran güçlerince düşürülmüştü.¹³⁶ Savaşın sonlarına doğru, 3 Temmuz 1988'de Körfez'de ABD güçleri İran yolcu uçağını "yalnışlıkla" vurmuş ve 290 sivilin ölümüne neden olmuştur.¹³⁷ ABD bu olayı yalnışlıkla olduğunu ileri sürse de İran, bunu hiç bir zaman kabul etmeyerek kasıtlı olduğunu ifade etti. ABD'nin Kuveyt tankerlerini korumak adına Körfez'de başlatmış olduğu operasyonlar İran-Irak savaşının sona varmasıyla bitti.

3.3. Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Körfez Güvenlik Politikası

Körfez'de Soğuk Savaş, dünyanın diğer bölgelerinden daha erken bitmiştir. Bunun nedeni kısmen Körfezin Sovyet nüfuz alanından çok Amerikan nüfuz alanında olmasından kaynaklanıyordu. Moskova yönetimi Irak'la iyi ilişkilere sahipken bile bölgeye tam nüfuz edemedi. Buna kıyasla, ABD, Suudi Arabistan ve bölgedeki tüm küçük Arap ülkelerinin yanı sıra İslam Devrimine kadar İran'da da etkili olmuştur. Bu ülkeler aşırı gruplara, iç karışıklıklara ve Güney Yemen, Mısır, Suriye, Irak gibi SSCB destekli rejimlerden kaynaklanan tehditlere karşı ABD korumasına ihtiyaç duymaktaydılar. Körfez'in Arap Monarşileri, KİK'i oluşturarak bir dereceye kadar işbirliği yapmalarına rağmen hiçbir zaman dış yardım olmadan kendilerini saldırı ve tehditlerden savunamazlardı. Bunun en büyük örneği, 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgalidir. Bu işgal sonrası ABD liderliğinde Koalisyon Güçleri olaylara müdahale etmiş ve işgale son vermiştir. Bu dönemde SSCB'nin dağılma sürecini yaşaması, ABD'nin Körfez'de daha serbest hareket etmesine yol açtı. Soğuk Savaş sonrası Başkan Bill Clinton, Amerikan çıkarları için Körfez'de tehdit olarak gördüğü İran ve Irak'a karşı "Çifte Kuşatma" Politikasını (Dual Containment Policy) uygulamış ve bu devletleri

¹³⁶John Cushman, "U.S. Strikes 2 Iranian Oil Rigs and Hits 6 Warships in Battles Over Mining Sea Lanes in Gulf", 19 Nisan 1988, *The New York Times*, <http://www.nytimes.com/1988/04/19/world/us-strikes-2-iranian-oil-rigs-hits-6-warships-battles-over-mining-sea-lanes-gulf.html?pagewanted=all> (6 Mayıs 2017).

¹³⁷Max Fisher, "The Forgotten Story of Iran Air Flight 655", *The Washington Post*, 16 Ekim 2013, https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2013/10/16/the-forgotten-story-of-iran-air-flight-655/?utm_term=.91c4bc4f0d9b (6 Mayıs 2017).

“haydut devletler” (rogue states) olarak tanımlamıştır. Bu politika çerçevesinde ABD her iki ülkeye ekonomik yaptırımlar uygulayarak bölgede izlediği güç dengesi politikasından da vazgeçmiştir.

3.3.1. Irak’ın Kuveyt’i İşgali ve ABD’nin Tutumu

Saddam rejiminin İran ile 8 yıl süren yıkıcı savaştan sonra Kuveyt’i işgal etmesinin arkasında birkaç neden durmaktaydı. Bunlardan birincisi Irak’ın Kuveyt’e yönelik toprak iddialarıdır. Osmanlı döneminde Kuveyt’in Basra vilayetinin bir parçası olması Irak’ın bu iddianı öne sürmesinde önemli bir dayanak noktası olmuştur.¹³⁸ Irak’ın Kuveyt’e yönelik iddiaları 1968 yılında Baas Partisinin iktidara gelmesinden sonra daha yüksek sesle dile getirilmeye başladı. Fakat hem iç politikada yaşanan bazı sorunlar hem de 1979 yılında İran’da yaşanan Devrim ve bir yıl sonra patlak veren İran-İrak savaşı Baas rejiminin bu isteğini ertelemesine neden oldu. Ayrıca Irak yönetimi Kuveyt’e coğrafi ihtiyaçtan dolayı da önem vermekteydi. Irak, Körfez’de avantajsız bir konuma sahip iken Kuveyt daha geniş kıyıya sahipti. Ancak Irak’ın Kuveyt’e saldırısında en önemli faktörlerden biri de borç meselesiydi. İran’la süren savaş, Saddam rejimine yaklaşık olarak 90 milyar dolar dış borç bırakmıştı. Bu borcun yarısı ise Körfez ülkelerinden alınmıştı.¹³⁹ Savaş sırasında Kuveyt yönetimi Saddam rejimine yaklaşık olarak 14 milyar dolar civarında borç vermesine karşı Irak ekonomisi savaş sonrası bu parayı geri verebilecek bir durumda değildi. Irak, savaşın Arap dünyasında Fars etkisinin yükselişini engellediğini ileri sürerek Kuveyt’ten borcu silmesini istese de Kuveyt tarafı buna istekli değildi.

Saddam yönetimi Kuveyt’ten sadece borçları silme talebinde bulunmakla kalmadı aynı zamanda Kuveyt yönetimini, Irak’ın İran’la yaşamış olduğu savaşı kendi çıkarı doğrultusunda kullanmakta kınadı. Irak, Kuveyt’i OPEC kotalarını aşmak ve petrol fiyatını düşürmekle suçladı ve bunun Irak ekonomisini olumsuz etkilediğini ileri sürdü. İran ile yapılan ateşkesten 1 sene sonra Irak’ın toplam gelirinin %95’i petrol satışından elde edilmekteydi. Yani, Irak ekonomisi neredeyse tamamen petrol gelirlerine dayalı bir ekonomiydi. Diğer yandan Irak yönetimi İran’la savaş sırasında Kuveyt’in Irak’a ait Rumeyle bölgesindeki petrol kuyularını kullanmakla suçlamaktaydı. Saddam rejimi,

¹³⁸ William Thomas Allison, *The Gulf War, 1990-91*, New York: Palgrave MacMillan, 2012, s.13

¹³⁹ Jerry M. Long, *Saddam's War of Words: Politics, Religion, and the Iraqi Invasion of Kuwait*, Austin: University of Texas Press, 2004, s.10.

Kuveyt tarafını kotanı aşarak daha fazla petrol satmasının Irak ekonomisine büyük zarar verdiğini ve bunun Irak'a karşı açılmış ekonomik savaş anlamı taşıdığını dile getiriyordu. Saddam'ın diğer şikayeti petrol varilinin 12 dolara kadar gerilemesiyle Irak gelirinin 6-7 milyar dolar kayıp vermesi yönündeydi.¹⁴⁰ Bundan dolayı, dönemin Irak Dışişleri Bakanı Tarık Aziz, Temmuz 1990'da Arap Ligi Genel Sekreterine petrol fiyatlarının varil başına en az 25 dolar olması gerektiğini ve Rumeyla bölgesinden Kuveyt'in petrol pompalamayı durdurmasını talep eden bir mektup gönderdi.¹⁴¹ Irak tarafının bu iddiaları karşısında Kuveyt yönetimi taviz vermeye hazırды. Kuveyt, 500 milyon dolar yardım ve Körfez'e açılmalarını sağlamak için gerekli adaların yaklaşık 90 yıllık Irak'a kiralanmasını sağlayacağını açıkladı. Ayrıca Kuveyt, Irak'ın borçlarını silmeyeceğini bildirse de her fırsatta bu borcu derhal geri ödeme konusunda ısrar etmeyeceğinin altını çiziyordu.¹⁴² Fakat Kuveyt Emirinin bu tavizleri Saddam'ı fikrinden taşıdırmadı ve Irak ordusu Kuveyt sınırına sevk edildi. 31 Temmuz 1990'da Cidde'de Suudi Arabistan aracılığıyla yapılan Irak-Kuveyt görüşmeleri başarısızlıkla sonuçlandı.

2 Ağustos 1990 yılında yaklaşık 100.000 Irak birliği ve 700 tank yerel saat 2'de Kuveyt'e girdi. Aynı gün Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin, Kuveyt hükûmetinin Irak'tan yardım talep eden devrimciler tarafından devrildiğini iddia etti. Irak'lı bir yetkili "Irak, geçici hükûmetten gelen özgür Kuveyt talebine yanıt verdi ve onunla işbirliği yapma kararı aldı" sözlerine yer verdi.¹⁴³ Buradan da anlaşıldığı üzere Irak yönetimi bunu bir saldırı olarak değil de içerideki "devrim" bir yardım olarak göstermeye çalışmıştır. İki ülke arasındaki savaştan sonraki iki gün içinde, Kuveyt Silahlı Kuvvetlerinin çoğu ya Irak Cumhuriyet Muhafızları tarafından mağlup edildi ya da komşu Suudi Arabistan ve Bahreyn'e kaçmak zorunda kaldılar.¹⁴⁴ Emir ve kilit bakanlar güneye uzanan otoyolla Suudi Arabistan'a sığınma yolunu tuttular. İşgalden sonra "Özgür Kuveyt'in Geçici Hükûmeti" olarak bilinen bir kukla rejim kuruldu.

¹⁴⁰ Majid Khadduri ve Edmund Ghareeb, **War in the Gulf, 1990-91: The Iraq-Kuwait Conflict and its Implications**, New York: Oxford University Press, 1997, s.113.

¹⁴¹ Stephen R. Rock, **Appeasement in International Politics**, Leington: The University Press of Kentucky, 2000, s.117.

¹⁴² Musallam Ali Musallam, **The Iraqi Invasion of Kuwait: Saddam Hussein, His State and International Power Politics**, London: British Academic Press, 1996, s.4.

¹⁴³ Michael Gordon, "Iraq Army Invades Capital of Kuwait in Fierce Fighting", *The New York Times*, 2 Ağustos 1990, <http://www.nytimes.com/1990/08/02/world/iraq-army-invades-capital-of-kuwait-in-fierce-fighting.html?pagewanted=all> (9 Mayıs 2017).

¹⁴⁴ Ismaeel Naar, "25 years on, Iraq's Kuwait invasion remains a source of bitterness", *Al Arabiya English*, 2 Ağustos 2015, <http://english.alarabiya.net/en/perspective/features/2015/08/02/25-years-on-Iraq-s-Kuwait-invasion-remains-a-source-of-bitterness.html> (9 Mayıs 2017).

İlerleyen süreçte Saddam rejimi, Kuveyt'i Irak'ın on dokuzuncu vilâyeti ilan etti.¹⁴⁵ Saddam rejimi, Kuveyt işgali karşısında Amerikan yönetiminin harekete geçmeyeceğini düşünüyordu. Aslında başta Amerikan yönetimi de bu yönde bir tavır sergilemişti. Bunun en açık örneğini 25 Temmuz 1990'da ABD'nin Bağdat Büyükelçisi April Glaspie'nin Saddam'la görüşünde sarf ettiği cümlelerden anlayabiliriz. Büyükelçi görüşmede Kuveyt'le var olan sınır anlaşmazlığı gibi Araplar arasındaki sorunların ABD ile de bir bağlantısı olmadığını ifade etti.¹⁴⁶ Ayrıca 24 Temmuz'da ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Margaret D. Tutwiler yaptığı açıklamada ABD'nin Kuveyt ile herhangi bir savunma anlaşmasının bulunmadığına ve Kuveyt'e yönelik özel savunma ve taahhütlerinin olmadığını dikkat çekti.¹⁴⁷ Bütün bunlar Bağdat yönetiminde Kuveyt'e saldırı karşısında ciddi bir tepki ile karşılaşmayacağı algısını yarattı.

Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi Körfez'deki diğer Arap ülkelerinin endişesine yol açtı ve bu işgal her şeyden önce Körfez güvenliğine yönelmiş doğrudan saldırıydı. Irak yönetimi sadece Kuveyt'i değil, aynı zamanda Suudi Arabistan ve BAE'yi de Irak ekonomisine savaş açmakla suçladı. ABD yönetimi Irak ordusunun Kuveyt'i ele geçirmesi ve Suudi Arabistan sınırına asker sevk etmesi ile ilerleyen süreçte Riyad yönetiminin de saldırı hedefinde olacağından endişeliydi. Bunun üzerine George H. W. Bush yönetimi Suudi Arabistan'a asker göndermeyi karara aldı. Dönemin Beyaz Saray Basın Sekreteri Marlin Fitzwater, Suudi Arabistan için sürekli artan bir tehdit olduğuna inanmalarına neden olan bir takım değişiklikler yaşandığına dikkat çekerek ABD'nin Suudi Arabistan'a asker gönderme nedenini açıkladı.¹⁴⁸ Başkan Bush, 8 Ağustos 1990 tarihinde yaptığı açıklamasında ABD'nin tükettiği petrolün neredeyse yarısını ithal ettiğini ve düşmanın Suudi Arabistan'ı ele geçireceği halde ABD'nin ekonomik bağımsızlığına büyük tehdit oluşacağına vurgu yaptı.¹⁴⁹

Irak'ın Kuveyt'i işgali sonrası BM Güvenlik Konseyi 2 Ağustos 1990 tarihinde ABD'nin talebi üzerine toplanarak Irak'ın Kuveyt'i terketmesi çağrısında bulunan 660

¹⁴⁵ Ernest Tucker, **The Middle East in Modern World History**, New York:Routledge, 2016, s.324.

¹⁴⁶ Michael Brecher, **Crises in World Politics: Theory and Reality**, Oxford: Pergamon Press, 1993, s.413.

¹⁴⁷ Elaine Sciolino, Michael R. Gordon, "Confrontation in the Gulf; U.S. Gave Iraq Little Reason Not to Mount Kuwait Assault", 23 Eylül 1990, *The New York Times*, <http://www.nytimes.com/1990/09/23/world/confrontation-in-the-gulf-us-gave-iraq-little-reason-not-to-mount-kuwait-assault.html?pagewanted=all> (9 Mayıs 2017).

¹⁴⁸ Andrew Rosenthal, "Bush Sends U.S. Force to Saudi Arabia as Kingdom Agrees to Comfort Iraq; Seeks Joint Action", 8 Ağustos 1990, *The New York Times*, <http://www.nytimes.com/1990/08/08/world/bush-sends-us-force-saudi-arabia-kingdom-agrees-confront-iraq-seeks-joint-action.html?pagewanted=all> (10 Mayıs 2017).

¹⁴⁹ Keith Crane ve Diğerleri, **Imported Oil and U.S. National Security**, Santa Monica: Rand Cooperation, 2009, s.61.

sayılı karar aldı. BM Güvenlik Konseyi 6 Ağustos'ta 661 sayılı kararla Irak'a ekonomik yaptırımlar uyguladı. 29 Kasım 1990 tarihinde alınan kararda ise Irak ordusunun en geç 15 Ocak 1991'e kadar Kuveyt topraklarından çekilmemesi durumunda gerekli olan tüm adımların atılacağına vurgu yapıldı.¹⁵⁰

Irak'ın Kuveyt'i işgali sonrası Bush yönetimi uluslararası koalisyonun oluşturulması için çaba harcamaya başladı. 400, 000 ABD askeri Suudi Arabistan'da konuşlandırıldı. Saddam rejimi, BM'nin işgale son verme çağrısına karşı İsrail'in Filistin, Lübnan ve Suriye'de işgal ettiği Arap topraklarını terk etmesi şartını ileri sürdü. Aynı zamanda ABD'nin Suudi Arabistan'dan askerlerini geri çekmesi ve Irak üzerindeki yaptırımların kaldırılması talebinde bulundu. Fakat Irak'ın bu talepleri başta ABD olmakla Batılı devletler tarafından redd edildi. Bush yönetiminin 9 Ocak 1991'de savaşı engellemek adına son adım olarak Dışişleri Bakanı James Baker'i Cenevre'de Irak Dışişleri Bakanı Tarik Aziz'le görüşmelere göndermesi de sonuçsuz kaldı. Görüşmede ABD tarafı Irak'ın koşulsuz geri çekilmesi gerektiğini aksi halde daha fazla kayba uğrayacakları uyarısına Irak tarafı, savaşı kabul etiklerini ifade ederek yanıt verdi. Irak'ın bu tutumu karşısında Kongre, 12 Ocak'ta Başkan'a Irak'a karşı güç kullanmaya yetki veren karar çıkardı.¹⁵¹

Irak'a Kuveyt'i terk emesi için verilen sürenin dolması ile 17 Ocak 1991'de ABD liderliğinde Irak ordusuna hava saldırısı başlatıldı. Çöl Fırtınası Operasyonu (Operation Desert Storm) olarak bilinen koalisyon güçlerinin saldırısı sonucu Irak'ın iletişim ağları, silah fabrikaları ve petrol rafineleri bombalandı.¹⁵² Irak hava kuvvetleri kısa sürede mağlup edildi. ABD Başkanı Bush, 22 Şubat'ta Saddam rejimine Kuveyt'i tamamen terk etmesi için 24 saat süre tanıdı. Irak tarafının kabul etmemesi üzerine kara hareketinin başlatıldı. Koalisyon güçleri Suudi Arabistan'dan Kuveyt'e ve güney Irak'a girdi. Koalisyon güçleri ile Irak ordusu arasındaki karada devam eden savaşlar yaklaşık olarak yüz saat sonra Irak ordusunun tamamen mağlup edilmesi ile sonuçlandı.¹⁵³ Irak tarafı, 27 Şubat'ta BM Güvenlik Konseyinin bütün şartlarını kabul ettiğini açıkladı ve ertesi gün Başkan Bush ateşkes ilan etti. Irak'ın mağlup edilmesine rağmen Saddam

¹⁵⁰Smith, s.95.

¹⁵¹Steven Hurst, **The United States and Iraq Since 1979: Hegemony, Oil and War**, Edinburgh: Edinburgh University Press, 2009, s.99.

¹⁵²Liam Anderson ve Gareth Stansfield, **The Future of Iraq: Dictatorship, Democracy, or Division?**, New York: Palgrave Macmillan, 2004, s.87.

¹⁵³Hurst, 101.

rejimi devrilmedi. Bunun en büyük nedeni ülkede Kürt ve Şiilerin ayaklanmaları ve Saddam rejiminin devrilmesi ile şüphesiz bölgede İran'ın güçleneceğiydi.

Körfez'de yaşanan savaşlar ve tehditler bölge ülkelerini ABD ile savunma anlaşmaları imzalamaya itti. 19 Eylül 1991'de ABD ile Kuveyt arasında 10 yıllık savunma anlaşması imzalandı. Bu anlaşma ağıraskeri teçhizatın Kuveyt'e yerleştirilmesi, Kuveyt ordusunun eğitimi, ortak tatbikatlar ve ABD'nin Kuveyt limanlarına ve hava üslerine erişimini öngörüyordu. Aynı şekilde 28 Ekim 1991'de Bahreyn, 23 Haziran 1992'de Katar ve 25 Temmuz 1994'de BAE yönetimleri ABD ile savunma anlaşmaları imzaladı. Katar'la yapılan anlaşma sonucu ABD'nin Doha'nın batısında el-Udeyd bölgesinde hava operasyonu merkezi inşa etmesi Körfez'de Amerikan varlığı açısından büyük öneme sahipti.¹⁵⁴

3.3.2. “Çifte Kuşatma” Politikası

Bill Clinton'un başkanlık görevine başlamasından kısa süre sonra 18 Mayıs 1993'de ABD Ulusal Güvenlik Kurulundan Martin İndyk, “Çifte Kuşatma”(Dual Containment) politikasını açıkladı.¹⁵⁵ Bu politika ile ABD Körfez'de bölgesel güvenlik açısından İran ve Irak arasındaki güç dengesi politikasına son vererek her iki ülkeyi bir politikayla “cezalandırmak” niyetindeydi. Irak'ın BM yaptırımları ile çökmesi, İran'ın da Irak'la süren 8 yıllık savaşta yıpranması sonucu ABD yönetimi, bu ikili arasındaki denge politikasına ihtiyaç duymamaktaydı. Ayrıca SSCB'nin ortadan kalkmasıyla da Körfez'de denge politikasına da gerek kalmamıştı. “Çifte Kuşatma” politikası çerçevesinde hem Irak'a hem de İran'a yönelik yatırımlar ve silah satışları tamamen durduruldu. Amerikan yönetimi bu politikayı bölgesel müttefiklerinin desteğini alarak uygulamayı planlıyordu. Körfez'de Amerikan çıkarları için Irak ve İran'ı tehdit olarak algılayan Başkan Clinton, ekonomik yaptırımlarla bu iki ülkenin politikalarını değiştireceğini düşünse de İran'a yönelik yaptırımlar bazı çevreler tarafından doğru bulunmamıştır.

¹⁵⁴Kenneth Katzman, “The Persian Gulf: Issues for U.S. Policy, 2003”, **Report for Congress**, Washington, 2003, s.21.

¹⁵⁵ James D. Boys, **Clinton's Grand Strategy: US Foreign Policy in a Post-Cold War World**, London: Bloomsbury Publishing, 2015, s.62.

3.3.2.1. “Çifte Kuşatma” Politikası ve Irak

Öncelikle bazı iç ve dış etkenler, Irak rejimini uluslararası toplumda yasadışı bir rejim haline getirmişti. İç faktörler arasında Irak’ın kuzeyinde Kürtlere yönelik kimyasal silahların kullanılması ve güneydeki Şiiilere uygulanan baskı politikaları öne çıkmaktaydı. Dış faktörlere Saddam rejiminin İran’la savaşta biyolojik ve kimyasal silahlar kullanması ve Kuveyt’i işgal etmesini örnek olarak göstere biliriz. ABD’nin hem Irak hem de İran’a yönelik uygulamış olduğu yaptırım politikası Irak üzerinde daha etkili ve aktifdi. Irak’ı kuşatma politikası, BM’nin Irak’ın kuzey ve güney bölgelerinde uçuşa yasak bölgelerin uygulanması yönünde verdiği karardan kaynaklanmaktaydı. Irak açısından Çifte Kuşatma politikası birkaç anlama gelmekteydi. Her şeyden önce, bu politika Irak’ın güçsüz ve zayıf olmasını hedefliyordu. Diğer yandan BM denetimleri Saddam rejiminin kitle imha silahları programını geliştirmesi önünde büyük bir engeldi. ABD’nin bölgedeki müttefiklerinin desteği ile Saddam rejimine yönelik uyguladığı diplomatik izolasyon da Irak’ın komşu devletler üzerindeki etkisini kırmıştı. Ayrıca Irak’ın güney ve kuzey kısımlarında uygulanan uçuşa yasak bölgeler (*no-fly zones*) Irak ordusunda moral çöküşüne yol açtı. Bütün bunların ötesinde Körfez’de Amerikan varlığının artması Saddam rejimini etkisizleştirdi.¹⁵⁶ Kuveyt’in Irak tarafından işgalinden sonra KİK ülkeleri bölgede ABD ile askeri ittifaklara katılmaktansa Amerikan askerlerinin Körfez’de konuşlandırılmasına daha çok istekliydi.

“Çifte Kuşatma” politikasının ister İran isterse de Irak açısından ABD yönetiminin beklediği sonuçları verdiğini söyleyemeyiz. Başkan Clinton döneminde de Irak’a karşı güç kullanımı kaçınılmazdı. Eski ABD Başkanı George H. W. Bush’un Kuveyt’e ziyareti sırasında Saddam rejimi tarafından suikâst girişimine uğraması, Clinton yönetiminin askeri güç kullanarak Haziran 1993’de Bağdat’ta Irak istihbarat merkezini bombalamasına yol açtı. ABD-Irak gerilimi daha sonraki yıllarda da devam etti. Saddam rejiminin Kuveyt sınırı boyunca 60,000 asker ve 1,000 tank konuşlandırılmasına Amerikan yönetimi Ekim 1994’de bölgedeki askeri varlığını artırarak yanıt verdi. Bu durumda Saddam rejimi geri adım atmak zorunda kaldı. Ayrıca Güvenlik Konseyi, Irak

¹⁵⁶Daniel Byman ve Matthew Waxman, “Confronting Iraq: US Policy and the Use of Force since the Gulf War”, **Rand Corporation**, Santa Monica, 2000, s.26.

askeri birliklerinin Kuveyt ve Suudi Arabistan'la olan güney sınırı boyunca konuşlandırılmasını yasaklayan bir karar çıkardı.¹⁵⁷

Irak'la yaşanan diğer sorun Bağdat yönetiminin kimyasal ve biyolojik silahların denetimi konusunda BM Özel Komisyonunu engelleme çabalarıydı. 1995 yılından başlayan bu sorun ABD ile ilişkilerin daha da gerilmesine neden olmuştur. Aynı yıl Saddam'ın damadı ve Irak Askeri Sanayi Bakanı olan Hüseyin Kâmil Ürdün'e iltica ederek Bağdat yönetiminin silah programlarına dair bilgiler aktardı. Kâmil yaptığı açıklamalarda Saddam rejiminin Körfez savaşından önce bile BM müfettişlerinin düşündüklerinden çok daha geniş ve kapsamlı silah programları olduğunu dile getirdi. Kâmil bu programlar arasında biyolojik silahlar üzerinde çalışmaların yapıldığına da dikkat çekmekteydi. İlerleyen süreçte Irak tarafının cumhurbaşkanlığı alanının denetimine izin vermemesi üzerine ABD yönetimi Şubat 1998'de büyük bir saldırı hazırlıklarına başladı. Fakat bu kriz BM Genel Başkanı Kofi Annan'ın Bağdat'a giderek Saddam'la görüşmesinden sonra son buldu.¹⁵⁸

Saddam rejimini yaptırımlarla dizginleyemeyen Amerikan yönetimi daha sert adımlar atmaya başladı. ABD Dışişleri Bakanı Madeleine K. Albright, Aralık 1998'de "Çifte Kuşatma" politikasının yeni aşamasını ilan etti. Bu aşamada Amerikan yönetimi Saddam rejimini sadece ekonomik yaptırımlarla yıpratmayı değil, aynı zamanda devirmeyi planlıyordu.¹⁵⁹ "Çifte Kuşatma" politikası uygulamaya konulduğu andan itibaren hem İran hem Irak'a yönelik yapılan politik baskıların yanı sıra ekonomik ve askeri yaptırımların uygulanması İran'a göre Irak üzerinde daha etkiliydi. Her şeyden önce BM'nin Irak'a uyguladığı ekonomik yaptırımlar Irak halkının sefaletine ve Irak ekonomisinin çökmesine neden oldu. Bu yaptırımlar, Irak'ta rejim değişikliğine ve insan hakları ihlallerine son vermeyi hedeflese de bu mümkün olmamıştı. Ekonomik açıdan çöküşün eşiğinde olan Saddam rejiminin içeriden devrileceği yönünde çıkan söylentiler de karşılığını bulmamıştı. Batılı devletlerin Irak'tan petrol almasını durdurmaları gıda ihtiyacının üçte ikisini dış ülkelere karşılayan Bağdat rejimini zor

¹⁵⁷ Robert Litwak, **Rogue States and U.S. Foreign Policy: Containment After the Cold War**, Washington: Woodrow Wilson Center Press, 2000, s.129.

¹⁵⁸ Gary Sick. "The United States in the Persian Gulf: From Twin Pillars to Dual Containment", David W. Lesch (Ed.), **The Middle East and The United States: A Historical and Political Reassessment** içinde (315-332), Boulder: Westview Press, 2007, s.324.

¹⁵⁹ Seyed Mohsen Mirhosseini, "Evolution of Dual Containment Policy (the Policy of Clinton's Administration - Clinton's Doctrine) in the Persian Gulf", **Sociology and Anthropology**, Vol.2, No.3, (March 2014), s.108.

duruma soktu. Irak hükûmetinin ortaya koyduğu verilere göre sadece Ağustos 1990'dan Ocak 1991'e kadar olan dönemde yaptırımlar Irak ekonomisine 18 milyar dolar civarında zarar verdi.¹⁶⁰ Yaptırımlar aynı zamanda yüksek enflasyona ve kıtlığa neden oldu. 1995 yılında ortaya konulan rapora göre ekonomik yaptırımların uygulanmasından önceki dönem ile karşılaştırıldığında Bağdat'ta beş yaşın altındaki çocuklarda ölüm oranının yaklaşık beş kat artmıştı.

3.3.2.2.“Çifte Kuşatma” Politikası ve İran

Martin Indyk “Çifte Kuşatma” politikasını açıklarken İran'ın politikalarının tamamen değişene kadar ABD'nin ilişkileri normalleştirmeyeceğinin altını çizmekteydi. Özellikle Clinton yönetimi, Tahran rejimini haydut, yasadışı ve terör destekçisi olarak tanımlıyordu. İran'ın ABD ve müttefiklerine yönelik sert söylemleri bu iki ülke arasındaki siyasi farklılıkların çözülmesi önünde en büyük engeldi. Clinton yönetimi İran'ı İslami bir yapıya sahip olmakla değil, aşırılıkla suçluyordu. Başkan Clinton ABD'nin İslam dinine ve değerlerine derin saygısı olduğuna dikkat çekerek ister dini isterse de seküler olsun her türlü aşırılığa karşı olduklarını ifade ediyordu.¹⁶¹

ABD yönetimi, İran'ı birkaç konuda suçlamaktaydı. Tahran yönetiminin her şeyden önce tüm dünyada terör ve suikastleri teşvik ettiği iddia ediliyordu. Bunun yanı sıra İran'ın kitle imha silahları edinmeye çalışması da Amerikan yönetimi tarafından sert dille eleştiriliyordu. Tahran'a karşı öne sürülen iddialar arasında Arap-İsrail barış sürecini sabote etme girişimleri de yer almaktaydı.¹⁶² Clinton yönetiminin iktidara gelmesinden sonra İran'a yönelik uygulanan ABD politikası daha da sertleşerek yeni yaptırımlar gündeme taşındı. Başta silah yasağı olmakla ikili kullanım teknolojileri yasağı, İran ürünlerinin ABD'ye girmesi için yapılan toplam ithalat yasağı Başkan Clinton tarafından onaylandı. Ayrıca bazı maddelerin ihracata yönelik denetimi ve İran'a uluslararası finans kuruluşlarından gelen tüm kredileri bloke etme konusunda Clinton yönetimi diplomatik bir pozisyon sergiledi. 1995'de Amerikan petrol şirketi Conoco, Körfez'de Sirri doğal gaz sahasında çalışmaların genişletilmesi için Tahran yönetimiyle 1 milyon dolarlık anlaşma imzalaması karşısında Kongre sert tepki vererek

¹⁶⁰Amer Al-Roubaie ve Wajeeh Elali, “The Financial Implications of Economic Sanctions Against Iraq”, **Arab Studies Quarterly**, Vol.17, No.3 (Summer 1995), s.53.

¹⁶¹ Anthony Lake, “Confronting Backlash States”, **Foreign Affairs**, Vol.73, No.2 (Mar.-Apr. 1994), s.52.

¹⁶²Sick, s.325.

bu yönde yasa tasarısı hazırlıklarına başladı. 6 Mayıs 1995'te Başkan Carter, İran'a yönelik tüm ticaret, ticaret finansmanı, krediler ve finansal hizmetleri yasaklayan bir karar imzaladı.¹⁶³ Bununla da ABD şirketlerinin İran petrolünü satın alması ve Amerikan şirketlerinin İran'da yeni yatırımlar yapması yasaklandı.

ABD'nin ticaret ortaklarının itirazlarına rağmen Başkan Clinton, 6 Ağustos 1996 tarihinde "dünyadateröre destek veren en tehlikeli ikili" olarak nitelendirdiği İran ve Libya'ya büyük miktarda yatırım yapan yabancı şirketlere yaptırım uygulayacak bir kanun imzaladı. Oval Ofis'te yasa tasarısını imzalamasından sonra yaptığı konuşmada Başkan Clinton, terörizmi "kuşağımızın düşmanı" olarak tanımlayarak ABD'nin müttefikleri olmadan da tek başına savaşacağına söz verdi.¹⁶⁴

Mayıs 1997'de Seyyid Muhammed Hatemi'nin İran Cumhurbaşkanı seçilmesi sonrası Tahran yönetimi ile ABD ve Körfez ülkeleri arasındaki ilişkilerde bir yumuşama dönemi başladı. Konuşmalarında hukukun üstünlüğü, insan hakları ve sivil toplum kavramlarına sık sık yer veren Hatemi'nin Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra Suudi yönetimi tarafından tebrik edilmesi, ikili ilişkilerin normalleşmesinde önemli adım oldu. Haziran ayında İran ve Suudi Arabistan heyeti, OPEC ülkelerinin petrol üretim kotalarının ihlaline son vermeleri için ortak tavır sergilemekteydiler. Eylül 1997 tarihinde 18 yıl sonra Tahran ile Cidde arasında doğrudan uçuşlar başladı. Körfez'de ABD'nin en önemli müttefikleri olan Riyad yönetimi ile Tahran arasındaki ilişkiler Aralık 1997'de, üst düzey bir Suudi heyetinin İran'ın başkanlık ettiği İslam İşbirliği Teşkilatı zirvesine katılımıyla ivme kazandı. Suudi heyetine başkanlık eden veliaht prens Abdullah bin Abdülaziz el-Suud, ABD ile İran arasında arabuluculuk rolüne üstlenebileceğini de alenen dile getirdi.¹⁶⁵ Ayrıca Katar ve Umman da ABD'nin bölgedeki müttefikleri olmalarına rağmen İslam Devriminden sonra da Tahran yönetimiyle iyi ilişkilere sahipti. İlimli bir politika sergileyen Hatemi karşısında Clinton yönetiminin bölgedeki ABD müttefikleri ile İran'ı çevreleme politikası başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Fakat İran ve KİK ülkeleri arasında siyasi ilişkilerde kaydedilen

¹⁶³ *Presidential Documents*, 6 Mayıs 1995, <https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Documents/12959.pdf> (19 Mayıs 2017).

¹⁶⁴ Alison Mitchell, "Clinton Signs Bill Against Investing in Iran and Libya", *The New York Times*, 6 Ağustos 1996, <http://www.nytimes.com/1996/08/06/world/clinton-signs-bill-against-investing-in-iran-and-libya.html> (19 Mayıs 2017).

¹⁶⁵ Joshua Teitelbaum, "The Gulf States and the End of Dual Containment", *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 2, No. 3 (September 1998), s.23.

ilerlemelerin ekonomik ilişkilere yansımadağını görüyoruz. KİK ile İran arasındaki ticaret hacmi 2000 yılında kadar 1 milyar doların üzerine çıkamamıştı.¹⁶⁶

Hatemi, İran dini lideri Ayetullah Ali Hamaneyi'nin ABD'ye karşı sert söylemlerine rağmen ABD ile de ilişkilerin normalleşmesi yolunda bazı adımlar atsa da olumlu bir sonuç alamadı. Ocak 1998'de CNN'e verdiği röportajda Amerikan uygarlığından hayranlıkla söz eden Hatemi, İran ve ABD arasında kültür ve eğitim değişimi çağrısında bulundu. Hatemi, röportajda 1979 devriminden bu yana Amerikan vatandaşlarının rehin alınmaları üzerine pişmanlık duyduğunu ifade eden ilk İran lideri oldu. Hatemi aynı zamanda Amerikan yönetimini birçok konuda suçlasa da İran'ın nükleer silah elde etmek gibi bir niyeti olmadığını söylemekle de Clinton yönetimi ile diyalog kurmak için hazır olduğunu da göstermiş oldu.¹⁶⁷ Hatemi'nin bu adımına İran içerisinde muhafazakâr kesimin sert tepki vermesinin yanı sıra, Clinton yönetimi de ilişkileri normalleştirmeğe istekli değildi.

“Çifte Kuşatma” politikası İran'la kıyasladığımızda Irak üzerinde daha etkili oldu. ABD'nin İran'ı siyasi, ekonomik ve askeri olarak kontrol etme çabası sonuçsuz kaldı. İran'ı coğrafi olarak izole etmek neredeyse imkânsızdı ve Hatemi'nin ılımlı politikası Körfez ülkeleri tarafından da olumlu karşılanmıştı. Clinton yönetiminin İran ekonomisini çökertme planı da başarısızlıkla sonuçlandı. ABD'nin uyguladığı tek taraflı yaptırımlar nedeniyle İran'ın uğradığı ekonomik kayıplar hızla telafi edildi. Avrupa ve Asya devletleri, Amerikan şirketlerinin İran'dan çekilmesi sonucu bıraktığı boşluğu doldurmakta istekliydi. Clinton yönetiminin en önemli hedefi, İran'ın silahlanma girişiminde bulunmasını engellemektir. Bu hedefe de ulaşamayan Amerikan yönetimi “Çifte Kuşatma” politikası çerçevesinde İran'dan istediğini alamamış oldu. Bunun yanı sıra ABD içerisinde de bazı politikacılar “Çifte Kuşatma” politikasının, İran'a yönelik uygulanmasına karşıydı. Bu politikayı eleştirenlere göre İran, ABD'nin bölgedeki çıkarları için tehdit değildi.

İran'dan farklı olarak Irak'ın coğrafyası, ülkenin izole edilmesini kolaylaştırıyordu. Ürdün ve Türkiye ile yapılan sınırlı ticaret hariç Irak'a komşu ülkelerin tamamı,

¹⁶⁶Nader Habibi, “The Impact of Sanctions on Iran-GCC Economic Relations”, *Middle East Brief*, Waltham / Massachusetts, November 2010, s.4.

¹⁶⁷“President Khatami Addresses America”, *The New York Times*, 8 Ocak 1998, <http://www.nytimes.com/1998/01/08/opinion/president-khatami-addresses-america.html> (22 Mayıs 2017).

BM'nin uyguladığı yaptırımları yerine getirme konusunda anlaşmaya vardı. Ayrıca Irak ekonomisinin yapısı Saddam rejimine karşı kuşatma politikasının başarılı olmasında büyük paya sahipti ve yaptırımlar kısa sürede Irak ekonomisinin çökmesine neden oldu. Clinton yönetimi, Irak'ı ekonomik ve askeri açıdan çökertme, politik açıdansa yalnızlaştırma hedefine ulaşabildi. Ekonomik yaptırımlar Irak halkının yoksullaşmasına, ülkede sağlık hizmetinin kötüleşmesine ve dolayısıyla insan ölümlerinin artmasına neden olmuştu.

SONUÇ

Körfez’de Britanya ve ABD arasında 20. yüzyılın başlarından itibaren bir rekabet ortamı yaransa da Britanya bölgede uzun süre bulunmasından dolayı bu rekabette daha çok avantaja sahipti. İkinci Dünya Savaşından sonra Körfez’de dengeler ABD’nin lehine değişmeye başlamış ve Britanya’nın yerini zamanla ABD almıştır. 1969 yılında Körfez güvenliğine yönelik Suudi Arabistan ve İran işbirliği üzerinden uygulamaya konulan Çifte Sütun politikası ile ABD, Körfezde etkin bir politika izlemeye başlamıştır.

Çalışmamızda ulaştığımız ilk sonuç Basra Körfezi’ni ABD için önemli kılan faktörleri belirlememizdir. Bu faktörlerin başında enerji güvenliği ve ekonomik çıkarlar gelmektedir. Dünyanın en zengin petrol ve doğal gaz bölgelerinden olan Körfez bölgesi son dönemlerde ABD’nin enerji ihtiyacının karşınamasındaki payı azalsa da, uzun süre bu ihtiyacı karşılayan en önemli bölge olmuştur. Diğer yandan Körfez, ister Soğuk Savaş döneminde isterse de sonrasında ABD’nin silah sattığı ve büyük kâr ettiği bölgelerden biridir. Ayrıca Körfez’in stratejik konumu ve dünyada deniz yoluyla petrol nakliyesinin %40’dan fazlasının Hürmüz boğazından geçmesi bölgenin önemine katkıda bulunan faktörlerdendir.

İkinci sonuç ise ABD’nin Körfez’de tehdit algılarının Soğuk Savaş dönemi ve sonrasına göre değişmesidir. Küresel ve bölgesel gelişmeler ABD’nin Körfez politikalarının değişmesinde önemli etkiye sahip olmuş ve olmaktadır. Soğuk Savaş yıllarında Körfez’de Amerikan çıkarları için en önemli tehdit Sovyet-Komünist tehdidi olmuştur. SSCB’nin hem Irak hem de Yemen üzerinden Körfez bölgesinde etkin olma çabalarına karşı Amerikan yönetimi farklı güvenlik politikalarını devreye sokmuştur. Körfez’de SSCB-Komünist tehdidine karşı uygulamaya konulan ilk güvenlik politikası olan “Çifte Sütun” politikası İngilizlerin bölgeyi terketmesi sonucu Körfez’de ortaya çıkan güç boşluğunu doldurmayı planlamaktaydı ve 1979 İran İslam Devrimine kadar bazı aksaklıklara rağmen başarıyla sürdürülmüştür. Fakat İslam Devrimi ile ABD’nin bölgede önemli bir müttefikini kaybetmesi ve SSCB’nin Afganistanı işgali, Körfez’de ABD’nin “Carter Doktrini” adı altında yeni güvenlik önlemleri almasına neden oldu. Bu yeni strateji ile Amerikan yönetimi, “hayati çıkar” dediği Körfez bölgesini Sovyet tehdidinden savunmak adına askeri güç de dâhil bütün seçenekleri kullanacağını da

göstermiş oldu. Carter Doktrini'nin Başkan Reagan döneminde daha da geliştirilerek başarıyla uygulanması sonucu bölgede Sovyet tehdidi tasfiye edildi.

Körfez alanında Soğuk Savaş, dünyanın diğer bölgelerinden daha erken bitmiştir. Bunun nedeni kısmen Körfez'in Sovyet nüfuz alanından çok Amerikan nüfuz alanında olmasından kaynaklanıyordu. Soğuk Savaş sonrasında Amerikan yönetimi, Körfez'deki ABD çıkarları için tehdit olarak SSCB'nin yerine Irak ve İran'ı koymuştur. Clinton'un başkanlık görevine başlamasından kısa süre sonra 18 Mayıs 1993'de "Çifte Kuşatma" politikasını açıklaması bu iki tehdide yönelikti. Bu politika ile ABD yönetimi, "haydut devletler" olarak gördüğü hem İran'ı hem de Irak'ı ekonomik yaptırımlarla "cezalandırmayı" planlıyordu. Irak üzerinde yıkıcı sonuçlar doğuran bu politika İran üzerinde beklenen sonucu vermedi ve başarısızlıkla neticelendi.

Son olaraksa, ABD'nin Körfez'de kendi çıkarlarını korumak için zaman zaman müdahalelerde bulunduğunu görmekteyiz. Bunu İran-İrak savaşı ve Kuveyt'in Irak tarafından işgali ile örnekleyebiliriz. Körfez'in iki önemli gücü olan Irak ve İran arasında 1980 yılında çıkan ve 8 yıl süren yıkıcı savaşta Amerikan yönetimi denge politikasını izlemiştir. Savaş sırasında ABD, her iki tarafa da silah satmış ve bu yıkıcı savaştan galip çıkmaması yönünde bir tavır sergilemiştir. Fakat savaşın Körfez'e taşınması ve İran'ın Körfez'de Kuveyt petrol tankerlerine saldırması üzerine Amerikan yönetimi Körfez'e savaş gemilerini göndererek olaylara müdahale etmiştir. İran'ın Körfez sularını mayınlaması ve bölgeye Amerikan savaş gemilerinin gönderilmesi Körfez'de ABD-İran çatışmasını kaçınılmaz kılmıştır. Kuveyt'in Irak tarafından işgali de ABD'nin olaylara müdahalesi ve Irak ordusunun Kuveyt'ten çıkarılması ile sonuçlanmıştır. Irak'ın Kuveyt saldırısı Körfez Monarşilerinin ABD ile savunma anlaşmaları imzalamalarına ve dolayısıyla ABD'nin Körfez'de daha etkin olmasına yol açtı.

KAYNAKÇA

Kitaplar

ALLISON,William Thomas.**The Gulf War, 1990-91.** New York: Palgrave MacMillan, 2012.

AL-HASSAN,Omar Said. "GCC's Formation: The Official Version", Jamal Abdullah (Ed.),**Gulf Cooperation Council's Challenges and Prospects** içinde. Qatar: AlJazeera Center for Studies, 2014, ss.9-22.

AL-SAUD,Faisal bin Salman. **Iran, Saudi Arabia and the Gulf: Power Politics in Transition.** New York: I. B. Tauris, 2003.

ALVANDI,Roham.**Nixon, Kissinger, and the Shah: The United States and Iran in the Cold War.** New York: Oxford University Press, 2016.

ANDERSON, Liam ve Gareth Stansfield.**The Future of Iraq: Dictatorship, Democracy,or Division?.** New York: Palgrave Macmillan, 2004.

ARI,Tayyar. **Irak, İran, ABD ve Petrol.** 2. Basım. İstanbul: Melisa Matbaacılık, 2007.

ART, Robert J.**America's Grand Strategy and World Politics.** New York: Routledge, 2009.

ASHRAF,Ahmad. "From the White Revolution to the Islamic Revolution", Saeed Rahnama and Sohrab Behdad (Ed.), **Iran After the Revolution: Crisis of an Islamic State** içinde. New York: I.B.Tauris, 1996, ss.21-45.

BLAKE, Kristen.**The U.S.-Soviet Confrontation in Iran, 1945-1962: A Case in the Annals of the Cold War.** Lanham: University Press of America, 2009.

BOYS, James D. **Clinton's Grand Strategy: US Foreign Policy in a Post-Cold War World.** London: Bloomsbury Publishing, 2015.

BRECHER, Michael. **Crises in World Politics: Theory and Reality.** Oxford: Pergamon Press, 1993.

BRONSON,Rachel. **Thicker Than Oil: America's Uneasy Partnership with Saudi Arabia.** New York: Oxford University Press, 2006.

CARTER,Jimmy.**Keeping Faith: Memoirs of a President.** Arkansas: University of Arkansas Press, 1995.

COATSWORTH John, Juan Cole, Michael Hanagan, Peter Perdue, Charles Tilly ve Louise Tilly.**Global Connections: Politics, Exchange, andSocialLife in World History.** Vol.2, Cambridge: Cambridge University Press,2015.

- COMMINS, David.**The Gulf States: A Modern History.** New York: I.B.Tauris, 2014.
- CRANE, Keith, Andreas Goldthau, Michael Toman, Thomas Light, Stuart Johnson, Alireza Nader, Angel Rabasa ve Harun Dogo.**Imported Oil and U.S. National Security,** Santa Monica:Rand Cooperation, 2009.
- CURTIS,Michael.**The Middle East: A Reader.** New York: Transaction Publishers, 1986.
- DAVUTOĞLU, Ahmet.**Stratejik Derinlik.** 109.Basım, İstanbul:Küre Yayınları, 2016.
- DEUTCH, John M.**The Crisis in Energy Policy.** Massachusetts: Harward University Press, 2011
- DJALİLİ, Mohammad-Reza ve Thierry Kellner.**İrannın Son İki Yüzyıllık Tarihi.**Reşat Uzmen (çev.), İstanbul: Bilge Kùltür Sanat, 2011.
- EHTESHAMI, Anoushiravan.**Dynamics of Change in the Persian Gulf: Political Economy, War and Revolution.** New York: Routledge, 2013.
- EL-KATIRI, Mohammed.**United States-Gulf Cooperation Council Security Cooperation in a Multipolar World.** Carlisle/Pennsylvania: United States Army War College Press, 2014.
- EL-SHAZLY, Nadia El-Sayed. **The Gulf Tanker War: Iran and Iraq's Maritime Swordplay.** New York: St. Martin's Press, 1998.
- EL-ŞİMRİ, Mustafa. **Askeratu'l-Halfic: El'Vucûdu'l-Askeriyyu'l-Emrîkiyyu fi'l-Halfic.** Kahire: El-Arabiyyu, 2013.
- EMERY, Christian.**US Foreign Policy and the Iranian Revolution: The Cold War Dynamics of Engagement and Strategic Alliance.** New York: Palgrave Macmillan, 2013.
- FAIN, William Taylor.**American Ascendance and British Retreat in the Persian Gulf Region.** New York: Palgrave Macmillan, 2008.
- GANJI, Manouchehr.**Defying the Iranian Revolution: From a Minister to the Shah to a Leader of Resistance.** Westport: Praeger Publishers, 2002.
- GAUSE, Gregory.**The International Relations of the Persian Gulf.** New York: Cambridge Univerity Press, 2010.
- GLAD, Betty.**An Outsider in the White House: Jimmy Carter, His Advisors, and the Making of American Foreign Policy.** New York: Cornell University Press, 2009.
- GOLAN,Galia.**Soviet Policies in the Middle East: From World War Two to Gorbachev.** Cambrdige: Cambridge University Press, 1990.

GRESH, Geoffrey F. **Gulf Security and the U.S. Military: Regime Survival and the Politics of Basing**. California: Stanford University Press, 2015.

HALABI, Yakub. **US Foreign Policy in the Middle East: From Crises to Change**. New York: Routledge, 2009.

HIRO, Dilip. **The Longest War: The Iran-Iraq Military Conflict**. New York: Routledge, 1991.

HOUGHTON, David Patrick. **US Foreign Policy and the Iran Hostage Crisis**. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

HUME, Cameron R. **The United Nations, Iran, and Iraq: How Peacemaking Changed**. Bloomington: Indiana University Press, 1994.

HURST, Steven. **The United States and Iraq Since 1979: Hegemony, Oil and War**. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2009.

JOHNSON, Rob. **The Iran-Iraq War**. New York: Palgrave MacMillan, 2011.

KAMRAVA, Mehran. **International Politics of the Persian Gulf**. New York: Syracuse University Press, 2011.

KARSH, Efraim. **The Iran-Iraq War**. New York: Rosen Publishing, 2002.

KEDDIE Nikki R. ve Yann Richard, **Modern Iran: Roots and Results of Revolution**. 2. Basım. New Haven: Yale University Press, 2006.

KHADDURI Majid ve Edmund Ghareeb. **War in the Gulf, 1990-91: The Iraq-Kuwait Conflict and its Implications**. New York: Oxford University Press, 1997.

KLARE, Michael T. **American Arms Supermarket**. Austin: University of Texas Press, 1984.

KLARE, Michael T. "Petroleum anxiety and the militarization of energy security", Daniel Moran ve James Russell (Ed.), **Energy Security and Global Politics: The Militarization of Resource Management** içinde. Abingdon: Routledge, 2009, ss.39-62.

KLOBUCHARS, Lisa. **The Iran-Contra Affair: Political Scandal Uncovered**. Minneapolis: Compass Point Books, 2008.

KUPCHAN, Charles. **The Persian Gulf and the West**. New York: Routledge, 2011.

LITTLE, Douglas. **American Orientalism: The United States and the Middle East Since 1945**. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2008.

LITWAK, Robert. **Rogue States and U.S. Foreign Policy: Containment After the Cold War**. Washington: Woodrow Wilson Center Press, 2000.

- LONG, Jerry M. **Saddam's War of Words: Politics, Religion, and the Iraqi Invasion of Kuwait**. Austin: University of Texas Press, 2004.
- MACRIS, Jeffrey R. **The Politics and Security of the Gulf: Anglo-American Hegemony and the Shaping of a Region**. New York: Routledge, 2010.
- MCGLINCHEY, Stephen. **US Arms Policies Towards the Shah's Iran**. New York: Routledge, 2014.
- MCNAUGHER, Thomas L. **Arms and Oil: U.S. Military Strategy and the Persian Gulf**. Washington: The Brookings Institution Publishing, 1985.
- MENASHRI, David. "Iran: Doctrine and Reality", Efraim Karsh (Ed.), **The Iran-Iraq War: Impact and Implications** içinde. New York: Palgrave Macmillan, 1989, ss.42-58.
- MIGLIETTA, John P. **American Alliance Policy in the Middle East, 1945-1992: Iran, Israel and Saudi Arabia**. Maryland: Lexington Books, 2002.
- MILTON-EDWARDS, Beverley. **Contemporary Politics in the Middle East**. 3. Basım. Cambridge: Polity Press, 2011.
- MOJTAHED-ZADEH, Pirouz. **Security and Territoriality in the Persian Gulf: A Maritime Political Geography**. Padstow: RoutledgeCurson Press, 2003.
- MUSALLAM, Musallam Ali. **The Iraqi Invasion of Kuwait: Saddam Hussein, His State and International Power Politics**. London: British Academic Press, 1996.
- NAKLEH, Emile A. **The Persian Gulf and American Policy**. New York: Praeger, 1982.
- NOYES, James H. **The Clouded Lens: Persian Gulf Security and U.S. Policy**. Stanford: Hoover Institution Press, 1982.
- OFFILER, Ben. **US Foreign Policy and the Modernization of Iran: Kennedy, Johnson, Nixon and the Shah**. Nottingham: Palgrave Macmillan, 2015.
- OKTAV, Özden Zeynep. **Basra Körfezinin Değişen Dinamikler**. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2011.
- PAGE, Melvin E. "Persian Gulf", **Colonialism: An International Social, Cultural, and Political Encyclopedia**. Vol.2, Santa Barbara / California: ABC-CLIO, 2003.
- PETERSEN, Tore. **Decline of the Anglo-American Middle East 1961-1969**. Brighton: Sussex Academic Press, 2006.
- PETERSON, J. E. "Britain and the Gulf: At the Periphery of Empire", Lawrence Potter (Ed.), **The Persian Gulf in History** içinde. New York: Palgrave Macmillan, 2009, ss.277-295.

ROBERTS, Paul.**The End of Oil: On the Edge of a Perilous New World.** New York: Houghton Mifflin Harcourt, 2004.

ROCK,Stephen R..**Appeasement in International Politics.** Leington: The University Press of Kentucky, 2000.

RYAN, Bernard.**Jimmy Carter: U.S. President and Humanitarian.** New York: Infobase Publishing, 2006.

SAUNDERS, Harold H. “The Iran-Iraq War: Implications For US Policy”, Thomas Naff(Ed.), **Gulf Security and The Iran-Iraq War** içinde.Washington: The National Defense University Press, 1985, ss.59-81.

SCHAAR, Stuart. “Irangate: The Middle Eastern Connection”, Hooshang Amirahmadi (Ed.), **The United States and the Middle East: A Search for New Perspectives** içerisinde. Albany: State University of New York Press, 1993, ss.177-211.

SICK Gary. “The United States in the Persian Gulf: From Twin Pillars to Dual Containment”, David W. Lesch (Ed.), **The Middle East and The United States: A Historical and Political Reassessment** içinde, Boulder: Westview Press, 2007, ss.315-332.

SMITH, Dan.**The State of The Middle East: An Atlas of Conflict and Resolution.** 2. Basım, Brighton: Myriand Editions, 2008.

SORLEY, Lewis.**Arms Transfers Under Nixon: A Policy Analysis.** Lexington: University Press of Kentucky, 1983.

ŞAKİR, Mahmud.**Mausûatu Tarîhi'l-Halîci'l-Arabiyyi,** Amman: Dâru'l-Usême, 2005.

TELHAMÎ,Şibli.**El-Mehâtir: Emrike fi'l-Şarki'l-Evset Avâkibu'l-Kuvve va Hiyêru'l-Selem.** Seir Ali Dib (çev.). Riyad: Mektebetu'l-Ubeykan, 2005.

TUCKER, Ernest.**The Middle East in Modern World History.**New York:Routledge, 2016.

USA International Business Publications.**US Saudi Arabia Diplomatic and Political Cooperation Handbook.**Washington, 2003.

WAGNER, Heather Lehr.**The Iranian Revolution.** New York: Infobase Publishing, 2010.

WILLIAMSON,Steven A.**MacDill Air Force Base,** Charleston: Arcadia Publishing, 2011.

YERGIN, Daniel.**The Prize:The Epic Quest for Oil, Money and Power.** New York: Simon and Schuster, 1991.

YETIV, Steve A.**America and the Persian Gulf: The Third Party Dimension in World Politics.** Westport: Praeger Publishers, 1995.

Sürekli Yayınlar

ABOLFATHI, Mohammad, Bahram Moradi ve Ali Askar Rezai. "Persian Gulf Position in America's Geopolitical Point of View", **Journal of American Science**. Vol.8, No.12, 2012, ss.814-819.

ALBAYRAKOĞLU, Esra Pakin. "ABD-Körfez İşbirliği Konseyi İlişkilerinde İran Faktörü", **Uluslararası İlişkiler**. Cilt.8, Sayı.31, Güz 2011, ss. 95-116.

AL-ROUBAIE Amer ve Wajeeh Elali. "The Financial Implications of Economic Sanctions Against Iraq", **Arab Studies Quarterly**. Vol.17, No.3, Summer 1995, ss.53-68.

ALTERMAN, John. "The Gulf States and The American Umbrella", **Middle East Review of International Affairs**. Vol.4, No.4, December 2000, ss.77-86.

BELFER, Mitchell. "Iranian Claims to Bahrain: From Rhetoric to Interference", **International Review of Social Psychology (RIPS)**. Vol.13, No.2, 2014, ss.31-51.

DORNAN, James. "The Nixon Doctrine and the Primacy of Détente", **The Intercollegiate Review**. Vol.9, No.2, Spring 1974, ss.77-97.

EL-SALİHİ, İsam Halil. "Tavaccuhêtu'l-Siyêsetu'l-Emrîkiyyetu fi'l-Vatani'l-Arabiyyi 1945-1953", **Mecelletu'l-Edeb**. Sayı 97, Haziran 2011, ss.1-25.

GIRLING, John. "The Guam Doctrine", **International Affairs (Royal Institute of International Affairs)**. Vol.46, No.1, January 1970, ss.48-62.

ISMAEL, Jacqueline. S. ve Tareq. Y. Ismael. "Social Change in Islamic Society: The Political Thought of Ayatollah Khomeini", **Social Problems**. Vol. 27, No. 5, June 1980, ss.601-619.

JAFARI-VALDANI, Asghar. "The Geopolitics of the Strait of Hormuz and the Iran-Oman Relations", **Iranian Review of Foreign Affairs**. Vol. 2, No.4, Winter 2012, ss.7-40.

JASHNI, Sayed Sadroddin Mousavi ve Mohammad Nooralah. "Geopolitics of Development: A Study of the Impacts of IPI Pipeline on Regional Development", **Geopolitics Quarterly**. Vol.5, No 3, Winter 2009, ss.85-105.

KIMBALL, Jeffrey. "The Nixon Doctrine: A Saga of Misunderstanding", **Presidential Studies Quarterly**. Vol. 36, No.1, March 2006, ss.59-74.

KUIKEN, Jonathan. "Striking the Balance: Intervention versus Non-intervention in Britain's Oil Policy, 1957-1970", **Britain and the World**. Vol. 8, No.1, 2015, ss.5-26.

LAKE, Anthony. "Confronting Blacklash States", **Foreign Affairs**. Vol.73, No.2, Mar.-Apr. 1994, ss.45-55.

LOUIS, Roger. "The British Withdrawal from the Gulf: 1967-71", **Imperial and Commonwealth History**. Vol.31, No.1, 2003, ss.83-108.

MAHMUD, Faris Turki "El-Ehemiyetu'l-İstrâfîciyyetu li'l-Halîci'l-Arabiyyi fi'l-Harbi'l-Bêrideti", **El-Terbiye va'l-Ulûm**, Cilt.16, Sayı 4, 2009, ss.92-109.

MIRHOSSEINI, Seyed Mohsen. "Evolution of Dual Containment Policy (the Policy of Clinton's Administration -Clinton's Doctrine) in the Persian Gulf", **Sociology and Anthropology**. Vol.2, No.3, March 2014, ss.106-112.

MIYAKAWA, Yoshimitsu. "U.S. Foreign Policy and Asia in the 1970s: From the Nixon Doctrine to the Carter Doctrine", **Center for American Studies**. Vol.8, 1986, ss.61-80.

NAJI, Saeid ve Jayum A. Jawan, "Role of the Persian Gulf's Oil in the US Geopolitical Codes during the Cold War Geopolitical Order", **International Journal of Humanities and Social Science**. Vol.1, No.5, May 2011, ss.206-220.

NEWTON, Scott. "The Sterling Devaluation of 1967, the International Economy and Post-War Social Democracy", **English Historical Review**. Vol.125, No.515, August 2010, ss.912-945.

ONLEY, James. "Britain's Informal Empire in the Gulf, 1820-1971", **Journal of Social Affairs**. Vol.38, No.87, Fall 2005, ss.29-45.

RAKEL, Eva Patricia. "Iranian Foreign Policy since the Iranian Islamic Revolution: 1979-2006", **Perspectives on Global Development and Technology**. Vol.6, No.1, June 2007, ss.159-187.

SAJEDI, Amir. "Geopolitics of the Persian Gulf Security: Iran And the United States", **Islamic Policy Research Institute Journal**. Vol.9, No.2, Summer 2009, ss.77-89.

SATO, Shohei. "Britain's Decision to Withdraw from the Persian Gulf, 1964-68: A Pattern and a Puzzle", **Imperial and Commonwealth History**. Vol.37, No.1, March 2009, ss.99-117.

SOLTANI, Fakhreddin. "Foreign Policy of Iran after Islamic Revolution", **Journal of Politics and Law**. Vol. 3, No.2, September 2010, ss.199-206.

TEITELBAUM, Joshua. "The Gulf States and the End of Dual Containment", **Middle East Review of International Affairs**. Vol. 2, No. 3, September 1998, ss.21-26.

WIEGAND, Krista. "Resolution of Border Disputes in the Arabian Gulf", **Territorial and Maritime Studies**. Vol.1, No.1, January 2014, ss.33-48.

WACHENFELD, Margaret. "Reflagging Kuwaiti Tankers: A U.S. Response in the Persian Gulf". **Duke Law Journal**, Vol.37, No.1, 1988, ss.174-202.

Diğer Yayınlar

BLIDDAL, Henrik. “Reforming Military Command Arrangements: The Case of the Rapid Deployment Joint Task Force”, **The Letort Papers**. Cumberland, Mart 2011.

“BP Statistical Review of World Energy”, 62. Edition, June 2013, <http://large.stanford.edu/courses/2013/ph240/lim1/docs/bpreview.pdf>

“BP Statistical Review of World Energy”, 65. Edition, June 2016, <https://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/energy-economics/statistical-review-2016/bp-statistical-review-of-world-energy-2016-full-report.pdf>

BRANIGIN, William. “Iran Cancels Arms Orders with U.S.”, *The Washington Post*. 10 Nisan 1979, <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1979/04/10/iran-cancels-arms-orders-with-us/34686382-1b03-4a8d-a65c-f6e0468e21a1/> (12 Nisan 2017).

BYMAN, Daniel ve Matthew Waxman. “Confronting Iraq: US Policy and the Use of Force since the Gulf War”, **Rand Corporation**. Santa Monica, 2000.

COWELL, Alan. “A Kuwaiti Tanker Under U.S. Escort Hits Mine in Gulf”, *The New York Times*. 25 Temmuz 1987, <http://www.nytimes.com/1987/07/25/world/a-kuwaiti-tanker-under-us-escort-hits-mine-in-gulf.html> (6 Mayıs 2017).

CRIST, David. “Gulf of Conflict: A History of U.S.-Iranian Confrontation at Sea”, **The Washington Institute for Near East Policy**. Washington, 2009.

CUSHMAN, John. “U.S. Strikes 2 Iranian Oil Rigs and Hits 6 Warships in Battles Over Mining Sea Lanes in Gulf”, 19 Nisan 1988, *The New York Times*. <http://www.nytimes.com/1988/04/19/world/us-strikes-2-iranian-oil-rigs-hits-6-warships-battles-over-mining-sea-lanes-gulf.html?pagewanted=all> (6 Mayıs 2017).

DAVIS, Paul. “Observation on the Rapid Deployment Joint Task Force: Origins, Direction, and Mission”, **The Rand Paper Series**. Santa Monica/California, Haziran 1982.

DOBBS, Michael. “U.S. Had Key Role in Iraq Buildup”, *The Washington Post*. 30 Aralık 2002. <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2002/12/30/us-had-key-role-in-iraq-buildup/133cec74-3816-4652-9bd8-7d118699d6f8/> (1 Mayıs 2017).

DONINA, Toni. “Crash of Big Cargo Plane Mars U.S.-Egyptian Effort”, *The Washington Post*. 14 Kasım 1980. https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1980/11/14/crash-of-big-cargo-plane-mars-us-egyptian-effort/bb33fd8d-1b7a-443c-9844-69fa8e0b4d8f/?utm_term=.0c331245010c (24 Nisan 2017).

FISHER, Max. “The Forgotten Story of Iran Air Flight 655”, *The Washington Post*. 16 Ekim 2013. https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2013/10/16/the-forgotten-story-of-iran-air-flight-655/?utm_term=.91c4bc4f0d9b (6 Mayıs 2017).

GORDON, Michael. "Iraq Army Invades Capital of Kuwait in Fierce Fighting", *The New York Times*. 2 Ağustos 1990. <http://www.nytimes.com/1990/08/02/world/iraq-army-invades-capital-of-kuwait-in-fierce-fighting.html?pagewanted=all> (9 Mayıs 2017).

HERSH, Seymour. U.S. "Secretly Gave Aid to Iraq Early in Its War Against Iran", *The New York Times*. 26 Ocak 1992, <http://www.nytimes.com/1992/01/26/world/us-secretly-gave-aid-to-iraq-early-in-its-war-against-iran.html?pagewanted=all> (1 Mayıs 2017).

ISENBERG, David. "The Rapid Deployment Force: The Few, the Futile, the Expendable", **Cato Institute Policy Analysis**. Washington, 1984.

KATOZIAN, Homa. "The Iranian Revolution at 30", **The Middle East Institute Viewpoints Special Edition**, Washington, 2009.

KATZMAN, Kenneth. "Searching for Stable Peace in the Persian Gulf", **Strategic Studies Institute**. Pennsylvania, 1998.

KATZMAN, Kenneth. "The Persian Gulf: Issues for U.S. Policy, 2003", **Report for Congress**, Washington, 2003.

MAZZETTI Mark ve Helene Cooper. "Sale of U.S. Arms Fuels the Wars of Arab States", *The New York Times*. 18 Nisan 2015. https://www.nytimes.com/2015/04/19/world/middleeast/sale-of-us-arms-fuels-the-wars-of-arab-states.html?_r=0 (5 Mart 2017).

MITCHELL, Alison. "Clinton Signs Bill Against Investing in Iran and Libya", *The New York Times*, 6 Ağustos 1996. <http://www.nytimes.com/1996/08/06/world/clinton-signs-bill-against-investing-in-iran-and-libya.html> (19 Mayıs 2017).

MOHR, Charles. "Saudi Awacs Deal Passes \$8 Billion", *The New York Times*. 22 Ağustos 1981. <http://www.nytimes.com/1981/08/22/world/saudi-awacs-deal-passes-8-billion.html> (27 Nisan 2017).

NAAR, Ismaeel. "25 years on, Iraq's Kuwait invasion remains a source of bitterness", *Al Arabiya English*, 2 Ağustos 2015. <http://english.alarabiya.net/en/perspective/features/2015/08/02/25-years-on-Iraq-s-Kuwait-invasion-remains-a-source-of-bitterness.html> (9 Mayıs 2017).

ONLEY, James. "Britain and the Gulf Shaikhdoms, 1820-1971: The Politics of Protection", **Center for International and Regional Studies**. Qatar, 2009.

Presidential Documents, 6 May 1995, <https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Documents/12959.pdf> (19 Mayıs 2017).

ROSENTHAL, Andrew. "Bush Sends U.S. Force to Saudi Arabia as Kingdom Agrees to Confront Iraq; Seeks Joint Action", *The New York Times*. 8 Ağustos 1990. <http://www.nytimes.com/1990/08/08/world/bush-sends-us-force-saudi-arabia-kingdom-agrees-confront-iraq-seeks-joint-action.html?pagewanted=all> (10 Mayıs 2017).

“Saudi F15 Fighters Down 2 Iranian Jets Over Persian Gulf”, *The Washington Post*, 6 Haziran 1984, <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1984/06/06/saudi-f15-fighters-down-2-iranian-jets-over-persian-gulf/dfb341e4-384d-4cd1-a0ac-dd5d2152518b/>(28 Nisan 2017).

SCIOLINO, Elaine ve Michael R. Gordon.“Confrontation in the Gulf; U.S. Gave Iraq Little Reason Not to Mount Kuwait Assault”, *The New York Times*.23 Eylül 1990.<http://www.nytimes.com/1990/09/23/world/confrontation-in-the-gulf-us-gave-iraq-little-reason-not-to-mount-kuwait-assault.html?pagewanted=all> (9 Mayıs 2017).

SOLMIRANO, Carina ve Pieter D. Wezeman, “Military Spending and Arms Procurement in The Gulf States”, **Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) Fact Sheet**.Stockholm, October 2010.

SHARP, Jeremy ve Carla Humud.“U.S. Foreign Assistance to the Middle East: Historical Background, Recent Trends, and the FY2016 Request”, **Congressional Research Service (CRS) Report**.Washington, Ekim 2015.

STORK, Joe. “The Carter Doctrine and US Bases in the Middle East”, **MERIP Reports**. No. 90, Washington, 1980.

U.S. Energy Information Administration, *How much petroleum does the United States import and export?*, <http://www.eia.gov/tools/faqs/faq.cfm?id=727&t=6>(4 Mart 2017).

U.S. Department of State Archive,*Letter from President Nixon to Shah of Iran*.<https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/frus/nixon/e4/65034.htm> (23 Mart, 2017).

U.S. Imports from Saudi Arabia of Crude Oil.
<https://www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=PET&s=MCRIMUSSA2&f=A>
(4 Mart 2017).

UTMUN Crisis Committees,**Iran Hostage Crisis**, Toronto, 2014.

WALSH, Kenneth. “The Most Consequential Elections in History: Ronald Reagan and the Election of 1980”, *U.S. News*. 25 Eylül 2008.www.usnews.com/news/articles/2008/09/25/the-most-consequential-elections-in-history-ronald-reagan-and-the-election-of-1980 (25 Nisan 2017).

ÖZGEÇMİŞ

Ben Hafiz Yusif oğlu Mammadov 2 Ekim 1993 tarihinde Azerbaycan'da Mingeçevir şehrinde doğdum. Bakü'de Yabancı Diller Eğilimli Liseyi bitirdikten sonra 2011 yılında Bakü Devlet Üniversitesi Doğu Bilimleri Fakültesi (*Faculty of Oriental Studies*)Arap Bölgesel Çalışmaları (*Arab Regional Studies*) bölümünü kazandım ve 2015 yılında aynı bölümden mezun oldum. Türkiye Bursları programı çerçevesinde 2015 yılında Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsünde Yüksek Lisans eğitimi almam uygun görülerek eğitime başladım.

